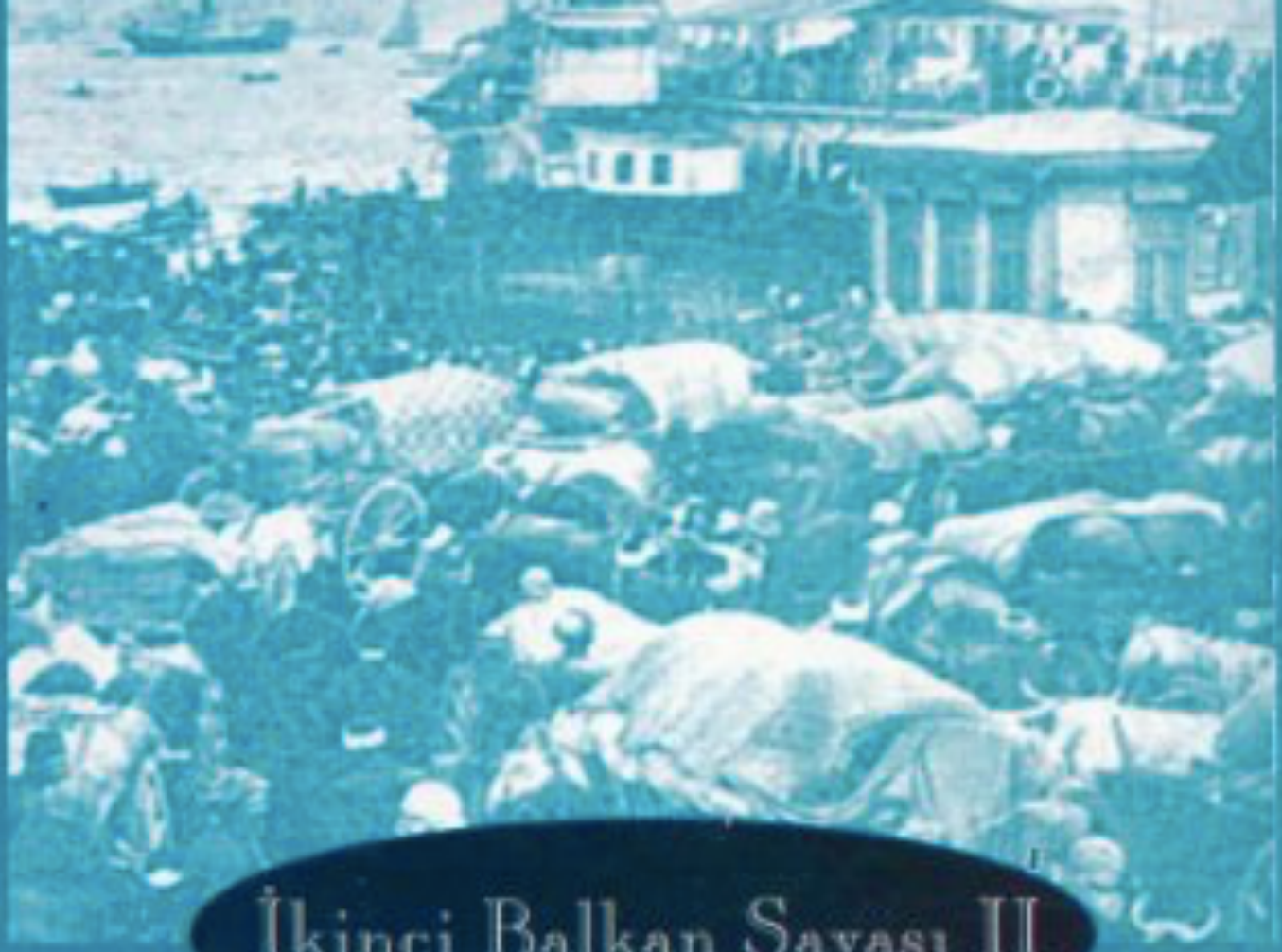

İkinci Balkan Savaşı II

Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur

Cumhuriyet

Cumhuriyetin okurlarına armağandır.
Parayla satılmaz.

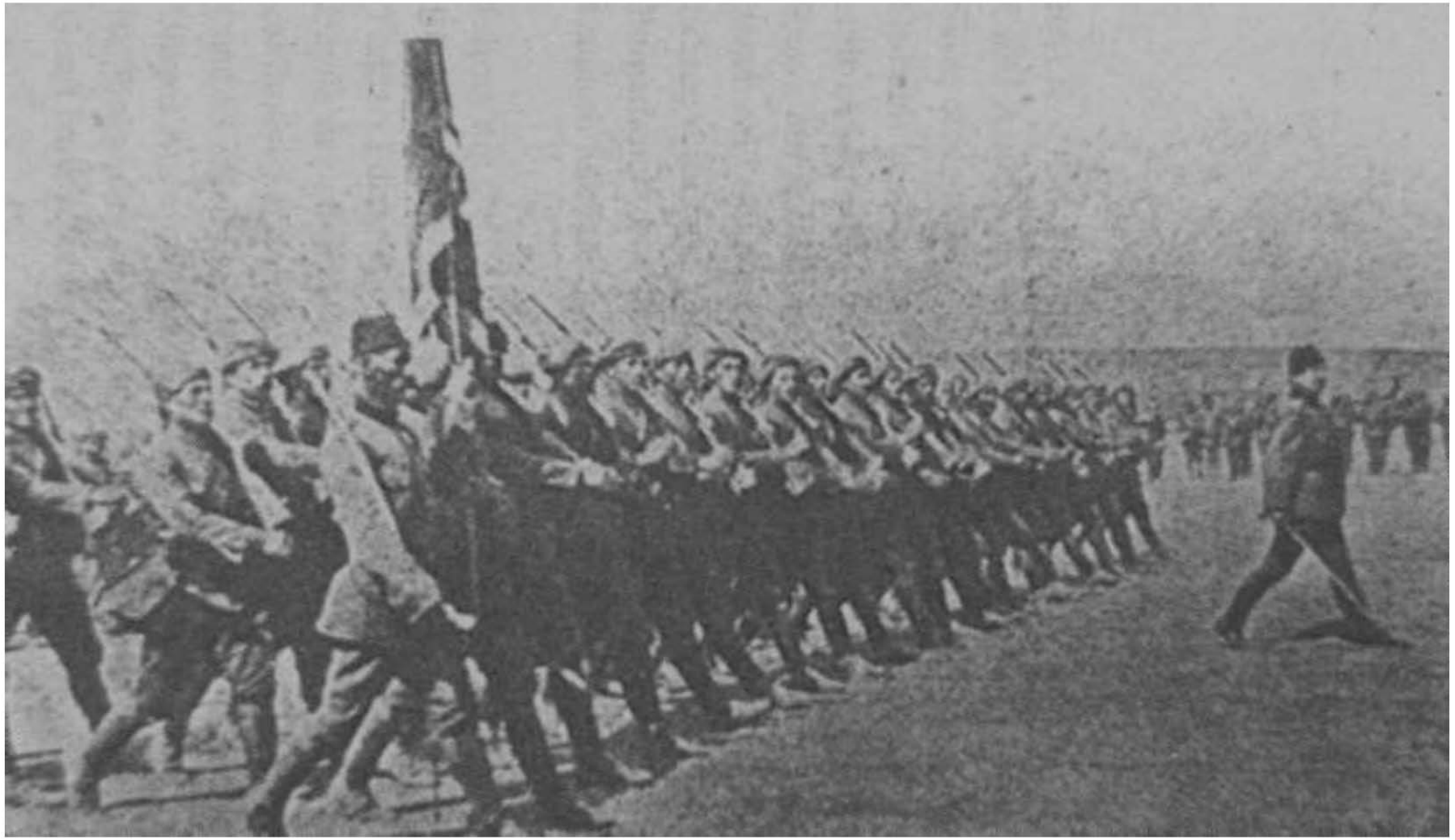
Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.

Dizgi - Baskı - Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Temmuz 1999

Ord. Prof. Dr.
YUSUF HİKMET BAYUR

Balkan Savaşları
İKİNCİ BALKAN SAVAŞI
II
(1913)

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

Edirne'ye giren Osmanlı Ordusu.

İÇİNDEKİLER

BALKANLILAR ARASI SAVAŞ VE EDİRNE'NİN GERİ ALINMASI 9
Savaş olayları ve bunların siyasal tepkileri 9
Osmanlı hükümetinin Londra Antlaşması sınırına kadar ilerleme kararı 21
Rusya'nın Balkanlılar arasında aracılık denemesi ve bunun sonuçsuz kalması 24
Edirne sorununun ortaya çıkması 28
Bulgarların koruyucu aramaları 37
Osmanlı hükümetinin Edirne'yi geri alma kararı 41

Edirne'nin Geri Alınmasından Sonraki Durum 54
Büyük devletlerin, baskı ve gözdağı ile Türkleri Edirne'den çıkarma denemeleri 54
Büyük devletlerin, Osmanlı'yı Edirne'den çekilmeye kandırmak için ona özdeksel (maddi) önermelerde bulunmaları 71
Bükreş Antlaşması 83
İlk görüşmeler ve Kavala sorunu 83
Genel barış sorunu 91

Bükreş Antlaşması ve sonuçları 96
Batı Trakya'da Bir Türk Yönetimini Yerleştirme
Denemeleri 109
İstanbul Antlaşması 122

BALKANLILAR ARASI SAVAŞ VE EDİRNE'NİN GERİ ALINMASI

Savaş olayları ve bunların siyasal tepkileri

Bulgar Başkomutanı Savof'un belki de çok olası olarak asıl başkomutan olan kralın buyruğu ile başlattırmış olduğu saldırıda amacın ne olduğu üzerinde çok aytışılmıştır (tartışılmıştır). Sırp'a saldıran Bulgar ordusunun sayısı 100.000 ve Yunan'a saldıranınki de 60.000 kadardı. Bu sayılar Bulgarların silah altında bulundurdukları kuvvetlerin yarısı bile değildi; kalan kuvvetler dağınık bir durumdadırlar. Buna göre Savof veya kralın baş amacının Sırp veya Yunan ordularını yenmek ve ezmek değil çetin ve zorlu bir baskınla Sırp-Bulgar antlaşmasının kendisine bırakmış olduğu yerlerin ve Yunanlıların elde tuttukları ülkelerin elden geldiği kadar büyük bir kısmını kapmak, belki Manastır ve Selanik'e kadar gitmek (işbu son kentte 1300 kadar Bulgar askeri de vardı), Sırp ve Yunan ordularını birbirinden ayırmak ve bu işler kısa bir zaman içinde başarılabilirse, Rusya, Avusturya veya daha birkaç büyük devletin aracılığı ile çarpışmaların durdurtulmasını sağlayarak gözünü dikmiş olduğu yerlerin önemli parçaları kendi eline geçmiş olarak, görüşmelere başlamak.

Bulgar Başkomutanlığı'nın (Savof'un) 30 Haziran tarih-

li bir günlük buyruğu bu gibi düşünceleri ve daha başkalarını kapsamaktadır; bu düşünceler şöyle toplanabilir (1):

1) Bulgar ordusundaki düşünceleri değiştirmek ve onu eski bağlaşıklarına düşman gözü ile bakabilecek bir duruma sokmak. 2) Bağlaşıklar arasında savaş çıkmasından korkan Rusya'nın kararlarını çabuklaştırmak. 3) Öbür Balkanlılara, onları uysal kılmak için birkaç çapı (darbe) indirmek. 4) Büyük devletler bizi durdurmak için işe karışıncaya kadar elimize yeni topraklar geçirmiş olmak.

Sırplara saldıran 4'üncü Bulgar ordusunun komutanı olan General Kovaçef bu saldırıdan 15 gün kadar sonra (kendisi de işinden çıkarıldıktan sonra) Sofya'daki Fransız ataşemiliterine olayı şöyle anlatır (özeti alınmıştır) (2):

Saldırı başlamadan birkaç saat önce Savof, Kovaçef'in karargâhına gelip ona saldırı buyruğunu verir. Kovaçef ordusunun anık (hazır) olmadığını, bütün birliklerde %10'la 20 arasında izinli bulunduğunu ve dolayısıyla saldırıya girişmenin saknısızlık (ihtiyatsızlık) olacağını söylemesi üzerine Savof: işi bir savaşın başlangıcı gibi görmemeli, ne Sırp, ne de Yunanlılar ciddi olarak dayanamayacaklardır, tek amaç ülke ve ulusu sinirlendiren bu sonu gözükmeyen bekleme durumunu sona erdirecek ve karşıdaki ordulara iyi bir ders verecek olan bir olay yaratmaktır der ve saldırı buyruğunu yeniler.

Bu belgeler, bu işe girişenlerin ne kadar kıt düşünceli ve "el çabukluğu marifet" sözüne uygun olarak davranmakla büyük siyasal işler görülebileceğine inanan kimseler olduğunu gösterir.

---

(1) Bak: Hav. c. II, s. 262.
(2) F. B., c.VI, b. 471, s. 511.

Girişilen işin tam bir baskın olması için, birçok Sırp subayının Bulgarlarla birlikte akşam yemeği yeyip kendi ordularına dönmelerinden birkaç saat sonra saldırıya başlanılmıştır. Ancak Bulgar saldırısı, yapıldığı an bakımından bir baskın olmuşsa da genel olarak böyle bir saldırı beklenilmekte idi. Bulgar hükümetinin yukarda görüldüğü gibi bu yolda Rusya'ya bildiride bulunmuş olması, Bulgar ordularının Trakya'dan çarçabuk Makedonya'ya taşınmaları bu yolda yeter imlerdi (işaretlerdi). Bundan başka bazı özdeksel (maddi) kanıtlar, Sırpların Bulgarlarla çarpışmayı beklediklerini ve hatta Bulgar savlarına göre böyle bir çarpışmaya kendileri girişmeye anıklandıklarını (hazırlandıklarını) göstermektedir. Bunların en ünlüsü Sırp Kralı Piyer'in orduya bir günlük buyruğudur. Bunda Bulgarlarla savaş olasılığı anlatılmakta, bunların Manastır ve Pirlipe'yi bile Sırp'a bırakmak istemedikleri söylenilmekte ve sonda "ileri savaşa" yolunda sözler bulunmaktadır. Basılı olan ve ancak baştaki tarih ve yazıldığı yer ile eki bulunan bu buyruk 1 Temmuz tarihlidir; ancak o yine bu 1 Temmuz tarihinde bazı alaylardan taburlara kadar yollanılmıştır ve onda, bir gün önce yapılmış olan Bulgar saldırısının hiç sözü geçmemektedir (1). Bundan işbu buyruğun bu saldırıdan önce Belgrad'dan gönderilmiş olduğu ve büyük birliklerden daha küçüklerine gönderile gönderile 1 Temmuz'da taburlara kadar ulaştığı ve el yazısıyla olan baştaki tarihin son gönderiş anında konulduğu az çok haklı olarak ileri sürülmüştür.

Bu yönü bırakıp savaşacak orduların durumuna geçelim. Sırp ve Yunan orduları hem Türklere karşı savaşlarında daha az yıpranmışlar, hem de 6-7 aydır büyük ölçüde dinlenmişlerdi. Bulgar ordusu ise Türklerle savaşta büyük kayıplara uğra-

mış olduğu gibi, mart sonlarına ve nisan başlarına kadar Edirne ve Çatalca'da hep savaş durumunda kalmış, ağır ve çetin vuruşmalarda bulunmuş ve hiç dinlenmeden çok yorucu yürüyüşlerle Trakya'dan Makedonya'ya getirilmişti; koleradan da büsbütün kurtulamamıştı. Bundan başka, daha önce anlattığımız gibi, Bulgar hükümetinin ordusunun baskısı altında Rusya'ya bir çeşit ültimatom vermeye kalkışması, bu orduda hem yasavın (disiplin) bozukluğunu, hem de bezginliğin başgösterdiğini açığa vurur.

Çarpışacak olan orduların genel durumları böylece gözden geçirildikten sonra olaylara dönelim:

Savaşın Bulgarlarca yönetimi onun başlangıcı kadar kötü ve şaşkıncasına olacaktır. Sırp ve Yunan ordularını birbirinden ayırma ve ondan sonra onları ayrı ayrı yenme amacını güden ve Gevgeli dolaylarında yapılan ilk saldırı, bu kenti Bulgarların eline düşürür ve onları Vardar kıyılarına kadar götürür (30 Haziran). Ancak saldırı kendisine bildirilmeden yapılmış olduğundan hükümet şaşkına döner ve davranışlarıyla ne yaptığını ve ne yapacağını pek bilmediğini ve olayların gelişmesine göre durum almak, yani bu gelişmeye göre başkomutanlığın yaptığını beğenmek veya abamak (reddetmek) istediği duygusunu verir.

30 Haziran'da Danef, Rus elçisine başvurup Rusya'nın aracılığını ister; bunun üzerine Nekliudof işin kendisine anlatılmış olduğuna göre hükümetine şu teli çeker (2):

"Bugün alınan haberlere göre Bulgar askerleriyle Sırp ve Yunan askerleri arasında çok ağır çarpışmalar olmuştur. Petersburg'a gitmek üzere bulunduğu için Bay Danef çarpışma-

(1) Bak: Geş., s.174.
(2) Rus Turuncu kitabı, b. 271 ve Geş., s. 170.

ların artık süredurmamaları (durdurmaları) için elden geleni yapmamızı direnerek diliyor."

Bulgar hükümetinin bu teli çektirirken gerçekten savaşı önlemek mi yoksa Sırp ve Yunanlıları duruksattırmak mı veyahut onları saldırıcı göstermek mi istediğini kestirmek güçtür, çünkü kendi ordusuna kesin olarak dur buyruğunu iki gün sonra verecektir.

1 Temmuz'da, Bulgar hükümeti üyeleri arasında sonu gelmeyen aytışmalar (tartışmalar) olur ve orduya "dur" buyruğu yollanmasına karar verilirse de, bu buyruk, bir gün sonra 2 Temmuz'da gönderilecektir. Yine işbu 1 Temmuz'da Sofya'daki Romen Elçisi Gika, Danef'i görüp onu Romanya'nın işe karışmasıyla tehdit etmesi üzerine Danef ona: "Tutrakan-Balçık çizgisini alır ve Dobruca'ya girersiniz... Daha uzağa gidemezsiniz... Ben 10 gün içinde Sırpların işini bitiririm" der (1). Görüldüğü gibi, bu sözlerde "blöf"ün payını da ayırırsak, daha 1 Temmuz'da Bulgar hükümeti Sırpları çarçabuk ezeceğini sanmakta veya ummaktadır ve dolayısıyla bir gün önce Petersburg'a çektirmiş olduğu tel, vuruşmaların kesildiğini pek içten istediğinden değildir ve bu, daha çok bir siyasal oyundur.

2 Temmuz'da Bulgar hükümetinin saldırıyı durdurması buyruğu orduya bildirilir ve 2 Temmuz'da Savof işinden çıkarılır; ancak 2, 3 ve 4 Temmuz günleri Bulgar ve Sırp orduları arasında Bergalniça deresi dolaylarında kesin vuruşma yapılmaktadır ve Sofya'da olan bitenler az çok şaşkına dönen Bulgar ordusunun yenilmesini kolaylaştırır. Yine bu 4 Temmuz'da Bulgarlar, Kılkış'ta Yunanlılara yenilirler.

---

(1) Hav., c. II, s. 262.

Yine bu günde, Bulgar hükümeti savaş soravını (sorumluluğunu) üzerinden atmak için olacak, çıkarttığı bir bildiride (1):

"Kışkırtılmış olmalarına rağmen Bulgar askerleri hareketlerini durdurmuşlarken Sırp askerleri Koçana'da, apansızın ve hile ile bir Bulgar birliğine saldırmışlardır.

"Böyle bir anda muhasamat (çatışma) açmış olması, Sırbistan'ın önceden tasarlanmış saldırgan düşüncelerini saptar: Bu işin bütün soravını (sorumluluğunu), Sırp hükümetinin üzerine atarız."

Yine bu günde, Bergalniça ve Kılkış yenilgilerini öğrendikten önce mi, sonra mı pek anlaşılmıyor, Danef, Rus elçisiyle şu yolda konuşur:

Biz açgözlülük göstermeyeceğiz; eğer yenersek 1912 antlaşmasıyla bize sağlanılmış olanlardan artık bir şey istemeyeceğiz; ancak Romanya savaşa katılır ve ona bir şey bırakmak zorunda kalırsak Sırbistan'dan ufak bir ödün isteyeceğiz. Rusya'ya yalvarırız, bizi Romanya'ya karşı korusun ve bu yolda ne yapacağını bir an önce bize bildirsin.

Elçi Nekliudof'un: Her şeyden önce bu kardeş boğuşmasını durdurun demesi üzerine Danef: Bu, ancak hükümet başkanlarının buluşmasıyla olabilir ve bu da bu anda olanaksızdır, der (1).

Görüldüğü gibi daha 4 Temmuz'da Bulgar hükümeti eğer Romanya işe karışmazsa yenebileceğini ummaktadır.

Ancak Bergalniça ve Kılkış yenilgilerinin önemini anlayıncadır ki Bulgar hükümeti bağırıp çağırmaya koyulur ve 6 Temmuz'da, Sırp ilerlemesinden sızlanarak bunun savaş ila-

(1) Bak: F. B., c.VII, b. 278 (4.7.1913).
(2) F. B., c.VII, b. 290.

nını gerektirdiğini, ancak bunu yapmak istemediğini ve anlaşamamazlığın Sırp-Bulgar antlaşmasına uygun olarak çözülenmesine (çözümlenmesine) karşı olmadığını Rusya, Fransa ve İngiltere'ye bildirir (1).

Aynı günde ise Sırbistan, uğramış olduğu saldırı dolayısıyla Sofya'daki elçisini geri çağırdığını Bulgar hükümetine bildirir (2).

Balkanlılar arası savaştan ilk asılanmaya (yararlanmaya) kalkışan Romanya olacaktır. Daha 30 Haziran'da Romanya Dışişleri Bakanı, Osmanlı Elçisi Sefa Bey'e (3): Eğer savaş başlarsa Romanya'nın hemen seferberlik yapacağını ve Tutrakan-Balçık çizgisini tutacağını söylemişti.

Gika'nın Danef'ten duyduğu yüksek perdeden sözlerden sonra (4) Romanya, 3 Temmuz'da genel seferberliğe koyulur. Onun savaşa doğru kaydığı açıkça görülünce Avusturya, Bulgaristan'ın Sırbistan'a karşı yenini (zaferini) sağlamak için Bulgaristan'la Romanya'nın arasını bulmaya çok çalışır, o, Bulgaristan, Romanya'ya hemen Tutrakan-Balçık çizgisinin ötesini bırakırsa aralarında anlaşabileceklerine inançla güvenmekte veya bunu sanmaktadır (5). Bulgaristan'da ise Rus ve Avusturya'dan hangisiyle işbirliği yapılacağı ve işbaşına bunlardan hangisine eygin (yatkın) kimselerin getirileceği üzerinde duraksamalar vardır (6). İki hafta kadar daha Rus yancısı

---

(1) Bak: F. B., c.VII, b. 299, ek II.
(2) F. B., c. VII, b. 300.
(3) Onun işbu tarihli teli.
(4) 1 Temmuz tarihli görüşmedeki sözler. (Bak. yukarda s. 400'e)
(5) Av. B., c.VI, b. 7586, 7628, 7639.
(6) F. B., c. VII, b. 283.

(taraftarı) sayılan Danef iş başında kalacak ve sonra Avusturya'ya eygin (yakın) olan Radoslavof iş başına geçecektir.

O sırada Rus hükümeti de duruksamaktadır veya kaygı içindedir. Sazonof'un 4 Temmuz'da Delkase'ye söyledikleri bunu gösterir (1), Delkase'nin Pişon'a tellediğine göre kendisi Sazanof'un yanında iken Romanya elçisi gelip gerekirse Rusya'dan cephane ve Fransa'dan para bulup bulamayacağını sorar. Bu iş dolayısıyla Sazanof'un Delkase'ye açtığı düşünceler şunlardır:

Rusya göze çarpmayacak biçimde Romanya'ya yardım etmeyi ister, o diler ki Romanya Bulgarları, onların Sırpları ezmelerine engel olacak kadar uğraştırsın, ancak Avusturya'nın işe karışmasına yol açarak bir genel savaş doğurabilecek bir büyük Sırp yenini (başarısını) kolaylaştırmasın. Bu düşünce ile Sazonof, Londra Büyükelçiler Konferansı'nda bütün büyük devletlerce yansız kalma üstenini kapsayan bir kararın alınmasını uygun bulmaktadır.

Sazonof'un bu sözlerinden anlaşılan şudur ki o: a) Romanya'nın, onu bağlaşıkları Avusturya ve Almanya'dan ayıracak olan bir yola girmesini, -bu devlet, Bulgaristan gibi bir Slav devletin sırtından ödün alsa da- iyi bir gözle görmekte; b) genel bir savaşa yol açabileceği için Sırp'ın büyük bir yen (başarı) kazanmasından çekinmekte ancak Bulgar'ın kazanmasını hiç istememekte; c) Avusturya'nın aşağıda göreceğimiz gibi savaşa karışmak isteyeceğini sezmektedir.

Rus hükümeti, Sazonof'un Delkase'ye söylediklerine uygun olarak Romanya'ya cephanece yardıma karar verir; ancak o, Avusturya'nın Romanya'nın savaşa katılmasını ileri

(1) F. B., c. VII, b. 280.

sürerek kendisinin de bunu yapmasından korkmakta ve bu yüzden büyük devletlerce bir yansızlık kararı verilmesini önemli görmektedir (1).

Yine tutmuş olduğu yola uygun olarak Rus hükümeti, Danef'in Romanya'ya karşı Bulgaristan'ın korunması için Petersburg'a yapmış olduğu yukarda gördüğümüz başvurmaya karşılık olarak, Bükreş'te Bulgaristan'dan yana hiçbir girişitte (girişimde) bulunamayacağını, çünkü bunun Sırbistan'a karşı bir davranış olacağını, bildirir (2).

Bu olaylar sırasındaki Osmanlı düşünce ve davranışlarına gelelim. Babıâli 2 Temmuz'da düşmanları arasında başlayan savaş dolayısıyla Osmanlı hükümetince ne yapılması gerektiği üzerinde, büyükelçilerinin düşüncelerini sorar.

Londra'da, Tevfik ve Hakkı paşalar (3) uslu durulması, ancak ordunun salıverilmemesi ve beklenilmesi, Berlin'den Mahmut Muhtar Paşa (4) ise Bulgarla savaşılması öğüdünü verirler.

Paris'ten Rifat Paşa (5) Dışişleri Bakanı Pişon'un düşüncelerini bildirir, ona göre:

Pişon yansız kalınması öğüdünü vermiş, -Rifat Paşa; böyle yaparsak bazı asılar mesela adaları elde edebilir miyiz diye sormuş- Pişon: Herhalde asılar (çıkarlar) elde edebilirsiniz, ancak bu, adalarda olmaz, çünkü bu işte büyük devletlerin görüşünü değiştirmek olanaksızdır, demiş.

Bundan sonra Rifat Paşa siyasal işler müdürünün düşüncesini bildirmektedir; ona göre Rusya, Türkiye'nin bir askeri

(1) F. B., c.VII, b. 297 (6.7.1913).
(2) F. B., c.VII, b. 306 (7.6.1913).
(3) 3.7.1913 telleri.
(4) Yine bu tarihli teli.
(5) Yine bu tarihli teli.

davranışına engel olacaktır. Rifat Paşa'nın Rusya Romanya'yı da durduracak mıdır yolundaki sorusuna karşılık müdür: Pek sanmam, der.

Romanya ve Türkiye'de bu kımıltı belirtileri olurken Avusturya, Bulgaristan'ın Osmanlı gibi ezileceğini ve Sırbistan'ın Balkanlar'ın en büyük ve güçlü devleti olacağını sezmeye başlar ve kendi iç siyasası bakımından bunun kendisi için yıkımın başlangıcı olmasından korkarak Sırp'a karşı savaşmak ister. Bu düşünce ile Berştold 4.7.1913'te (1) bağlaşıkları Almanya ve İtalya'ya başvurup bu yoldaki tasarısını onlara açar.

Alman karşılığı 6 Temmuz'da verilir (2). Bunda Avusturya'ya uslu dur denilmekte; Sırbistan yense de yeni başlamış savaştan bir "Büyük Sırbistan" doğmayacağı, belki her iki savaşçının bu işten daha yorgun ve yıpranmış olarak çıkacakları, Avusturya'nın bütün asılarının (çıkarlarının) korunulmuş olduğu (Sırbistan'ın Adriyatik'te yalnız tecimel (ticari) çıkıt elde etmiş olması, Arnavutluk'un bağımsız olması, Şkodra'nın onda kalması gibi) Avusturya'nın işe karışmasının bir Avrupa genel savaşı çıkarabileceği söylenilmekte ve Avusturya'dan bu yolda bir karar vermeden işi Almanya'ya önceden bildirmesi istenilmektedir. Bundan başka Avusturya'ca Bulgaristan'a Romanya ile anlaşma öğüdünün verilmesinin doğru olacağı anlatılmaktadır.

Avusturya'yı yerine mıhlayan bu Alman karşılığı çok güceniklik doğuracak, sızlanmalara yol açacak ve bir yıl sonra 1914 yazında Avusturya, Genel Savaş'a götüren girişitte (girişimde) bulunduğu sırada Alman imparatorunun buna karşı

---

(1) Av. B., c.VI, b.7612; Berştold'un Berlin ve Roma'daki Avusturya büyük elçilerine yönergesi.

(2) Av. B., c.VI, b.7633 ve 7646.

durum alır görünmemek için, sözde olsun, çekingen davranışında önemli bir etken olacaktır.

İtalya karşılığı 12 Temmuz'da verilir (1), özet olarak şunlar denilmektedir:

Böylelikle çıkacak savaş savgal (savunma) değil saldırgan olur ve dolayısıyla İtalya, Avusturya ile işbirliği yapmak zorunda bulunmaz.

Avusturya bağlaşıklarıyla bu oylaşmalarda (düşünce alışverişinde) bulunurken bazı Bulgar ileri gelenleri ve bunlar arasında az sonra başbakan olacak olan Radoslavof, Kral Ferdinand'a başvurarak, Rusya'dan uzaklaşılmasını ve Avusturya ile işbirliği yapılmasını isterler. (6.7.1913) (2).

Girişmek istediği işe Rusya ve Fransa'nın engel olmayacaklarını gören Romanya kralı, 5 Temmuz'da, Osmanlı Elçisi Sefa Bey'le (3) görüşürken:

Türkiye ne yapacak? diye sorar. Sefa Bey: Bilmiyorum, ancak sorabilirim, der. Kral: Sorun, dedikten sonra şunları ekler: Seferberliğe başlamış isek de bu anda bizim ne yapabileceğimizi söyleyemem. Olanaklıdır ki büyük devletler son anda, biz daha kesin bir şey yapmadan, işe karışıp savaşı durdursunlar. Bulgar ordusunun üstünlüğü dolayısıyla Romanya yardımı yetişmeden Sırbistan ezilebilir. Bükreş'te Avusturya'ya karşı olarak yapılmış olan gösteriler iyi görülecek olaylar değildir.

Bundan anlaşılan, daha 5 Temmuz'da Romanya'da, Bulgar yenine (başarısına) inanılmakta olduğu ve duraksanıldığıdır.

---

(1) Av. B., c.VI, b. 7747.
(2) Hav., c. II, s. 264.
(3) Onun 6.7.1913 teli.

Sefa Bey'in krala, Türkiye'nin ne yapacağını öğreneyim yolundaki önermesi İstanbul'da hoş görülmez ve kendisine 7 Temmuz'da çekilen telde, eğer Osmanlı hükümeti bu sırada ne yapmak istediğini krala bildirmek isteseydi bunu onun sormasını beklemeden yapardı, denilir ve Sefa Bey'den Romanya'nın türlü durumlara göre nasıl davranacağı sorulur.

Sefa Bey buna 8 Temmuz'da karşılık verir, o sırada artık Bulgarların yenilmekte oldukları görülmeye başlanmıştır, karşılığın ana çizgileri aşağıdadır:

Bulgaristan'ın kötü durumu dolayısıyla Tutrakan-Balçık çizgisine kadar olan yerleri Romanya'ya bırakması olanaklıdır. Ancak, bundan birkaç gün öncesine kadar bunu yeter bulabilecek olan Romanya, bugün artık bununla kanmaz. O, Bulgaristan'ı arıklaştırmak (zayıflaştırmak) ve kendi güvenini sağlamak için Sırp ve Yunanlıların da, doğru sayılabilecek bir ölçüde, dileklerini elde etmelerini isteyecektir. Dolayısıyla Romanya yalnızcana Tutrakan-Balçık çizgisini almakla kalmayıp Tuna'yı Sırp sınırı yakınlarında geçerek Bulgaristan'ın içlerine dalacaktır; bunun için de Sırp ve Yunanlıların yenilmesini beklemeyecektir. Henüz Romanya ve Sırbistan arasında imzalanmış bir şey yoktur.

Bu tel o andaki Romanya'nın durumu ve tasarılarını aydınlatmaktadır.

Avusturya'ca Romanya'nın Bulgaristan'a çatmasının önüne neden geçilmemiş olduğunu Berlin Avusturya büyükelçisi Szögiyani'nin Alman başbakanıyla görüştükten sonra Berştold'a çektiği şu tel anlatır (1):

"...Dün akşam Şansöliye ile uzun bir görüşmem oldu; bu

(1) Av. B., c. VI, b. 7645 (6.7.1913).

görüşmede onu, Alman hükümetinin Bükreş'te bir an önce sesini yükseltmesinin ve orada sözü geçenlerin, Balkanlar'da şimdiki karşınlığın (muhalefetin) sonuçları üzerine dikkatlerini çekmesinin, yalnız Avusturya-Macaristan'ın değil, fakat Almanya'nın, Üçlü Bağlaşma'nın ve Romanya'nın asıları (çıkarları) için gerekli olduğuna inandırmak için olağanüstü uğraştım. Bay Von Bethmann-Holweg, böyle bir harekete karşı büyük kaygılar duyduğunu, bugünkü teessüfe değer olağanüstü coşkun durumda Romanya'da, Almanya'nın böyle bir girişitinin (girişiminin) yalnız başarısızlıkla kalmayacağını, belki görülen düşmanca duyguları yükselteceğini, karşılık olarak bana söyledi. Ben, sözü geçen şeyin ancak Romanya hükümeti yanında onun iyiliğini isteyen bir uyartıdan (uyarıdan) başka bir şey olmadığını ve Romanya hükümetinin bugünkü durumunun bizce korkulan sonuçlarını imlemekten ileri gitmeyeceğini söyledimse de, Şansöliye buna onaşmadı. O, böyle bir girişitin (girişimin) Romanya'ca doğrudan doğruya tehdit sayılması gerekeceğini ve bunun Romanya'yı "Rusya'nın kucağına atacağını" ileri sürdü.

Osmanlı hükümetinin Londra Antlaşması sınırına kadar ilerleme kararı

6 Temmuz'da Osmanlı hükümetinin yapacaklarının ilk evresi görülmeye başlar, Fransız işgüderi Bop'la görüşen Dahiliye Nazırı Talât Bey, Türkiye'nin hemen Osmanlı-Bulgar sınırının saptanmasını istemesi gerektiğini ve bu yapıladursun Türk ordusunun Enos-Midya'ya kadar ilerleyeceğini ve İstanbul'da pek kalabalık olan göçmenlerin bu yerlere yerleştirilebileceğini, bundan sonra ordunun salıverilebileceğini söyler. Bundan başka Talât Bey uzun uzadıya devletin parasızlığı

üzerinde durur, Reji (tütün) işini bir an önce bitirip 1.5 milyon (altın) lirayı almayı ve böylece işyarlara (memurlara) ve orduya aylık vermeyi umduğunu; İstanbul Belediyesi'nce Perie Bankası'ndan alınan para ile işyarların (memurların) mart aylıklarının ikinci yarısının ödenebileceğini anlatır. Talât Bey iç durumun çok iyi olduğunu ve hükümete karşı olanların güçsüz bulunduklarını ekler (1).

Osmanlı hükümetinin Fransa'dan para dilemelerinin 1914 yazındaki büyük borçlanmaya kadar sonu gelmeyecektir; bu kâh yalvarma (supplier) (2) kâh örtülü tehdit (düyunu umumiye taksitlerini durdurmak) biçiminde veya her iki biçimde birden olacaktır.

Trakya işine dönelim. Talât Bey'in Bop'a söylemiş olduğu gibi, Osmanlı hükümeti 6 Temmuz'da Enos-Midya çizgisine kadar ilerlenmesine karar verir ve Başkomutan Vekili Ahmet İzzet Paşa, buraya kadar olan yerlerin boşaltılması ve çizginin saptanması için işyarlarını (görevlilerini) yollamasını Bulgar komutanlığından ister.

Bu yolda bir Türk girişitinden (girişiminden) çekinen ve Türklerin nerede duracaklarını bilmeyen Bulgaristan daha 6 Temmuz'da büyük devletlere başvurmuş, Türkiye'nin de kendisine savaş ilan etmesinden korktuğunu söyleyerek Londra Antlaşması'nın büyük devletlerin inancası (güvencesi) altında bulunduğunu ileri sürmüş ve onlardan Türkleri durdurmalarını istemişti (3).

Osmanlı hükümeti 8 Temmuz'da elçilerine yolladığı bir

(1) F. B., c. VII, b. 295.
(2) Bak: F. B., c. VII, b. 312 (8.7.1913).
(3) Bak: ezcümle F. B., c. VII, b. 299, ek. I.

genelge ile Bulgarların hâlâ Enos-Midya çizgisinin ötesine çekilmediklerini, bu yolda görüşmelerde bulunmak için karşıdaki Bulgar başkomutanının bulunulamadığını ve bu işleri çözülemek (çözümlemek) için Bulgaristan'ca İstanbul'a birinin yollanılması için yapılan başvurmadan bir sonuç çıkmadığını ve dolayısıyla öncülerini Enos-Midya'ya kadar yollayacağını bildirir. Bulgar birliklerinin çekilmesi için Sofya'da girişitte (girişimde) bulunmalarını büyük devletlerden ister ve ortalığı karıştırabilecek her şeyden sakınacağını ekler.

Bu başvurma büyük devletlerce iyi karşılanacak ve usalır bulunacaktır (1).

Burada dikkate değen bir yön Sefa Bey'in 9 Temmuz tarihli bir telidir; orada Bükreş'teki Rus Elçisi Şebeko'nun Bulgaristan'ın Türkiye'ye karşı korunulmak için Rusya'ya başvurduğunu ve kendisine Bulgaristan silahları bırakmadıkça Rus yardımını bekleyemeyeceği karşılığının verildiğini söylediği bildirilmektedir.

Bizce bu Rus karşılığı Bulgaristan'ın 6 Temmuz tarihli başvurması ile ilgilidir; bu Türklerin Londra'da saptanılmış olan Enos-Midya çizgisinde kalacakları sanı beslenildiği bir anda verilmiştir.

8 Temmuz'da Sırp ordusu eski Bulgaristan topraklarına girmek üzeredir ve bir gün sonra Rumlar Sturumca'yı, iki gün sonra da Seres'i alacaklardır; bunlar Kavala üzerine de yürümektedirler. 10 Temmuz'da ise Bulgar'ın Sırp'a karşı yenilişi kesin bir biçim alacaktır.

---

(1) Ezcümle Paris Büyükelçiliği'nin Babıâli'ye 9.7.1913 teli.

Rusya'nın Balkanlılar arasında aracılık denemesi ve bunun sonuçsuz kalması

Bu durum karşısında Bulgar hükümeti 9 Temmuz'da Rusya'ya başvurur ve hemen aracılık edip savaşı durdurmasını ister (1) ve barışçılığını göstermek için Sırbistan'da Kuja Kavak kentini almış olan askerlerini durdurmuş olduğunu ekler.

Bunun üzerine Rusya 10 Temmuz'da savaşan Balkanlılara birer nota yollar; ana çizgileri aşağıdadır (2):

Savaş sürdükçe bütün savaşçıların gücü erimektedir ve onlar, herhangi bir yen (başarı) kazansalar da, bu durum onlar için bir yıkım olmaktadır. Rus hükümetine göre son olaylar aradaki antlaşmayı (Balkan bağlaşması için her bir Balkanlı'nın Bulgaristan'la yapmış olduğu antlaşma) ortadan kaldırmıştır; Rus hükümeti size şu önermelerde (önerilerde) bulunur: 1) Çarpışmaların hemen durdurulması ve bir bırakışma yapılması; 2) Herkese karşı aynı aşamada iyi düşünceler besleyen Rusya'nın aracılığı ile barışı kurmak için savaşçı devletlerin oruntaklarının (delegelerinin) hemen Petersburg'da toplanması. Bu önermeyi abayacak (geri çevirecek) olan devletler bütün soravı (sorumluluğu) üzerlerine almış olurlar ve bundan böyle Rusya'dan hiçbir yardım bekleyemezler.

Bu Rus notası Balkan işlerinin Rus egemenliği altında çözülenmesini (çözümlenmesini) istemeye varıyordu. Bunu Balkanlar'da, Slav olmayan Romanya ve Yunanistan'ın ve dışarda da Almanya ve Avusturya'nın hoş görmeyecekleri doğal idi; bunu az aşağıda göreceğiz.

Rus notasının verildiği gün Romanya Bulgaristan'a savaş ilan eder ve ordusunu Bulgar Dobruca'sına sokar, bunun

(1) Bak. F. B., c. VII, b. 319.
(2) Metin: H. D. G., c. V, s. 125.

üzerine Bulgar hükümeti oradaki askeri birliklerine, karşı koymadan geri çekilmek ve işyarlarına (memurların) yerlerinde kalmak buyruğunu yollar ve bunu bir bildiri ile büyük devletlere bildirir (1); o, bu belgede en çok, Sırp ve Yunanlılarla anlaşmak üzere iken bu yüzden yeni karmaşmalar çıkacağından sızlanmaktadır.

Bu kötü durum karşısında Bulgaristan Rus önermesini (önerisini), yani 1912'de Sırbistan'la yapmış olduğu antlaşmada yazılı olan paylaşma esasından vazgeçmeyi şartsız olarak 12 Temmuz'da kabul eder ve 14 Temmuz'da bunu bazı devletlere resmen bildirir; Rusya'nın tinsel (psikolojik) inancasına (teminatına) güvenilerek ordunun dağıtılacağı ve toprak paylaşılması işinin Çarın hakemliğine bırakılmış olduğu da bildirilmektedir (2).

Yunanistan ise Rus aracılığına karşı bir durum alır, o, bırakışma ile birlikte ön barış yapılmasını, yani çarpışmaların o zamana kadar sürmesini ve böylelikle yenilmiş Bulgaristan'dan elden geldiği kadar çok yer alınmasını istemektedir. Bu düşünce ile Rusya'ya atlatıcı bir karşılık verir ve bu belgede biteviye Bulgar saldırı ve kıyıncı (zulmü) üzerinde direnir (3).

Rusya kendi ileri sürdüğü şartlara Bulgar hükümetinin onaştığını (yanaştığını) öğrenince Bulgar, Sırp ve Yunan hükümetlerine sınırlar işi üzerinde şu önermeleri yapar (4):

1) Sırp-Bulgar sınırı Vardar'ın doğusundaki su bölümü çizgisi olacaktır, İştip Sırp'ta kalacaktır.

---

(1) Metin: F. B., c. VII, b. 340 ve ekleri.
(2) Bak: F. B., c. VII, b. 346 ve 357 (14.7.1913).
(3) Bak: H. D: G., V, s. 126-132.
(4) İsvolski'nin Fransız Dışişleri Bakanlığı'na verdiği belgelere göre (13.7.1913)

2) Yunan sınırı Gevgeli yakınlarından başlayacak ve doğuya doğru Struma suyuna kadar gidecektir. Seres Yunan'da kalacaktır.

Az aşağıda göreceğimiz gibi Rus aracılığı en çok Alman karşınlığı (muhalefeti) yüzünden yürütülemeyecek ve iş Bükreş'te savaşçılar arasında az çok doğrudan doğruya çözülenecektir. Orada çizilecek olan sınır, Rus önermesindeki (önerisindeki) ile karşılaştırılırsa Sırbistan bakımından azıcık ve Yunanistan bakımından çok daha iyidir.

Rus girişitini (girişimini) bozacak olan Avusturya ve hele Alman girişitini (girişimlerini) anlatmadan önce Rus önermesinin (önerisinin) Bulgaristan'da yapmış olduğu etkiyi görelim. Bu önerme (öneri) Bulgarlarca hemen bütün Makedonya'nın elden gitmesi demekti ve bu orada büyük bir yıkım sayılır. Danef, iş başından çekilmek ister, kral buna onaşmak (yanaşmak) istemeyip her ne olursa olsun Rus önermesini (önerisini) kabulü kararını verir (1).

Ancak şimdi göreceğimiz gibi bu Rus aracılığı işi sonuçsuz kalacaktır. Rusya'nın Balkan barışına kendi yönetim ve az çok egemenliği altında kurmaya kalkışmış olmasından kuşkulanan Avusturya, 11 Temmuz'da Almanya'ya başvurarak, Petersburg'da veya Üçlü Anlaşma başkentlerinden birinde böyle bir konferansın toplanmasını istemediğini ve bunun Roma'da olmasını daha uygun bulduğunu bildirir (2).

Yagov karşılığını 12 Temmuz'da Çirşki'ye yollar (3). Bazı parçalarının özü aşağıdadır:

Konferansın Petersburg'da olmasından pek çekinilme-

---

(1) F. B., c. VII, b. 360 (14.7.1913).
(2) A. B., c. 35, b. 13504 (Berştold'un Çirşki'ye sözleri).
(3) A. B., c. 35, b. 13305 ve 13510.

melidir, çünkü Rusya bundan yalnız nankörlük toplar- Biz toplantının Roma'da olmasına karşı değiliz, belki orası mevsim bakımından uygun değildir- Toplantının Berlin'de olmasını istemeyiz- Almanya Balkan durumundan sizlere göre daha uzaktır ve orada bizim siyasal asılarımız (çıkarlarımız) daha azdır- İtalyan asılarının (çıkarlarının) Avusturya'nınkilerle biteviye ve baştan başa uygun ve eş gitmesini sağlamak pek güç olacaktır- Fransa ile İngiltere'nin Rus görüş ve isteklerine uymaları düşünülebilirse de bir arsıulusal Avrupa konferansında Avusturya ile İtalya arasında bir uyumsuzluk başgösterebilir ve Üçlü Bağlaşma, Üçlü Anlaşma'dan daha gevşek bir birlik biçiminde gözükebilir.

Bu iki belge bir yandan neden bir arsıulusal konferans toplanmamış olduğunu, öbür yandan da Üçlü Bağlaşma'nın iç arıklığını (zayıflığını) Almanya'nın bağlaşıkları yüzünden ne gibi zorluklar karşısında bulunduğunu ve Avusturya-İtalyan anlaşmamazlığının büyüklüğünü gösterir.

Ancak Almanya da, Balkanlar'da Rus egemenliğinin kurulmasına karşı olduğu için o, Balkanlı savaşçılar arasında doğrudan doğruya anlaşılmasını istemektedir. Rusya sonda buna onaşacaktır (yanaşacaktır) ve Almanya'nın isteği üzerine barış konferansının Bükreş'te toplanmasına karar verilecektir. Almanya Balkanlılar arasında yapılacak barışın, 1878 örneğine benzeyerek bir büyük devletler süzgecinden geçmesine de karşıdır, bunun asıl sebebi, yukarda dediğimiz gibi bir arsıulusal konferansın İtalya ile Avusturya arasındaki karşınlığı (muhalefeti) açığa vurmasından korkması ise de bunu söylemeyip böyle bir konferansta Avusturya ile Rusya'nın çatışmalarından çekindiğini ileri sürecektir. Bu yüzden konferansın yalnız savaşçılar arasında Bükreş'te olmasına ve ora-

daki büyük devlet elçilerinin doğrudan doğruya toplantılarda bulunmayıp, gerekirse işlerin gidişi üzerinde etkide bulunmaları ilkesinde bir anlaşmaya varılacaktır (1).

Rus hükümeti Alman karşınlığı (muhalefeti) yüzünden işin Petersburg'da çözüleyemeyeceğini anlayınca ve daha Bükreş'e gitmek kararlaşmamışken 15 Temmuz'da, Bulgar hükümetine, Niş'e bir oruntak (delege) gönderip öbür savaşçılarla doğrudan doğruya konuşmak öğüdünü verir ve her üç Balkan devletine yukarda görmüş olduğumuz Rusya'nın önce çizdiği sınırlara göre barış yapılmasının iyi olacağını bildirir (2).

Bu Rus önermesinin gerçek sebepleri anlaşılmadığından ve bunun az yukarda görülen büyük devletler arasındaki çekişmelerden ileri geldiği kavranılamadığından Bulgaristan'da büyük bir kırıklık ve güceniklik doğuracak ve Bulgaristan, bütün Rus önermelerini kabul ettiğini ve edeceğini Rusya'ya bildirmişken Rusya'nın onu Niş'e yollaması ve orada onu Sırbistan ve Yunanistan'la baş başa bırakıp onların buyruklarına boyun eğmek zorunda bulundurarak alçaltmak istemesi çok kötü karşılanacaktır (3).

Rus dostluğu siyasasını güden veya öyle geçinen Danef o gün çekilir ve birkaç gün sonra Avusturya'ya eygin (yakın) olan Radoslavof başbakan olur.

Edirne sorununun ortaya çıkması

12 Temmuz'da Bulgaristan Çatalca'daki Türk ordusunun

---

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 393 ve 397 (17.7.1913).

(2) Fransız Dışişleri Bakanlığı'na Rus notası; F. B., c. VII, b. 365 (15.7.1913).

(3) F. B., c. VII, b. 372 (15.7.1913).

ileri yürüyüşü dolayısıyla korku içindedir ve sağa sola başvurmaktadır; işbu günde Kral Ferdinand, özel kalem müdürünü Fransız elçisine yollayıp İstanbul'daki Rus büyükelçisinin bildirdiğine göre Türklerin Edirne'yi geri almak üzere ilerlemeye başladıklarını söyleterek onların durdurulmalarını ister. Panafiyö bu telinde Bulgaristan durumunun çok acıklı olduğunu, Trakya'da ancak birkaç jandarma ve işyarın (memurun) bulunduğunu ve Edirne'de ise bir tek alayın bile kalmadığını ve dolayısıyla Türklere hiçbir yolda karşı koyulamayacağını bildirmektedir (1).

Öbür yandan Romen ilerleyişi korkusuyla Varna'daki Bulgar savaş gemileri Sebastopol'a sığınmışlardır.

13 Temmuz'da Mahmut Muhtar Paşa Berlin'den Yunanlıların Dedeağaç'ı aldıklarını ve Edirne'ye kadar gidebileceklerini ve bizim daha önce davranmamızın daha iyi olabileceğini teller.

İşbu 13 Temmuz'da Babıâli'nin büyükelçilerine iki genelgesi vardır, bunların birincisinde:

Bağlaşıklar arasında savaş çıkmasının ve Romanya'nın da buna katılmasının yeni bir durum doğurduğu, bu olayların hükümete, devletin bu sıradaki ve ilerdeki asılarını (çıkarlarını) korumak için gereken ölçemleri (önlemleri) almak ödevini yüklediği, olan bitenler üzerinde güvenilir haberler almak gerektiği bildirilmekte ve elçilerden, yanında bulundukları hükümetlerin ve kendilerinin bu iş üzerindeki düşüncelerinin bildirilmesi istenilmektedir.

Bu telin yazılış biçimi Londra antlaşmasına göre Osmanlı olan Enos-Midya çizgisine kadar olan yerlerin alınmasıyla

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 348-I. B., c. IX, K. II, b. 1139.

kalınmayacağını anlatmaktadır; çünkü onunla kalınacak olsaydı bu gibi sorunlar hiç gerekmezdi ve herkes buna daha önceden onaşmıştı (yanaşmıştı); dolayısıyla birçok yerde bu, en aşağı Edirne'ye kadar gidilmek istenildiği yolunda anlaşılacaktır.

İkinci genelgede şu bildirilmektedir:

İradei Seniyeye iktiran eden (yaklaşan) Meclisi Vükelâ kararıyla Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa Devleti Osmaniye'ye ait yerlerin işgali için icabeden tedbirleri almaya mezun kılınmıştır.

Bu ikinci tel ise daha çok Londra antlaşmasıyla Osmanlı'da bırakılan yerlerin ele geçirileceği anlamında görülecektir ve iki tel birden başlangıçta, Osmanlı hükümetinin düşünce ve amaçları üzerine, onun işine yarar biçimde, bir duraksama doğuracaktır.

Bu genelgelere gelen karşılıkları gözden geçirmeden önce aşağıdaki yöne bakışı çekmek isteriz:

Balkanlı bağlaşıklar arasında savaş çıktıktan sonra Osmanlı hükümetinin bundan asılanarak (yararlanarak) Londra antlaşmasıyla bırakmış olduğu yerlerin bir kısmını ve bunlar arasında Edirne'yi geri almaya nasıl ve ne vakit karar verdiğini kestirmeye yarayabilecek önemli bir belgeye rastlamadım. O sırada düşünülen ve olan bitenleri içerden görmüş ve görülen işlerde önemli bir etmen olmuş olan Cemal Paşa'nın hatıratı sanımıza göre elde bulunan yazılar arasında durumu en iyi aydınlatanıdır. Ancak o bu yolda nazırlar ve ileri gelenler arasındaki aytışmaları (tartışmalar) sona erdiren kararın tarihini vermemektedir.

Cemal Paşa'nın anlattığı aytışmalar (tartışmalar) ve onların sonundaki karar için bizce üç tarih tespit edilebilir:

a) Yukarda gördüğümüz gibi Talât Bey'in 6 Temmuz'da Bop'a ordunun Enos-Midya'ya kadar gideceğini söylemesinden ve yine bu günde Meclisi Vükelâca buna karar verilmesinden az önce,

b) Babıâli'nin demin sözü geçen ve Enos-Midya çizgisinin geçileceği sanını uyandıran 13 Temmuz tarihli ilk genelgesinden az önce,

c) Aşağıda göreceğimiz gibi Babıâli'nin 19 Temmuz'da ordusunu Enos-Midya çizgisinin ötesine geçireceğini bir genelge ile bulundukları yerlerdeki hükümetlere bildirilmek yönergesiyle, büyükelçilerine bildirişinden az önce. Bizce karar ilk tarihte daha verilmiş olmamalıdır, çünkü 6 Temmuz'da Talât Bey Bop'la konuşurken Reji'den para alma işini bir ümit gibi göstermektedir, Cemal Paşa ise az aşağıda göreceğimiz gibi Edirne'ye yürüme kararına Reji Müdürü Veyl'den kesin söz alındıktan sonra varıldığını yazmaktadır.

13 Temmuz tarihli ilk genelge Osmanlı hükümetinin Edirne işinde bir karara varmış olduğunu sandırabileceği gibi, bu, kesin karara varmak için sağdan soldan haber ve öğütler toplayarak kendine bir yol çizmek ve bazı üyelerinin karşınlıklarını (muhalefetlerini) yenmek için yapılmış bir başvurma da sanılabilir. Bizce burada görülen belgelerle bu işi kestirmek güçtür.

İşbu 13 Temmuz tarihli Babıâli genelgesine gelen karşılıklara geçelim:

Birinci genelgeye gelen karşılıkların, türlü devletlerin o andaki düşüncelerini aydınlatmaları bakımından en önemlilerinin ana çizgileri aşağıdadır:

Mahmut Muhtar Paşa 15 Temmuz'da şu yolda bir karşılık verir:

Yagov, Yunanlılar Dedeağaç'a çıkıp Edirne üzerine yürüseler bile, bizim Enos-Midya'dan öteye geçmeye eygin (yatkın) görünmemizden kaygılanmaktadır - O, öyle sanıyor ki bu olay, Rusya'ya işe atılmak ve kendisinin kışkırtmış olduğu, ancak şimdi artık durduramadığı Romanya davranışından öç almak fırsatını verebilir - O, yine düşünüyor ki İngiltere, Londra Konferansı kararlarına saygı gösterilmesini sağlamak için direnecektir - Dolayısıyla Enos-Midya çizgisini geçmekle yanlış davranmış oluruz - Alman hükümeti bize eygindir (yatkındır), ancak yansız kalmak zorundadır.

Daha önce Bulgar'la savaşmak öğüdünü vermiş olan Mahmut Muhtar Paşa, bu sırada belirtili bir öz düşünce bildirmemektedir.

Roma'da bulunan Nabi Bey 14 Temmuz'da şu yolda karşılık verir:

San Giuliano, Rusya'nın Enos-Midya'yı aşmamıza onaşmayacağı (yanaşmayacağı), çünkü geri alacağımız yerlerdeki Ortodoksların yeniden Türklerin eline düşmesini istemeyeceği düşüncesindedir. Nabi Bey'e göre İtalya'nın bizim ilerleyişimize karşı koyması için bir sebep yoktur ve o, yalnız görünüşte, bize karşı yapılacak protestolarda ortaklık edecektir. Nabi Bey'in özel düşüncesi, ortaya çıkan fırsattan asılanılması (yararlanılması) yolundadır.

Hüseyin Hilmi Paşa 17 Temmuz'da, Avsuturya'nın düşünülen işe karşı bulunduğunu teller.

Yine bugünde Turhan Paşa'nın Petersburg'dan tellediğine göre, oradaki Avusturya büyükelçisi, Türklerin Lüleburgaz'a girmiş olduklarını öğrenmiş, bu gidişe karşınlık (muhalefet) göstermiş ve karmaşmalar olacağını eklemiştir.

Tevfik Paşa 14 Temınuz'da Londra'dan yalnız kendi düşüncesini bildirmektedir; o da, daha önce Hakkı Paşa ile birlikte bildirmiş olduğu gibidir; yalnız bu sefer Enos-Midya çizgisini elâstikileştirmek (yani onu elden geldiği kadar kuzeye doğru kıvırmak) öğüdünü vermektedir.

Bu işteki İngiliz hükümetinin düşüncesi Grey'in İstanbul işgüderine onun:

Verilen inancalar (güvenceler) ne olursa olsun Türk ordusu Enos-Midya çizgisinin ötesine geçecektir, yolundaki teline karşılık ve Berlin'deki İngiliz büyükelçiliğinden alınan:

Alman hükümeti İstanbul'da elinden geldiği kadar Enos-Midya çizgisinin ötesine geçilmemesi için baskı yapıyor, ancak Vangenhaym'dan alınan bir tele göre orduda duygular o kadar kabarıktır ki, hükümet, Edirne üzerine yürüyüşü durdurmaya yeltenirse devrilir; Türkler büyük devletlerin öğütlerine aldırış etmemektedirler, çünkü onlar şu inandadırlar ki işbu büyük devletlerin hep birlikte bir askeri girişite (girişime) koyulmaları olanaksızdır ve bir tek devletin böyle bir işe atılması, Avrupa iş ve görüş birliğini yok edebilir, yolundaki tel üzerine verdiği şu yoldaki yönergeden anlaşılır (1):

"Siz öbür arkadaşlarınızın (öbür büyükelçiler) yapacağını beklemeden Osmanlı hükümetinin Enos-Midya çizgisinden öteye geçmemesinde direniniz. Şunu ileri sürebilirsiniz ki her yeni karmaşma büyük devletlerden birinin işe karışması olasılığını arttırır; böyle bir işe karışma Avrupa'yla iş ve görüş birliğini ister bozsun ister bozmasın Londra'da imzalanmış

(1) Bak: I. B., c. IX, K. II, b. 1148 ve 1151 ve onun haşiye II si.

olan barış antlaşmasıyla korunmuş olan İstanbul sorununu toptan yeniden ortaya çıkarabilir.

"Eğer Türkiye savaşı yenilerse, onun bu davranışı, Bulgar hükümetinin "ileri siyasasının" Bulgaristan'ın başına açtığı yıkımlı sonuçlara benzer sonuçlar doğurabilir."

Paris büyükelçiliğinin 16 Temmuz tarihli karşılığı şu yoldadır:

Pişon, bizce imzalanmış ve büyük devletlerce onanmış olan Enos-Midya çizgisinin ötesine geçmemizden çok ürkmektedir. Büyük devletler hiçbir vakit bunu yapmanızı bırakmazlar, dedi ve çok coşmuş olarak bağırdı:

"Öyle ise Bulgaristan'a savaş ilan edin; yoksa antlaşmayı yırtarak kendisiyle barış içinde bulunduğunuz bir devlete saldıramazsınız."

Bu işte Almanya, Avusturya, Fransa ve İngiltere'nin almış oldukları az çok kesin durumla Rus durumu karşılaştırılırsa, Slavlığın ve Ortodoksluğun kahramanı geçinen bu devletin böyle bir olay karşısında kendisinden beklenilmesi gerekir sanılandan çok az çetin bir durum aldığı görülür.

Daha 9 Temmuz'da, Sefa Bey'in yukarıda gördüğümüz teline göre Şebeko, ona Türk ordusunu ilerlemeye kışkırtacak biçimde demeçte bulunmuştu.

Turhan Paşa'nın 18 Temmuz tarihli bir teline göre:

Sazonof, Enos-Midya çizgisini geçmemize karşı muavini vasıtasıyla kati ihtarda bulunur.

Pişon'un 16 Temmuz tarihli bir genelgesinde birçok sorun arasında Türklerin Enos-Midya'dan ilerlemelerini önlemek veya ilerlemişlerse geri gelmelerini sağlamak için İstanbul'daki büyükelçilere yönerge yollanılmasını ileri sürmesine karşılık olarak 17 Temmuz'da Rus hükümeti toptan bir ona-

mada bulunur, o (1) 18 Temmuz'da eğer Türkler Enos-Midya'yı geçerler ve eğer onlara söz dinletmek için Rusya, Fransa ve İngiltere'ye önermeler (öneriler) yapar, Sazonof Rusya'nın kendi başına bir iş görmeyeceğini yine o günde İngiliz büyükelçisine inancalar (güvence verir) (2). Ancak Edirne'nin Türklerce alındığın öğrendikten sonradır ki o, 21 Temmuz'da İngiliz büyükelçisine, Rusya'nın eğer gerekirse, kendi başına dahi ortaya atılabileceğini söyler (3) ve yine ancak o gün, aşağıda göreceğimiz gibi Turhan Paşa'ya ateş püskürür. Bütün bunlardan akla gelen şudur ki Rus hükümeti Osmanlı hükümetini çokçana ürkütüp onu Edirne'yi ele geçirmekten alıkoymayı içten istememiş ve yalnızcana Slavcılar ve kendi kamuoyuna bir şeyler yapıyor gibi görünmek düşüncesini beslemiştir. Bunun sebebi kolay anlaşılır; Rusya İstanbul'u kendisi için sakladığından, orayı alacağı anda, Edirne Türklerde bulunursa, orasının da kendi eline düşmesini umabilirdi.

Cemal Paşa'nın hatıratı da bunu göstermektedir, o der ki (4):

"Gariptir ki Ruslar o esnada Edirne'nin Osmanlılar tarafından istirdadına (geri alınmasına) taraftar görünüyorlardı."

Ve az aşağıda, ilerde İstanbul'a gelecek olan Bulgar oruntakları (delegeleri) ağzından:

"Ruslar İstanbul'u kendi malları addediyorlar. İstanbul'u aldıkları zaman onun Rumeli'deki hinterlandının mümkün olduğu kadar vâsi olması kendileri için haizi ehemmiyettir. İstanbul'un kendileri tarafından hini (olacak) işgalinde Edirne

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 382, 391 ve 400.
(2) Bak: F. B., c. VII, b. 410 ve I. B., c. IX K. II, b. 1160.
(3) I. B., c. IX, K. II, b. 1163.
(4) C. P., s. 86.

Türklerin elinde bulunacak olursa bittabi bu şehir de Ruslara intikal edecek ve bu sayede âtiyen (gelecekte) Bulgaristan'ı istilâya tahsis edecekleri orduları için vâsi bir manevra sahasına malik olacaklardır."

Bu durum karşısında akla başka bir yön gelmektedir: Acaba öbür büyük devletlerin Edirne'nin Türklerce geri alınmasını epey önceden önlemek için yaptıkları çetin girişitler (girişimler) Osmanlı'dan çok Rusya'ya karşı mı idi? Yani, o sırada işlerin gidişine göre, günün birinde İstanbul ve Boğazlar bölgesine yerleşmesi doğal gibi görünmeye başlayan Rusya'nın alabileceği payı küçültmüş olmak için mi bu kadar uğraşmışlardı? Bu soruya kesin karşılık vermek elden gelmezse de bunda duraksamak gereklidir.

14 Temmuz'da Bulgar hükümeti, Fransa ve Rusya'ya başvurarak şunları bildirir ve diler (1):

a) Trakya'daki Bulgar komutanları Londra antlaşması gereğince Türkiye'de kalacak olan yerlerin Bulgarlarca boşaltılması için Türk işyarlarıyla anlaşacaklardır.

b) Enos-Midya çizgisini saptayacak olan arsıulusal komisyon toplanıncaya kadar muvakkat (geçici) bir çizgi kabul edilecektir.

c) Bulgar hükümeti, Londra antlaşmasında anlaşıldığı biçimde Enos-Midya çizgisine saygı gösterilmesinin sağlanılmasını sizden diler.

d) Bu sabah bu çizginin ötesinde Bulgar toprağına girmek amacını güden bir Türk davranışı olmuştur; bu yüzden İstanbul'da çetin bir baskıda bulunmanızı dileriz.

---

(1) Bak ezcümle: F. B., c. VII, b. 356.

Bu bildirinin a ve b kısmı Bulgar hükümetince Avrupa basınına da verilmiştir.

Osmanlı Harbiye Nezareti'nin Hariciye Nezareti'ne 17 Temmuz'da yazdığına göre 15 Temmuz'da Osmanlı ordusu:

Midya - Saray - Karıştıran - Seyitler - Muratlı - Malkara - Keşan ve Enos'u almış ve durmuştur.

Böylelikle Londra antlaşması gereğince Osmanlı'da kalacak olan yerler alınmış ve Osmanlı girişitinin (girişiminin) ilk evresi kapanmış olur.

Bulgarların koruyucu aramaları

Bugünlerde her yandan sıkıştırılan Bulgarların biteviye bağırıp çağırmaları ve yardım görmek ve korunmak için sağa sola başvurmaları olur.

14 Temmuz'da Romen ordusunun ilerlemesini durdurmaları için Bulgaristan, Fransa ve Rusya'ya başvurur (1).

15 Temmuz'da Bulgar hükümeti, Romen ve Türk ordularının ilerleyedurduklarını, birincilerin Varna ve belki de Rusçuk'u almış olduklarını, Osmanlı hükümetinin İstanbul'a yollanan Bulgar işyarı Naçeviç'le görüşmeleri kesip onun İstanbul'dan çıkmasını istediğini, Sofya Fransız elçisine bildirir. Panafiyö, Kral Ferdinand'ın acaba Rus davranışı beni Bulgaristan'dan çıkıp gitmeye zorlamak için midir sorusunu kendi kendine sorduğunu eklemektedir (2).

Rusya'dan ümidini kesen Bulgaristan 16 Temmuz'da Fransa yolu ile büyük devletlere başvurur, aracılık etmelerini ve barış şartlarını saptamalarını ister. Varna'ya gitmiş olan Romanyalılar Sofya üzerine yürüyedururlarsa ve eğer Bulgaristan barış için savaşçılarla doğrudan doğruya görüşmek ve an-

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 355.
(2) F. B., c. VII, b. 369.

laşmak zorunda bırakılırsa öyle yavaşlıklar ve karmaşmalar olabilir ki barış işi başarılamaz ve Bulgaristan başkentinde ayaklanmalar olabilir der (1).

Yine bugünde Kral Ferdinand'ın Paris Bulgar Elçisi Stansiof'a çekilmiş ve "Aman yardım!" diye bağıran bir teli vardır; şöyledir (2):

"Türk orduları dün Lüleburgaz'ı aldılar, Naçeviç'i İstanbul'dan savdılar ve Lozengrad'a (Kırklareli-Kırkkilise'ye Bulgarların verdikleri ad) doğru yürüyorlar; herhalde bu akşam Edirne'yi almaya çalışacaklardır.

"Romen birlikleri Varna'yı aldılar, her yana korku ve yıkım saçarak Tırnova ve Vratza üzerine yürümektedirler. İhtiyar, kadın ve çocuklar deli gibi ve başıboş Sofya'ya doğru kaçıyorlar.

"Yunan ordusu 2'nci ve 3'ncü Bulgar ordusu ile karşılaşmak üzere Nevrekop'a doğru ilerlemektedir.

"Biraz dinizleyici (tatmin edici) olan telinize teşekkür ederim; Başkana (Puankere) minnetimi bildirin. Balkan yarımadası işlerinde Avrupa'nın körlüğüne şaşıyorum.

"Dün akşam, hiçbir çıkış yolu görmediği için Danef hükümeti çekildi, bu anda hiçbir fırka hükümet soravını (sorumluluğunu) yüklenmek istemiyor (3). Eğer tel kesilmezse size yine tellemek ümidindeyim."

---

(1) F. B., c. VII, b. 376.

(2) F. B., c. VII, b. 380 eki.

(3) Yeni hükümeti Avusturya yanatı (yandaşı) diye ün almış olan Radoslavof kuracaktır. Genadief dışişleri bakanıdır. Bu hükümetin Rusya ve Fransa'da kötü karşılanacağını kendisine söyleyen Panafiyö'ye Kral Ferdinand bugünkü ağır durum içinde başka kimse ve hiçbir parti işbaşına geçmeye onaşmadı (yanaşmadı) der. Radoslavof'un: "Hemen Avusturya'ya başvurup onun, savaş yüzünden ortaya çıkan bütün sorunları çözüleyecek (çözümleyecek) ve Makedonya'nın özgürlüğü işi üzerinde bir karara varacak bir kongrenin toplanmasını Panafiyö'ye, bunun saçma olduğunu söyler ve Radoslavof'un da ne Almanya, ne Avusturya'nın işe karışmak istemediklerini bildiğini ve bu anda yen (zafer) kazanmış olanların şartlarını kabul ederek savaşı durdurmanın gerektiğini ekler. (Bak: F. B., c. VII, b. 421 ve 422 - 19.7.1913).

17 Temmuz'da ise Ferdinand, Romanya Kralı Karol'a bir tel çekip Romanya'nın istediklerini (Tutrakan-Balçık) vermeye anık (hazır) olduğunu bildirir ve barışı çabuklaştırmasını ve kolaylaştırmasını diler.

Kral Karol 19 Temmuz'da verdiği karşılıkta Romanya'nın hem Tutrakan-Balçık çizgisini, hem de Balkan Savaşı'nın çözülenme (çözümleme) işine karışmayı istediğini bildirir (1).

Bu teller ve Ferdinand'ın her yana başvurması hiç kimseden önemli bir yardım görmeyen Bulgaristan'ın nasıl bir duruma düşmüş olduğunu gösterir; özü şudur:

Ana Bulgar kuvvetleri Sırplara karşı toplanmıştır, orada karşı karşıya durulmaktadır ve önemli çarpışmalar kesilmiştir; bunun böyle olması kuvvet denkliğinden çok Sırbistan'ın savaşı kesme yolundaki Rus öğütlerini dinlemeyi, o an için uygun bulması yüzündendir. Yunanlılar biteviye kuzeye çıkmaktadırlar ve iki Bulgar ordusu onları beklemektedir. Romanya ordularının karşısında kimse yoktur ve Bulgaristan yeter kuvveti kalmadığı için onlara karşı koymamaya karar vermiştir; dolayısıyla bunlar bir gezinti yaparak Bulgaristan'ın göbeğine dalmakta ve Sofya'ya yaklaşmaktadırlar. Eğer Bulgarlar Sırp ve Yunanlılara karşı saldırgan davranıp çabuk ve kesin bir yeṇ (başarı) kazanabilecek durumda bulunsalardı Romen birliklerini sonra yenmek üzere onların ilerleyişlerine pek aldırmayabilirlerdi, nasıl ki 15 gün önce böyle düşünüyorlardı; ancak şimdi Sırp ve Yunanlılara karşı savgal (savunma) bir duruma geçmek zorunda kalmışlardır ve onları ancak uzun ve yıpratıcı vuruşmalar ve iç çizgilerin kendilerine manevra bakımından sağlayabilecekleri kolaylıklarla yenmeyi umabil-

(1) Sefa Bey'in Babıâli'ye 17 ve 19.7.1913 telleri.

mektedirler. Romen ilerleyişi ise bu yolda her türlü ümidi kırmaktadır ve Bulgar ordusunu bir kıskaç içine sokmaktadır. Türk ordusu karşısında da kuvvet yoktur.

Bulgar bağırmaları karşısında Romanya hükümeti de davranışının sebep ve amaçlarını açıklamayı gerekli bulur; çıkardığı bir bildiriye göre (1):

Romanya, ordusunu Bulgaristan'a sokmakla ne yeni yerler ele geçirmek, ne de Bulgar ordusunu ezmek amacını gütmüştür; o yalnız, Bulgaristan'ın saldırgan durumu ve egemenlik istekleri karşısında ona karşı askerlik bakımından elverişli bir sınır elde etmek ve Balkanlar'da denkliği sağlamak istemiştir.

Ancak Romen ve Yunan orduları, büyük devletlerin veya bunlardan bazılarının başvurmalarına pek aldırış etmeyerek daha yürüyeduracaklardır.

Bu başvurmalardan ve alınan karşılıklardan birini örnek olarak aşağıya koyuyoruz: Fransız Elçisi Blondel, Romanya Başbakanı Majoresko'yu 17 Temmuz'da görür (2) ve Bulgar hükümetinin dilediği gibi orduların ilerlemesinin durdurulmasını ve büyük devletlerin aracılığı ile bir anlaşmaya varılmasını ister. Majoresko ise doğrudan doğruya Balkanlılar arasında anlaşılması gerektiği ilkesinde direnir, başka türlü işin çok uzayacağını söyler ve şunları ekler: Bulgarlara inanılamaz ve güvenilemez; dolayısıyla Romanya, Sırp ordusunu yeni bir Bulgar baskını olasılığına karşı yalnız bırakamaz; bundan başka Romanya ordusunun Sırpların yanında bulunması Sırbistan'ı beklenebilen bir Avusturya ültimatomuna

(1) F. B., c. VII, b. 381 (16.7.1913).
(2) F. B., c. VII, b. 388.

karşı da korur. Romanya, ordusu ne kadar ilerlerse ilerlesin önce istemiş olduğu Tutrakan-Balçık çizgisinden daha çok yer istemeyecektir.

Bulgaristan, savaşı durdurmak için bir yandan büyük devletlere başvururken öbür yandan da İtalya hükümeti yolu ile doğrudan doğruya Romanya ile anlaşmaya çalışmaktadır. Bükreş'teki İtalyan elçisi 18 Temmuz'da Romanya hükümetine işbu Bulgar dileğini, Romen ordusunun durdurulması isteğini ve Romanya'nın toprak dileklerinin büyük bir anlayışla inceleneceği inancasını (güvencesini) bildirir. Romanya hükümeti ise, ancak Sırp ve Yunanlılarla birlikte bırakışma yapacağı karşılığını verir ve Dobruca'da hangi yerleri Romanya'ya bırakmak istediğini Bulgaristan'dan sorar (1).

10 Temmuz tarihiyle Rusya'nın yukarda gördüğümüz gibi Balkanlılara yapmış olduğu savaşı kesme başvurmasına bağlaşıklar 20 Temmuz'da karşılık verirler; bunda Bulgar oruntaklarını (delegelerini) kabule, onlarla ön barış şartlarını görüşmeye ve bunlar imzalanır imzalanmaz çarpışmaları durdurmaya anık (hazır) olduklarını bildirmektedirler (2). Bu işte göze çarpan başlıca yön, karşılığın çok gecikmiş ve ve Petersburg'a gidilmeyip Bulgar oruntaklarının (delegelerinin) beklenilmekte olduğunun söylenilmiş olmasıdır. Bunun neden böyle olduğu yukarda anlatılan olaylardan anlaşılır.

Osmanlı hükümetinin Edirne'yi geri alma kararı

Böyle bir durum içinde Osmanlı hükümeti Türk ordusuna Londra antlaşmasındaki Enos-Midya çizgisini geçirtmek

(1) F. B., c. VII, b. 418 ve 425.
(2) F. B., c. VII, b. 426.

ve Edirne'yi geri almak kararını verecek veya onu açıklayacaktır. Bu yolda olup bitenleri Cemal Paşa şöyle anlatır (1):

"Bu fırsattan istifade ederek bizim de Edirne'yi istirdat etmek (geri almak) üzere Bulgarlar üzerine hareket etmemiz icabediyordu. Bütün fırka efradı hükümetin buna karar vereceğini ve bilâ ifatei vakit ordunun hareket edeceğini bihakkın ümidediyordu. İstanbul'da böyle bir fikrin doğmuş olduğuna vakıf olan İngiltere Hariciye Nazırı Sör Edvard Grey bir taraftan İngiliz sefiri vasıtasıyla Babıâli'yi bu fikirden vazgeçirmeye çalışmakla beraber bir taraftan da Meclisi Mebusan'daki nutukları vasıtasıyla Türkiye'yi tehdit etmeye kıyam etmişti.

"Heyeti Vükelâ arasında bu fırsattan istifade etmek isteyenlerle istemeyenler vardı. İstemeyenlerin başında Nafıa Nazırı Osman Nizami Paşa bulunuyordu. Hiç hatırımdan çıkmaz: Bir cuma günü akşam üzeri Sait Halim Paşa'nın Yeniköy'deki yalısına gitmiştim. Bütün vükelâ orada bulunuyordu. Benim muvasalatımdan (varışımdan) evvel uzun uzadıya müzakerelerde bulunmuş olan vükelâ tatili müzakerat etmiş ve denize nazır mermer balkonda istirahat ediyorlardı. Osman Nizami Paşa, yanında bulunan Bahriye Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa'ya "Eğer bu defa şu zevatı bu Edirne istirdadı fikrinden vazgeçirmeye muvaffak olursam kendimi vatanıma en büyük hizmeti ifa etmiş addedeceğim" diyordu.

"Bu mütalâanın nuhafeti (çirkinliği), hayrı vatana mugayyereti (aykırılığı) karşısında buz gibi donmuş kalmıştım. Sait Halim Paşa ile Talât Bey odalardan birinde gayet müteessir

(1) C. P., s. 77-81. O sırada kendisi daha İstanbul Muhafızı Cemal Bey'dir ve dolayısıyla işlere daha çok İttihat ve Terakki'nin ileri gelen bir üyesi olması dolayısıyla karışmaktadır.

bir tavır ile konuşuyorlardı. Sait Halim Paşa bana tevcihi hitap ile "Bir türlü ekseriyeti müdahale cihetine çeviremiyoruz. Ne yapacağımızı şaşırdık" demişlerdi. Talât Bey ertesi günü Reji Müdürü Umumisi Mösyö Veyl ile görüşerek para meselesini halledeceğini söylüyordu. Filhakika ertesi günü Mösyö Veyl ile görüştüler, ben de beraber bulunuyordum. Mösyö Veyl reji müddeti imtiyaziyesinin on beş sene daha temdidi (uzatılması) şartıyla hükümete bir buçuk milyon lira ikraz edeceğini (borç vereceğini) söylüyordu (1). Maliye Nazırı Rifat Bey'le Dahiliye Nazırı Talât Bey Heyeti Vükelâ kararıyla bu teklifi kabul ediyorlardı. İşte bu iki üç senedeni beri Meclisi Mebusan'da Cavit Bey'in bir kebiresi (günahı) gibi gösterilmek istenilen reji işinin mahiyeti budur.

"Ve zannediyorum ki böyle bir zamanda temdidi (uzatma) müddeti kabul etmiş olan bir hükümet artık bir daha geri dönemez (2), aynı günde Talât Bey otomobil ile Hadımköyü'nde karargâhı umumi nezdine avdet etti. Maksat Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı İzzet Paşa'nın reyini istifsar etmekti (sormaktı). İzzet Paşa iki noktayı mühim telakki ediyor ve bu iki nokta hakkında kendisine teminat verilirse orduya ileri hareket emrini verebileceğini söylüyordu:

"1- Ordunun ileri hareketinden tevellüt edecek (doğacak) hadisatı siyasiye memleketi bir tehlikeli azimeye ilka etmez mi (bırakmaz mı)?

"2- Ordunun iaşesi için lüzumlu olan para var mıdır?

---

(1) İmza günü bunu hükümetine bildiren (rejinin sermayesi pek büyük ölçüde Fransızdır) İstanbul Fransa İşgüzarı Bop; telinin sonunda şunu demektedir.

"Öğrendiğime göre Talât Bey: Reji Şirketi, Osmanlı ulusuna Edirne'yi geri almak olanağını vermiş olan bu anlaşmayı Meclisi Mebusan'ın onayacağına güvenebilir, demiştir" (F. B., c. VII, B. 434, 21.7.1913).

(2) Bu uzatılışın devlet için çok zararlı olması dolayısıyla olacak.

"Talât Bey birinci nokta hakkında Heyeti Vükelâ'nın ekalliyetinin mütalâatını dermeyan etmeye ve reji müddeti imtiyaziyesinin temdidi sayesinde paranın temin olunduğunu iblağa memur idi. Ertesi günü avdetle İzzet Paşa'nın muvafakati haberini isal eyledi. Fakat herhalde Meclisi Vükelâ'da ekseriyet ileri hareketin mazarratına (zararına) kani idi. Sabahleyin Mithat Şükrü Bey'le beraber nazır arkadaşlardan madut olan bazılarını ziyaret ettik. Eğer bu fırsat kaçırılırsa münhasır Edirne'yi kurtarmak iddiasıyla bir darbei hükümet yapmış ve bu esnada Harbiye Nazırı ve başkumandan vekilinin vefatına sebebiyet vermiş olan fırkamızın mevkii iktidarda kalmak salahiyetini zayi edeceğini ve o zaman bütün fırkanın mevkii iktidardan çekilmesi lazım geleceğini söyledik. Bazıları kanaati kâmile hasıl ettiler, bazıları da istifayı tercih edeceklerini söyledilerse de onlar için vazife etmek değil fedakârlık göstermek olduğunu dermeyan ettik. Nihayet Meclisi Vükelâ'nın içtimaından evvelki ekseriyet tahassül etmişti (sağlanmıştı)."

Cemal Paşa'nın, her ne olursa olsun Edirne'yi geri almaya çalışmanın, iç durum dolayısıyla da gerektiği yolunda yazdıklarını doğru bulmaktayız; hatta şu da eklenilebilir ki Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi İttihat ve Terakki'ye karşı bir uyartı (uyarı) idi. Bunlara göre güvenle denilebilir ki o sırada "akıllılar" Osmanlı İmparatorluğu'nda bir gelenek ve görenek olageldiği gibi, yerinde sinerek, Avrupa'dan gelen usluluk öğütlerini dinlemek isteyenler değil, Edirne'yi geri almak için ileri atılmak isteyenler idi. Bunu, hem devletin, hem de fırkanın asısı (çıkarı) gerektiriyordu.

Meclisi Vükelâ'ca verilen bu kararı (ki yukarda da dediğim gibi tarihini tespit edemedim) Babıâli 19 Temmuz'da, bü-

yükelçilerine yolladığı bir genelge ile büyük devletlere bildirir, genelgenin ana çizgileri aşağıdadır:

Bulgar hükümeti "ön barışı" (1) imzalamak için tehalük (istek) göstermiş idiyse de o vakitten beri Osmanlı'da kalacak olan yerleri boşaltmaktan sakınmıştır -Böylelikle kendisine, Enos-Midya çizgisi sözüne vermek istediği yanlış yoruma göre bir sınır sağlamak istiyordu (2)- Ancak Osmanlı hükümetinin sabırsızlanarak ordusuna bu yerleri ele geçirme buyruğunu verincedir ki Bulgaristan oraları boşalttı- Bundan başka Osmanlı hükümeti hep ileri sürmüş ve kanıtlarla göstermiştir ki Enos'tan başlayan bir sınırın İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nın korunmasını sağlayabilmesi için Meriç boyunca kuzeye çıkması gerekir- ...- Osmanlı hükümeti bu işi diplomasi yolu ile Bulgaristan'la çözülemeyi daha uygun bulurdu- Ancak Bulgarlar, bunu onların bağlaşıkları da gördükleri gibi ellerindeki yerlerde öyle kıyınç (zulüm) yapıyorlar ki artık bekleyemeyiz- Dolayısıyla Osmanlı hükümeti şimdiden bu sınırı (Meriç'i) ele geçirmek zorundadır- Trakya'nın keskilini (bölüşümünü) büyük devletlerle saptamayı üstüne alır- O, bu sınırı kesin sayar ve hiçbir bahane ile onu (Meriç'i) aşmamayı keza üzerine alır- ..... -Eğer savaş yeniden başlayacak olursa Osmanlı hükümeti bunun soravını (sorumluluğunu) şimdiden Bulgaristan'ın üzerine atar.

Osmanlı büyükelçileri çoğunlukla bunu 20 Temmuz'da yanında bulundukları hükümetlere bildirirler ve 21 Temmuz'da onların karşılıklarını Babıâli'ye tellerler. O sırada ise Türk ordusu Edirne ve Kırklareli'ni geri almış bulunur.

---

(1) Belgede Londra Antlaşması'nın "paix" yani barış değil "préliminaires de paix" yani "ön barış" denilmekte ve dolayısıyla onun son ve kesin antlaşma olmadığı düşüncesi ileri sürülmek istenilmektedir.

(2) Bak: yukarda s. 313 Londra Antlaşması sırasında olan bitenler.

Bu notada Meriç'ten öteye gidilmeyeceğinin üstenilmiş olmasını yanlış ve bu yüzden işbu ırmak geçilince sözünde durmamış görünmemizi kötü bulanlar olmuştur (1). Bizce bu düşünceler yersizdir; çünkü Paris ve Berlin antlaşmalarıyla Osmanlı bütünlüğünü inancalamış (güvence altına) olan büyük devletler o kadar çok gizli antlaşmalarla onun şu veya bu yerini birbirlerine bir "hak" olarak tanımışlar; daha Balkan Savaşı'nın öngününde savaş sonunda kimsenin toprak kazanamayacağını bildirdikten sonra Balkanlılar yenince bundan o kadar çarçabuk vazgeçmişlerdi ki onlara verilen bir sözün, onların kendi sözlerine verdikleri önemden daha önemli olması gerekmezdi; hem acun (dünya) öyle bir durum almıştı ki, onlar gibi sözünde durmayacak kadar yürekli görünmek onlar arasında saygı görmeyi gerektirebilirdi. Bu bakımdan vicdanlar dinizlendikten sonra şurası da eklenilmelidir ki eğer Osmanlı hükümeti ilk anlarda Meriç'i geçmeyeceğim demeseydi ve herkeste, Romanyalılar gibi sonsuz bir ilerleme işine giriştiği duygusunu uyandırsaydı belki daha çok ve çetin karşınlıklara (muhalefetlere) uğrar ve işi zorlaşmış olurdu, dolayısıyla bu yolda davranışı iyi olmuştur. Esasen hemen o sıralarda Türk ordusu Meriç'i az geçecek ve Dimetoka gibi askerlik bakımından önemli görülen bazı yerleri ve genel olarak Edirne'ye giden demiryolunun Meriç'in batısında bulunan kısmını koruyacak kadar bir toprak şeridini ele geçireceklerdir.

Bu olay karşısında Alman ve Avusturya durumu: Bu tehlikeli bir iştir, Rusya ve İngiltere buna göz yumamazlar biçimindedir (2).

---

(1) Ban: C. P., s. 82.

(2) Mahmut Muhtar Paşa'nın 21 ve Hüseyin Hilmi Paşa'nın 20 ve 21 Temmuz tarihli telleri. Bu sonuncusunun ilk teli Babıâli genelgesine karşılık değil Berştold'un bir uyartısıdır (uyarmasıdır).

Roma'dan Nabi Bey'in karşılığı, işbu sırada İtalya'nın Osmanlı'ya karşı takınmış olduğu durumu gösterir, özeti aşağıdadır (1):

San Giuliano dedi ki: Enos-Midya'dan ileri gitmemenizi sağlamak için size karşı baskıda bulunmak önermesini abadım (önerisini aldım); ancak Rus çevenlerinde (çevrelerinde) kaynaşma vardır. Ben size karşı iyi düşünceler besliyorum (bienveillant).

Paris'ten Rifat Paşa'nın bildirdiğine göre (2): Pişon kararımızı çok ağır bulmuştur, Rusya'nın Edirne'ye yerleşmemize kesin olarak onaşamayacağını (yanaşmayacağını) söylemiş ve özel olarak şu öğüdü vermiş: Büyük devletlere bir nota vererek sınırın çizilmesini onlara bıraktığımızı söyleyelim, şu kesin şartla ki savaş ödencesi (tazminat) işi ortadan kalksın ve saptanmış olan sınırdan daha uygun ve İstanbul'u daha iyi koruyan bir sınır çizilsin.

Görüldüğü gibi Pişon en çok, Osmanlı'yı büyük devletlerin atalığı (baskısı) altında tutmakta direnmektedir.

Turhan Paşa, Sazonof'un sözlerini şöyle tellemektedir (3):

"Türkiye ileri yürüyüşüne devam edecek olursa bu gibi davranışlar karşısında olağanüstü ölçemlere başvurmasının gerekip gerekmeyeceğini Rus hükümeti kendi kendisine sormaktadır, bu, 4 sabahın birinde (bugünlerde) çözülenecek olan bir sorundur (4). Sonra Rusya'yı sakınmak istediği böyle bir duruma sokmamamızı diledi. Eğer bir büyük devlet işe karı-

---

(1) 22.7.1913 teli.
(2) 22.7.1913 teli.
(3) 21.7.1913.
(4) "question qui sera décidé un de ces quatre matins."

şırsa öbürleri de onun gibi yaparlar ve sonuç tehlikeli olur. Enos-Midya çizgisi saptanmıştır; bundan dönülemez; olsa olsa birkaç ufak tefek değişiklik yapılabilir. Sizin bugünkü siyasanız Danef'inki gibidir; bunun sonuçlarını biliyorsunuz.- Bundan sonra sizin 19 Temmuz tarihli genelgenizi kendisine verdim. Onu gözden geçirdikten sonra dedi ki: Bu Edirne işidir, olamaz, başbakan ve savaş ve deniz bakanlarıyla görüştükten sonra karşılık vereceğim."

Görüldüğü gibi Sazonof'un ilk coşkunluğu Edirne alındıktan sonradır ve sınır değişikliklerine yanaşacağını söylemektedir.

Londra'dan Tevfik Paşa, 22 Temmuz'da şu yolda bir tel çeker:

Dün büyükelçiler toplantısı, Avrupa'nın, kendi himayesi altında imzalanmış olan bir antlaşmaya karşı Osmanlı aldırışsızlığına seyirci kalamayacağını müşahede etmiş, ancak büyükelçiler, hükümetlerinden kesin bir yönerge almamış olduklarından bir karara varılamamıştır. Toplantıda bu işin, daha çok hükümetlerce doğrudan doğruya çözülenmesi gereceği düşünülmüştür.

Tevfik Paşa yine bu telinde İngiliz Başbakanı Asküis'in 21 Temmuz akşamı Birmingham'daki sövlevinin Edirne işi ile ilgili kısmının çok kısa bir özetini bildirmektedir. Asküis'in Türkiye'yi ilgilendiren başlıca sözleri aşağıdadır:

"Londra Antlaşması'nın mürekkebi daha kurumamışken, o antlaşma ki, Türkiye ona birkaç hafta önce imzasını koymuştu; görüyoruz ki Türkiye kendisinin onaşmış (onaylamış) olduğu çizginin ötesine geçiyor ve kaybettiğini geri almak için eski düşmanlarının aralarındaki çekişmelerden asılanmaya (yararlanmaya) çalışıyor... Avrupa'daki Türk ülkesinin sı-

nırı olacak olan Enos-Midya çizgisi saptandığı vakit, Londra Antlaşması'nda yazılı olduğu biçimde savaşçılar arasındaki barışın şartları büyük devletlerin koruması altında kararlaştırılmıştır ve büyük devletler bu çizginin çizilişini saptamak üzere oruntaklarını (delegelerini) atamış bulunuyorlar... Türkiye'ye gelince, biz ve sanıyorum ki bütün büyük devletler, yeni yapılmış antlaşmaya göre onun çizilmiş sınırları içinde Avrupa ülkelerinin kaybını ve iyi yönetim için usalır inancalar (güvenceler) almak şartıyla, onun Asya ülkelerinin bütünlüğünü bir olut (emrivaki) saymaya eygindik (yatkındık) ve ona, kendisine düşen ağır ödevi görebilmesi için elden gelen yardımı yapmaya anıktık (hazırdık). Eğer ve bu nokta üzerinde açık konuşmak isterim, Türkiye bu antlaşmanın hükümlerini hiçe sayacak kadar anlayışsızlık gösterirse, o, ve bu sırada bundan artığını söylemek istemiyorum, ortaya atılması hiç de onun asılarına (çıkarlarına) uygun olmayan sorunların açılmasını beklemelidir.."

Pol Kambon'un hükümetine yazdığına göre (1) Grey bu söylevin Türkiye'ye dostçasına bir uyartı olduğunu ve bunun başka bir sonucu olmayacağını söylemiştir, ancak büyükelçi Asküis'in sözlerine tehdit edici bir biçim vermiş olduğunun yadsınamayacağını eklemektedir.

İngiliz başbakanının ne demek istediğini iyice anlamak için şunu göz önüde tutmalıdır ki birkaç aydan beri Rusya, "Ermenistan" adını verdiği Anadolu doğu vilayetlerinde, oralarını çok geçmeden kendi eline düşürebilecek biçimde yeğleme yapılmasını istemekte ve bu yüzden büyük devletler arasında görüşmeler ve aytışmalar olmaktadır ve Askuis'in Os-

(1) F. B., c. VII, b. 444.

manlı Asyası'nın bütünlüğüne imleyişi (işareti) bu yüzdendir. Bu sorun işbu cildin 3'üncü kısmında Osmanlı Asyası'nın paylaşılması için büyük devletler arasında yapılan görüşmeler ve varılan anlaşmalar anlatılırken inceleneceği için burada bu kadarla kalacağız. Askuis'in Rusya'nın Boğazlar sorununun da yeniden ortaya çıkarmasından çekindiği de sanılabilir.

İngiltere'den bu yolda biteviye yeni uyartılar (uyarılar) alınacaktır.

Tevfik Paşa, Babıâli'ye 24 Temmuz'da çektiği bir telde; kralın, saray balosu sırasında, Türk ordusunun artık ele geçirmiş olduğu yerlerden ötesine gitmemesi gerektiğini kendisine anlatmak istediğini bildirir.

Hakkı Paşa da Grey'le görüştükten sonra Babıâli'ye çektiği 28 Temmuz tarihli bir telde şu düşünceyi ileri sürmektedir:

"Bir büyük devletin (Rusya'ya im) kendi başına bir girişitte (girişimde) bulunabilmesi ve onu önlemek için elden bir şey gelmemesi olasılığı bütün mahkemelerin ve özel eyginliklerin (yatkınlık) üstündedir."

Az yukarda, 21 Temmuz tarihli büyükelçiler toplantısını Tevfik Paşa'nın teline göre anlattık. Bunun İngiliz, Fransız ve Alman belgelerine göre ana çizgileri şöyledir (1):

Edirne işi daha çok toplantı dışında konuşulur, Grey önce Fransız ve Rus büyükelçilerini birlikte, sonra Alman büyükelçisini yalnız ve son Avusturya ve İtalya büyükelçilerini birlikte görür.

Grey, Rus hükümetinin Türkiye'ye karşı bir deniz göste-

(1) Bak: I. B., c. IX, K. II, b. 1165 - F. B., c. VII, b. 435 ve Lih. s. 214.

risi yapılmasına eygin (yatkın) olduğunu görür ve İsvolski, Rusya'nın Edirne'yi Türklerde bırakmayacağını söyler.

Pol Kambon, eğer bütün devletler deniz gösterisine onaşırlarsa (yanaşırlarsa) Fransa'nın da onaşacağını, ancak hükümetinin bununla bir sonuç elde edilebileceğini sanmadığını ve bu, bir sonuç vermezse yapılacak başka bir şey görmediğini söyler.

Grey, eğer öbür büyük devletler bir deniz gösterisi yapılmasına karar verirlerse İngiltere'nin kendini onlardan ayıramayacağını, ancak böylelikle bir sonuç alınabileceğinden şüphe ettiğini söyler ve bundan başka yapılacak tek şeyin, Osmanlı hükümetine karşı, biteviye baskıda bulunmak ve ona tutumsal (ekonomik) ve mali alanda her türlü yardımı esirgemek gerekir, ta ki o, Enos-Midya çizgisine döne, der.

Pol Kambon Türklerin bundan pek ürkmeyeceklerini ve bazı büyük devletlerin, Türkiye'nin çökmesine onaşmayacak (yanaşmayacak) kadar orada tutumsal asıları (ekonomik çıkarları) olduğunu söyler.

Grey der ki: Bununla birlikte eğer bu gibi düşüncelerle son anda Türkiye'ye mali yardımda bulunulacaksa bu, o kadar büyük ölçüde bir Avrupa murakabesini (denetlemesini) gerektirebilir ki Türkiye için pek uygun ve asılı (yararlı) bir şey olmaz.

Grey, Lihnovski ile de bu yolda konuşur ve o da Enos-Midya çizgisi üzerinde karar verilmesi ve zorlayıcı ölçemler (önlemler) işinin sonraya ve hükümetlere bırakılması düşüncesinde olur. Toplantı sonunda varılan karar şudur:

"Sör E. Grey kendi adına şu düşünceyi ileri sürer ki büyük devletler, Türk - Bulgar sınırını saptamak için Enos-Midya çizgisini çizmek yolunda üstenmiş oldukları ödevden kaçınamazlar.

Türk askerlerinin bu çizginin ötesine geçmiş olmaları, Sör E. Grey'in kendi hükümetine sunmak zorunda olduğu bir sorunu ortaya atmaktadır ve o ister ki büyükelçiler de kendi hükümetlerinin bu iş üzerindeki görüşünü sorsunlar."

Bu işteki Rus durumunu ayrıca bir yönden aydınlattığı için bu olay dolayısıyla Rus bakanları arasında yapılmış olan bir konuşmayı orada bulunmuş olan Baron de Taube'ye göre anlatacağız (1). Olay Osmanlı ordusunun Edirne üzerine yürüdüğü bir anda geçmiştir, yani 22 Temmuz'dan bir iki gün öncedir.

Çar, Başbakan Kokovtsef'e Türklerin Edirne yolunda durdurulmasını istediğini bildirmiş ve işin bakanlarca incelenmesini buyurmuş olduğundan Kokovtsef bakanlardan bu iş üzerindeki düşüncelerini sorar ve ilk önce Sazonof'tan karşılık ister. O da, bir protesto notası yollanılmasını ve eğer Türkler Edirne önünde durmazlarsa, Osmanlı kıyılarının barışçıl ablukasına (blocus pacifique) girişileceğinin Babıâli'ye bildirilmesini önerir.

Başbakanın bir sorusu üzerine Taube, Sazonof gibi düşünmediğini, Edirne işinin yalnızcana güçle çözülenebilecek bir siyasal sorun olduğunu ve Türklerin ancak zor karşısında gerileyeceklerini, Osmanlı limanlarına "barışçıl ablukası"na gelince bunun Rus tecimsel asılarına (ticari çıkarlarına) Türklerinkinden çok dokunabileceğini söyler.

Kokovtsef de bu düşüncede bulunur ve Karadeniz teciminin (ticaretinin) en çok Rus gemileriyle veya Türk olmayan gemilerle yapıldığı için bu yola girilmekle asıdan (yarardan) çok zarar veya güçlük elde edilebileceğini söyledikten

(1) Tau. s. 304-7. O sırada Taube kültür işleri müsteşarıdır ve bakanın vekili olarak toplantıda bulunmuştur. Kendisi Rusya'nın tanınmış hukukçularındandır.

sonra Türkleri durdurmak için daha edimsel bir ölçeme (önleme) başvurulabilip vurulamayacağını, Bulgaristan'a yeter güçte ordu gönderilebilip gönderilemeyeceğini savaş ve deniz bakanlarından sorar.

General Sukumlinof duraksayarak, eğer bu, her ne olursa olsun istenilirse Odesa askeri bölgesi birliklerinden çarçabuk bir çıkarma birliği anıklayabileceğini (hazırlayabileceğini) söyler.

Amiral Grigoroviç kesin olarak olumsuz karşılık verir; Karadeniz donanmasının taşıtları, ne sayıları, ne de durum ve anıklıkları (hazırlıkları) bakımından başbakanın düşündüğü işi göremezler, der.

Kokovtsef konuşmayı şöyle toplar: "Buna göre kılgın (pratik) bakımdan başarılamayacak olan tasarılar üzerinde konuşarak neden vakit kaybedelim, barışçıl abluka bize göre bir işe yaramadığına ve askeri bir çıkarma da başarılamaz oluşuna göre açıkça söylemeliyiz ki Türkleri durdurcak güçte değiliz. Bunlar herhalde Edirne'yi alacaklardır.

Bu belge, bu işteki Rus davranışını aydınlatır ve Rusya'nın ara sıra takındığı pek çetin durumunun büyük ölçüde bir blöf olduğunu gösterir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki Rusya'nın Osmanlı'ya karşı güçsüzlüğü deniz yolu ile Bulgaristan'a veya Boğazlar'a yakın yerlere ordu göndermeyi, yani başka yönlerde geniş ölçüde genel ölçemlere (önlemlere) başvurmadan Osmanlı ilerleyişini olduğu yerde karşılamayı başaracak durumda olmayışından ileri gelmektedir. Yoksa, Osmanlı eylemi Rusya'daki Slavlık ve Hıristiyanlık duygularını kökünden coşturacak bir biçim alırsa kamuoyunun kendisine karşı ayaklanmasını önlemek veya kendisi için pek önemli saydığı asıları (çıkarları) veya büyük devletlik çalımı-

nı korumak için Rus hükümeti Anadolu'ya girmenin Avrupa'da yapacağı tepkileri göze alarak, Osmanlı'ya karşı askerden bomboş gibi olan Doğu Anadolu'da pek kesin bir baskıda bulunabilirdi; nasıl ki çok geçmeden böyle bir baskı ile Osmanlılığın ve Türklüğün bütün varlığını tehlikeye düşürecek olan bir antlaşmayı Osmanlı'ya imzalattıracaktır (1). Dolayısıyla Taube'nin anlattığı Rus bakanlar toplantısındaki sözleri, Osmanlı hükümeti ne yaparsa yapsın veya ordusunu nereye kadar ilerletirse ilerletsin Rusya ses çıkarmayacak ve bir şey yapamayacak anlamında saymamak gerekir; aşağıdaki belgeler de bunu gösterir.

EDİRNE'NİN GERİ ALINMASINDAN SONRAKİ DURUM

Büyük devletlerin, baskı ve gözdağıyla Türkleri Edirne'den çıkarma denemeleri

Edirne işi dolayısıyla büyük devletlerin alacakları durum aşağıdaki belgelerde görünür; bu devletler 8-10 gün kadar Osmanlı hükümetine gözdağı vererek ve ona karşı baskıda bulunarak onu Edirne'den çıkarmaya çalışacaklardır.

Yagov 22.7.1913'te Jül Kambon'a, eğer Türkler Enos Midya çizgisine dönmek istemezlerse, onları bu yolda zorlayabilecek kılgın (pratik) bir ölçem (önlem) görmediğini ve deniz gösterisi istemediğini söyler. J. Kambon, büyük devletlerden biri kendi başına bir gösteride bulunursa ne yapacağını sorması üzerine Yagov, elimden bir şey gelmez, der; Kambon: "Ya

(1) Bu cildin 3'üncü kısmında görülecek olan Doğu Anadolu vilayetlerinde yeğleme ve Osmanlı uyrusunun askerliği işleriyle ilgili Osmanlı-Rus anlaşması. (8.2.1914).

bu gösteri Ermenistan'da (Anadolu Doğu vilayetlerine verdikleri ad) olursa?" diye sorunca Yagov: "İşte benim de biteviye Mahmut Muhtar Paşa'ya söylediğim budur; ve Vangenhaym'ın Babıâli'yi kandırmak için üzerinde en çok durduğu nokta da budur" der (1).

Yine işbu 22 Temmuz'da Sazonof, Londra Büyükelçiler Konferansı'nın Türklerin Edirne'ye girmeleriyle Enos-Midya çizgisinde bir şey değişmeyeceği yolundaki kararını kendisine bildirince Delkase ondan sorar: "Ya buna aldırış etmeden Türkler Edirne'de kalmakta direnirlerse?" Sazonof karşılık olarak: "Bu olanaksızdır; ilk defa olarak bir Hıristiyan ülkenin? (2) İslam boyunduruğu altına yeniden düşmesine onaşmış (onaylamış) oluruz" der ve Rusya'nın Türkiye'ye karşı doğrudan doğruya baskıda bulunabileceğini ve Turhan Paşa ile bu yolda konuşmuş olduğunu ekler; ancak önceden Paris ve Londra ile anlaşmadan hiçbir işe atılmayacağını da inancalar (güvence verir).

Bu görüşmenin olduğu günde Paris'te İsvolski de Pişon'la bu yolda konuşmuştur; Pişon, Fransa'nın bütün büyük devletlerce uygun görülecek ölçemlerde (önlemlerde) onlarla işbirliği yapacağını söyler ve tek başına alınacak ölçemlerden (önlemlerden) sakınılmak gerektiğini, Rusya kendi başına böyle bir şeye kalkışırsa Avusturya'nın da Sırbistan'a karşı askeri bir baskıda bulunmak istemesinden korkulabileceğini ekler (3).

---

(1) F. B., c. VII, b. 445.

(2) İm bizimdir. Trakya'nın pek büyük çoğunluğunun Müslüman ve Türk olduğu herkesçe bilinmektedir.

(3) F. B., c. VII, b. 441 ve 465.

İstanbul'daki Fransız işgüderi Bop'un bir teline göre (1) Girs: Eğer büyük devletlerin isteklerine aldırmayarak Türkler Edirne'de kalırlarsa artık onlara söz anlatılamayacağını ve Anadolu'da yeğlemeye de yanaşmayacaklarını, bu yüzden Türkleri Londra kararlarını kabule zorlamak için İngiliz ve Fransız hükümetleriyle anlaşmak gerektiği yolunda Sazonof'a tel çektiğini, Londra'da Hakkı Paşa ve Paris'te Cavit Bey'le her türlü görüşmenin (orada borçlanma ve bırakılar üzerinde görüşülmektedir) kesilmesini, Ermeniler bunu Türkiye'ye karşı bir ayaklanma kışkırtması sanmamaları için gereken ölçemler (önlemler) alınmakla birlikte Kafkasya'da bir kolordunun seferber edilmesini ileri sürdüğünü söyler.

Berştold da Dümen'e, İstanbul'a başvurmalardan bir şey çıkacağına ve bir deniz gösterisi yapılabileceğine inanmadığını ve önemli tek baskının Türklere borç para vermemek olacağını söyler (2).

Öbür yandan da Alman hükümeti, dışişleri müsteşarı Tsimmerman'ın ağzıyla, bir deniz gösterisine ortaklık edemeyeceğini açıklar (3) (22.7.1913). Roma'da ise Rus işgüderine, İtalya'nın ancak Almanya ile birlikte ve Almanya'nın gireceği ölçüde Türkiye'ye karşı zorlayıcı ölçemlere (önlemlere) katılacağı bildirilir (4).

Londra'da İtalyan Büyükelçisi İmperiali de Pol Kambon'la bir görüşme sırasında Türklere karşı zorlayıcı ölçemler (önlemler) yürütmenin güçlüğünü sayar: Onlara borç para vermemek,

(1) F. B., c. VII, b. 447 (23.7.1913).
(2) F. B., c. VII, b. 451 (23.7.1913.
(3) Bak: A. B., c. 35, b. 13567 notu ve b. 13575.
(4) Bak: F. B., c. VII, b. 452.

ama onların alacaklıları bu yüzden (1) Türkler kadar zarar görür; İstanbul'da bir deniz gösterisi yapmak, ama savaş gemilerinin Boğazlardan geçip İstanbul'a gitmeleri için padişahın iradesi gerekir, o da bunu çıkartmaz, o vakit Boğazlardan zorla geçmek gerekir; eğer Türkler ateş açarlarsa gösteri savaş biçimine girer.

Pol Kambon yine o günde Grey'le görüşür. Grey'e göre bir deniz gösterisi için büyük devletlerin işbirliği yapması olanaksız görünmektedir; buna göre Grey Türkleri Edirne'den ve Trakya'nın geri aldıkları kısımlarından çıkarmanın yolları üzerinde incelemeler yapar ve üç yol sayar: 1) Türkleri her türlü savaş ödencesi (tazminatı) verme zoruna karşı inancalamak (inandırmak); 2) Enos-Midya çizgisini kuzeye doğru kıvırarak ülkelerinin korunması için gerekli gördükleri birtakım yerleri Türklerde bırakmak; 3) İtalyanların elinde bulunan Ege adalarından birkaçını Türklere geri vermek.

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere daha Edirne'nin geri alınmasının ilk günlerinde büyük devletlerin önemli hiçbir şey yapmayacakları anlaşılmıştır; ancak bu doğal olarak daha Osmanlı hükümetince açık olarak anlaşılamamaktadır. Bu hükümet Balkanlılar arasında Bükreş'te toplanacak konferansa oruntak (delege) göndermek istemektedir (2), çünkü o da kendini Romanya'nınkine benzer bir durumda, yani bağlaşıkların aralarındaki savaştan asılanarak (yararlanarak) ordusunu ileri sürmüş bir devlet durumunda görmektedir. 24 Temmuz'da Sefa Bey, Romanya Dışişleri Bakanı'nın bu Osmanlı isteğine verdiği karşılığı teller; bunda: Böylelikle işlerin da-

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 454 (23.7.1913).
(2) Sait Halim Paşa'dan Sefa Bey'e tel, 22.7.1913.

ha çok karışabileceği ve barışın gecikebileceği ve bazı büyük devletlerin ve hele Rusya'nın buna karşı olmasından korkulabileceği bildirilmektedir.

Arada 23 Temmuz'da Romanya Kralı Karol padişaha bir tel çeker; yazış çok dostçasınadır, kral daha önce her gerektikçe dostçasına haberler vermiş olduğunu hatırlatmakta ve şunları eklemektedir:

"Keskili (bölüşüm) üzerinde daha önceden Avrupa'nın kesin olarak karar vermiş olduğu bölgelerde girişilen askeri eylemler dolayısıyla uğrayabilecekleri umkırılara (hayal kırıklıklarına) majestenizin ve hükümetinin bakışını çekmeyi bir ödev sayarım."

Padişahın karşılığı 28 Temmuz'da verilir; dostçasına sözlerden sonra şu denilmektedir:

"Ana amacımız Bulgaristan'la doğal bir sınır sağlamak ve Balkanlar'da sürekli bir barışın temellerini kurmak olduğundan, bütün barışsevenlerin, Osmanlı yurduna çözülmez bağlarla bağlı olan ufak bir bölgenin askerlerimizce yeniden ele alınmasını sevgenlikle (sevgiyle) karşılayacaklarını güvenle umuyoruz."

Sefa Bey bu teli 29 Temmuz'da krala verir, o, bunu alırken der ki: Büyük devletlerin size eygin (yatkın) olmadığını anladıktan sonra ve Bulgar ordusunun (öbür devletlerle barış yapıp) size karşı yürümesinden korktuğum için padişaha tel çektim. Kral, Romanya ordusunun Türkleri Edirne'den çıkarmak işinde kullanılabileceği yolunda dolaşan sözleri kesin olarak yalanlar.

Bu yolda sözler o sırada havadadır; sanılabilir ki bunlar, Sefa Bey'ce 26 Temmuz tarihli bir telle Babıâli'ye bildirilen Romanya'nın büyük devletlere bir başvurmasından çıkmıştır;

Sefa Bey'e göre: Romanya, büyük devletlerin Türkleri Trakya'dan çıkarmak için önemle direnmelerini istemiş; bu olmazsa Bulgaristan'ın gereken özverilerde bulunmasını elde etmek güç olurmuş, çünkü bu devlet Romanya, Sırbistan ve Yunanistan'a bırakacağı topraklardan vazgeçmek için Trakya'nın kendisine sağlanılmasını isteyebilirmiş.

Bükreş'teki Fransız elçisi Blondel'in 26 Temmuz tarihli bir teline göre (1) bazı Viyana gazeteleri Romanya ordusunun büyük devletler adına Türkleri uslandırmak için kullanılmasının gerekeceğini yazmaları Bükreş'te hiç iyi karşılanmamıştır ve Romanya kamuoyu böyle bir işin görülmesini olanaksız kılmakta imiş.

Romanya ordusunu Türklere karşı kullanmak ve böylelikle Rusya'nın Avrupa'yı bir genel savaşa kadar götürebilecek olan doğrudan doğruya işe karışması olasılığını ortadan kaldırmak düşüncesini Petersburg'daki Fransız Büyükelçisi Delkase kendine mal etmiştir, bunu hem kendi hükümetine hem de Sazonof'a önerir (2). Viyana basını ile Delkase'nin ileri sürdükleri bu düşünceden bir sonuç çıkmayacaktır; Kral Karol'un Sefa Bey'e söylediği yukarda gördüğümüz sözleri Osmanlı hükümeti için yatıştırıcıdır. 30 Temmuz'da Sefa Bey başka bir telinde kralın yakınlarından birinin kendisine: Romanya'nın, bazı büyük devletler onu bu yolda kışkırtıyorlarsa da hiçbir vakit Türkiye'ye karşı bir davranışta bulunmayacağını ve böyle bir davranış olursa bunu yapanlarla işbirliği yapmayacağını inancalar.

(1) F. B., VII, b. 473.
(2) F. B., c. VII, b. 481 ve 487 (27 ve 28.7.1913).

Bunlar oladururken Bulgarlar, Türklerin bir sürü Kürt ve başıbozuğu eski Bulgaristan'a saldıkları ve çok kıyınç (zulüm) yaptıkları propagandasını her yana yaymaktadırlar.

Kral Ferdinand büyük devletlerin oruntaklarını (delegelerini) sarayında toplayarak bu konu üzerinde yana yakıla konuşur ve Bulgaristan'ın korunulmasını ve Türklerin Londra antlaşmasına saygı göstermeye zorlanılmalarını ister (1).

Bundan başka 23 Temmuz'da Bulgar hükümeti Osmanlı hükümetine iki tel çeker, birincisi Alman elçiliği yolu iledir ve serttir, ikincisi doğrudan doğruyadır ve daha yumuşak ve saygılıdır. Tellerin özeti şudur: Askerlerinizi eski Bulgaristan'a da soktunuz, bunları çekiniz, yoksa çok büyük karmaşmalar olur.

Osmanlı karşılıkları 24 Temmuz'da verilir; ilk karşılıkta, sınırı geçmiş olan bazı öncülerin geri gelmliş oldukları bildirilmektedir. İkincisinde şunlar vardır:

Buradaki oruntağınıza (delegenize) sınırı 19 Temmuz'da büyük devletlere vermiş olduğumuz notaya (yukarda görülmüştü) göre çizmek gerekir dedik; karşılık alamadık. -Siz Müslümanlara karşı kıyınç (zulüm) yapıp duruyorsunuz, buna seyirci kalamazdık, Meriç'e kadar olan yerleri ele almaya karar verdik- sözü geçen notada daha ileri gitmeyeceğimizi üstlenmiş olmamız Osmanlı hükümetinin düşüncelerini ve iki ülke arasında gerçek temeller üzerine kurulmuş bir anlaşmaya varmak isteğinde bulunduğunu açıklayan bir belgedir.

25 Temmuz'da Tevfik Paşa Grey'in bir uyartısını (uyarısını) teller; buna göre Grey şunları demiştir: Türk askerleri eski sınırı geçerek Yanbolu'ya girmişlerdir (Edirne'nin 150 kl.

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 456 (24.7.1913).

kadar kuzeyinde) uyartımı yenilerim. Çünkü bir büyük devlet herhalde işe karışacaktır, bu olursa İngiltere'den bir yardım ummayınız; "Çetin bir anda size güçlük çıkarmak isteyen devlet İngiltere değildir; ancak o, bu kadar tehlikeli bir durumda,Türkiye'nin içten bir dostu olması yüzünden imparatorluğun kendini içine attığı tehlikeleri ona bildirmemezlik edemez" sınırı kendinizden yana düzelttirmeye çalışınız.

İngiliz devlet adamlarının bu ve daha yukarda gördüğümüz gibi sözlerine ve davranışlarına bir karşılık olmak üzere Sait Halim Paşa 26 Temmuz'da Tevfik Paşa'ya özetini aşağıya koyduğumuz Türk görüşünü açıklayan teli çeker.

İngiliz devlet adamlarının demeçlerinden onların ordumuzun Enos-Midya çizgisi ötesindeki ilerleyişi beğenmedikleri ve bunu büyük devletlerin ve dolayısıyla da İngiltere'nin kararına karşı saydıkları anlaşılmaktadır. Biz büyük devletleri ve hele kendisiyle olan bütün sorunları çözüleyerek (çözümleyerek) aradaki geleneksel dostluğu yenilemek istediğimizi göstermiş olduğumuz İngiltere'yi kırmayı hiç düşünmedik. - Biz eğer Edirne vilayetinin bir kısmını geri almaya karar verdiysek bunu şu yüzden yaptık: Balkanlar'da barışı sağlamak için yapılmış olan Londra antlaşması bağlaşıklar arasında çıkan savaş dolayısıyla hükümsüz kaldı ve Bulgarlar, Makedonya Müslümanlarına karşı yapmış oldukları sonsuz kıyınçlar (kıyımlar) yetmiyormuş gibi Trakya'nın çekilmek zorunda kaldıkları kısımlarında da her şeyi yok ettiler.- Güvenle inanılır ki İngiltere bizim baş ödevimizin, ordumuzu, ateşler içinde kalmış binlerce kimselerin yardımına koşturmak olduğunu anlar. Buna başkentimizin güvenini sağlayabilecek daha iyi bir sınır elde etmek gerekçesini de eklemelidir. Bunun gerektiğini büyük devletler de anlamışlardı ve ancak Bulgarların ön-

güsü (inadı) yüzünden bu sağlanılamamıştı. -Savaşın ta başında Türkiye'nin toprak bütünlüğünün kalacağını açık ve resmi olarak bildirmiş olan büyük devletler, onun başkentinin güvenini sağlayan bir sınır elde etmek hakkını tanımakla ancak doğru bir davranışta bulunmuş olurlar.

Büyük devletlerin Edirne olayı karşısındaki durumları Londra Büyükelçiler Konferansı'nın 24 Temmuz tarihli toplantısında iyice görülür (1). Görüşmeler şöyle toplanabilir:

Almanya bu sırada Türkiye'ye karşı zorlayıcı ölçem (önlem) alınmasına karşıdır. -İtalya pazarlığa girişilmesi ve Türklere, Edirne'den çekilmelerine karşılık olarak bazı asıların (çıkarların) sağlanılması düşüncesindedir.- Avusturya büyükelçisi zorlayıcı ölçemler (önlemler) için bir yönerge almamış olduğunu söyler.- Fransa hükümeti büyük devletlerin hep birlikte görecekleri herhangi bir işte onlarla işbirliği yapmaya anıktır (hazırdır).- Grey, İngiliz hükümetinin bu sırada zorlayıcı ölçemlere (önlemlere) katılamayacağını söyler.- Rus büyükelçisi bir şey yapmanın gerektiğini söyler, ancak İtalyan önermesine karşınlık göstermez.- Grey şunları ekler: "Genel olarak zorlayıcı ölçemlere (önlemlere) gelince öyle sanıyorum ki büyük devletler, Makedonya ve Trakya sorununun çözülenmesini (çözümlenmesini) bir bütün olarak gözden geçirip aralarında her noktada bir anlaşma olduğunu görmeden hep birlikte zorlayıcı ölçemler (önlemler) almaya hiçbir vakit onaşmayacaklardır (yanaşmayacaklardır). Bu böyle olunca büyük devletler bütün Yakındoğu devletlerine karşı eş biçimde davranacaklarını ve gerekirse kararlarını herhangi bir devlete karşı zorlayacaklarını açıklayabilirler."

(1) I.B., c.IX, K.II, b.1175.

Bundan sonra şu yolda bir karara varılır:

a) Büyük devletler Londra antlaşması ilkelerinin olduğu gibi kalmasında ve Türk-Bulgar sınırının Enos-Midya çizgisi olmasında birliktirler.

b) Grey'in önermesi (önerisi) üzerine büyük devletler, bu yönün birbirine eş başvurmalarla Türkiye'ye bildirilmesinin gerektiği düşüncesinde birleşmişlerdir.

c) Bununla birlikte, bu sınır çizilirken (delimitation) onun (sınırın) güveninin sağlanması için Türkiye'ce ileri sürülebilecek dilekleri büyük devletlerin göze almaya eygin (yatkın) olacakları Türkiye'ye bildirilecektir.

Bu toplantıdan çıkan sonuç Babıâli için hoşlanılacak bir özde idi, çünkü zorlayıcı ölçemler (önlemler) alınamayacak ve yalnız sözle veya kendisine ödünler adançlanılarak (sözler verilerek) Edirne'den çıkarılmak istenilecek demekti.

Bu işe onaşmış (yanaşmış) olan Rusya, yukarda gördüğümüz sebepler dolayısıyla, Edirne'nin Türklerde kalmasına içten pek de karşı olmamakla birlikte gerek Rusya'da, gerekse dışardaki Slavcıları ve kamuoyunun Slavcılık ülküsüne bağlı kısımlarını dinizlemek (tatmin etmek) ve kendisinden soğutmamak ve bir büyük devlet olarak kendi çalımını korumak için biteviye atılganlık gösterilerinde bulunacak ve zorlayıcı ölçemler (önlemler) işini kurcalayacaktır. Aşağıdaki yazılar onun tuttuğu yolu aydınlatır.

24 Temmuz'da İsvolski bir nota ile eğer Türkiye'ye karşı hep birlikte bir deniz gösterisi yapılamayacaksa bu yalnız Rusya, Fransa ve İngiltere'ce yapılamaz mı? diye Fransız Dışişleri Bakanlığı'ndan sorar ve Türkiye üzerinde tutumsal (ekonomik) ve mali baskıda bulunulmasını ve Osmanlı Tütün Rejisi'nin Babıâli'ye borç verme işinin durdurulmasını ister

ve bir şey yapılmazsa Rusya'nın kendi başına davranacağını ekler. Fransız hükümeti ise Üçlü Anlaşma'nın veya Rusya'nın kendi başına bir deniz gösterisinde bulunmasına veya herhangi bir zorlayıcı ölçem (önlem) almasına karşı olur ve bundan Avrupa birliğinin hatta barışının bozulabileceğini söyler ve Londra Konferansı'nda alınmış karardan ayrılınılmamasında direnir (1).

Turhan Paşa'nın 24 Temmuz tarihli bir teline göre Sazonof, Petersburg'daki Alman ve İtalyan büyükelçilerine de Rusya'nın kendi başına ölçemler (önlemler) alacağı ve Anadolu işini ortaya atacağı yolunda sözler söylemiştir.

İngiliz hükümeti de Fransız hükümeti gibi Rus girişitlerine (girişimlerine) karşıdır, ancak Türklerin eski Bulgaristan'a girdikleri ve orada kıyınç (zulüm) yaptıkları yolunda gelen haber ve propagandalar karşısında Rusya'nın duramayacağı ve durdurulamayacağı düşüncesinde olan Grey, bir yandan Tevfik Paşa yolu ile önce gördüğümüz gibi Babıâli'ye durmak ve saknılı (temkinli) olmak öğüdünü vermiş, öbür yandan da şu yolda demeçte bulunmuştur (1):

"Eğer büyük devletlerin hep birlikte işe girişmek istemeleri yüzünden Rusya'nın kendi başına bir girişitinden (girişiminden) sakınılamazsa bunun öbür devletler için en az hoşa gitmeyecek bir biçim alması istenilecek bir şeydir ve eğer Alman hükümetinin bu yolda belirmiş bir düşüncesi varsa Rus hükümetiyle bu iş üzerinde konuşması yine istenilecek bir şeydir..." Grey Rus girişitinin (girişiminin) eğer olacaksa Anadolu'da değil Rumeli'de olmasını da ayrıca istemektedir.

---

(1) F. B., c.VII, b. 460, 465, 466.

Grey'in bu girişiti (girişimi) Rusya'yı uslu durdurmak için Almanya'yı kullanmak demekti.

Lord Granvil yine o günde Yagov'un karşılığını bildirir (2). Özeti aşağıdadır; Yagov demiş ki:

Avusturya ile görüşmeden karşılık veremem -kendi adıma konuşmak gerekirse ben ister toptan ister yalnız başına yapılsın her türlü davranışa karşıyım.- Ben de görüyorum ki Türkler Bulgaristan'a girince Rusya'nın bir iş yapmaması olanaksızdır. - Onun Ermenistan'da (Doğu Anadolu vilayetleri demek istiyor) değil Avrupa'da davranmasını ben de daha uygun bulurum. - Eğer Ruslar Ermenistan'a (Doğu Anadolu) girerlerse Osmanlı Asyası sorunu ortaya atılmış olur.

Sazonof ise Grey'in Rusya'yı Almanya ile anlaşmak yoluna sokmak istemesine kızar ve Almanya'nın eski "Üç İmparator Anlaşması"nı (3) yeniden diriltmeye can attığını, ancak Rusya'nın Üçlü Anlaşma'da kalmak istediğini sızlanarak Delkase'ye anlatır (4).

Avusturya'nın bu işte takındığı durumu, bu devletin Petersburg Büyükelçisi Turn, Sazonof'a şu yolda bildirir (5): Avusturya Almanya'dan ayrılmamak için bir deniz gösterisine ortaklık etmek istemedi. - Ancak çarpışmaları her yerde durdurmak zamanı gelmiştir. - Siz Türkiye ve biz de Sırbistan üzerinde baskıda bulunalım.

Bu Avusturya önermesi (önerisi) birçoklarınca Rusya'yı davranmaktan alıkoymak için bir oyun sayılmıştır, ancak bu

---

(1) Bak: I. B., c.IX, K.II, b.1176 (25.7.1913), A.B., c 35, b.13591 (s.212) ve F.B., c.VII, b.469.

(2) I.B., c.IX, K.II, b.1178 (25.7.1913).

(3) Bak: C.I, s.39, 1881 olayları.

(4) F.B., c.VII, b.487.

(5) Bak: F.B., c.VII, b.470 (25.7.1913) ve A.B., c.35, b.13588.

1885'te Rumeli-i Şarkinin (Doğu Rumeli'nin) Bulgaristan'la birleşmesinden önceki siyasaya, yani Rusya Bulgaristan'da, Avusturya Sırbistan'da egemen olsun siyasasına geri gelmek için bir önerme (öneri) de olabilir. Bundan başka, bizce bu Avusturya önermesi (önerisi), Rusya'yı korkutmuş ve onu Osmanlı hükümeti üzerinde edimsel baskıda bulunmaktan vazgeçirmiş değil, (çünü o zaten Edirne için bunu gerçekten yapmayı düşünmüyordu) belki ona, Edirne işinde daha çok ve köksel bir özde direnmemek için Slavcı kamuoyuna karşı bir bahane vermiştir; zira Rus hükümeti bu Avusturya önermesini (önerisini) duyduktan sonra, bu yolda Türkiye'ye karşı sonuna kadar yürüyecek olursa, Bulgaristan gibi Slavlığa bağlılığına pek güvenilemeyen bir devleti korumak için Slavlığa bağlı sayılan Sırbistan'ı tehlikeye düşürmüş olacağını ileri sürebilirdi.

Her ne ise bu Avusturya önermesinin (önerisini) sonucu, 28 Temmuz'da Berlin'deki Rus işgüderinin Alman hükümetine şu yolda demeçte bulunması olmuştur: Rus hükümeti son Londra konferansında (24 Temmuz toplantısı) verilen kararı beğeniyor, ona uyacak ve Türkiye'nin Londra antlaşması sınırına dönmesini mali bir baskıdan bekleyecektir (1).

Böylelikle Rusya'nın Osmanlı'ya karşı yalnız başına edimsel baskıda bulunması düşüncesi büyük devletlerin hep birlikte böyle bir baskı yapmaları düşüncesi gibi bir yana bırakılmış olur.

O sıralarda Balkanlılar arasında barış bir an önce yapılırsa Bulgar ordusunun toptan Türklere karşı dönüp onları Edirne'den çıkmak zorunda bırakabileceği düşüncesi de pek

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 480 ve S.K., c.II, s.115.

gevşek bir inanla (inançla) bazı çevenlerde (çevrelerde) ileri sürülmüştür (2).

Rusya 26 Temmuz'dan bu yana Osmanlı'ya karşı edimsel baskıdan vazgeçmiş olmakla birlikte Osmanlı hükümetini Edirne'den çıkmaya zorlamak için ona karşı bir sürü mali, tutumsal (ekonomik) ve hele diplomatik baskılar yapılmasında direnecek ve başka devletler de, hele Almanya ve Avusturya, bu yolda çalışacaklardır. Babıâli ise edimsel ve askeri baskı olmayacağını Rifat Paşa'nın 29 Temmuz ve Mahmut Muhtar Paşa'nın 1 Ağustos tarihli telleriyle öğrenmiştir.

Yukarda sözü geçen baskıları ve girişitleri (girişimleri), hele bunların diplomatik özde olanlarını, İttihat ve Terakki hükümetinin ona daha büyük güveni olması dolayısıyla en çok Almanya yapacak ve bu devlet bir sürü görüşme ile Babıâli'yi 24 Temmuz tarihli Londra konferansı kararlarına uymaya kandırmak için uğraşacaktır. Avusturya da, daha çok öteden beri bildiğimiz gibi Bulgar asılarını (çıkarlarını) korumak düşüncesiyle davranarak, Babıâli'ye karşı baskıda bulunur ve bunda o kadar ileri gider ki bir zamanlar Vangenhaym bu işlerde Rusya ile Avusturya arasında bir anlaşma olduğunu sanar ve kısa ve dar görüşleri dolayısıyla Avusturya ileri gelenlerine kızar (2).

Pallaviçini'nin Edirne işi dolayısıyla Sait Halim Paşa ile bir görüşmesinin özeti aşağıdadır (3):

Pallaviçini: Enos-Midya çizgisinde kalın, büyük devletler öyle istiyorlar.

---

(1) Bak: F. B., c.VII, b. 474 ve 477.
(2) Bak: A. B., c. 35, b.13589 (25.7.1913)
(3) Aynı belge.

Sait Halim Paşa: Londra antlaşmasının, çözülenmesini (çözümlenmesini) büyük devletlere bıraktığı kısımları (Adalar, Arnavutluk) tanıyoruz; Türkiye Bulgaristan'la barış yaptı, ancak elden çıkardığı ülkelerden ebedi olarak vazgeçmiş değildir. Durum Türkiye'nin suçuyla değil eski bağlaşıklarınkiyle altüst olmuştur ve bu olay Türkiye'yi tıpkı Romanya gibi kendi asılarını (çıkarlarını) korumaya kışkırtmıştır; bundan başka Meriç sınırı işi üzerinde Bulgaristan'la Türkiye arasında görüşmeler vardır, bunları da beklemek gerekir. Her ne olursa olsun Türkiye Edirne'yi hiçbir biçimde isteğiyle bırakmayacaktır.

Pallaviçini: Öyle ise Rusya yürüyebilir.

Sait Halim Paşa: Rusya öyle de böyle de İstanbul'a doğru bir kımıltı için fırsat kollamaktadır.

Bu görüşme dolayısıyla Vangenhaym'ın hükümetine bildirdiği düşünceler şunlardır:

Büyük devletler hep birlikte başvurma ilkesi üzerinde birleşmişlerken Avusturya, burada sanki öbür büyük devletlerin oruntağı (delegesi) imiş gibi konuşmaktadır. Bazı imler (işaretler) ve bunlar arasında Girs'in kullandığı dil Rusya ve Avusturya'nın anlaştığı ve buna dayanarak bu iki devletin işe silahla karışacakları sanını uyandırıyor -Uzağı göremeyen Avusturya, Bulgar'ın yalnız başına Rusya'ca korunmasını istememektedir- Edirne'nin geri alınmış olması bütün Türk partilerini birleştirdi ve bütün ülkede coşkunluk uyandırdı -Bu gibi duygular varken Edirne'yi Türklerden koparmaya kalkışmak en ağır sonuçlar doğurabilir ve Küçük Asya'da bir çöküntüye yol açabilir ki böyle bir olasılığa karşı anıklanmak (hazırlanmak) gerekir. Bana öyle geliyor ki Rusya, İngiltere'nin onuruna dokunarak (yani onu Londra'da imzalanmış bir ant-

laşmayı korumaya kışkırtarak) ve Avusturya'nın kıskançlığını uyandırarak işi sonuna kadar götürmek istiyor.

Alman belgelerini yayımlayanlar ise, Avusturya ile Rusya'nın anlaşmaktan çok uzak olduklarını yani Vangenhaym'ın durumu yanlış görmüş olduğunu imlemektedirler (belirtmektedirler).

28 Temmuz'da Vangenhaym sadrazamı görür (1) ve ona Edirne üzerinde direnmeyip onu bir pazarlık konusu yapmak öğüdünü verir. Sadrazam: Hiçbir hükümette, askeri Edirne'den çıkarmak gücü yoktur, baskı yapılacak olursa ordunun geri geleceğine Bulgaristan içerlerine yürümesinden korkulabilir, der.

Başka bir görüşmede (2) sadrazam şunları der: Bana açık olmayan adançlarda (söz vermelerde) bulunan büyük devletlere kendimi artık aldattırmayacağım. Ancak büyük devletlerin açık önermeleri (önerileri) iledir ki ordunun karşısına çıkabilirim.

Vangenhaym: Pek yakında toplanacak olan sınır çizme komisyonunun işlerini güçleştirmemenizi dilerim. Bu işe başlanılması Avrupa'da yatıştırıcı bir etki yapar; üstelik de Türklere zarar vermez; böylelikle herhalde zaman kazanılmış olur, der.

Vangenhaym, sadrazamın buna inanmış göründüğünü yazmaktadır.

Yine Vangenhaym'ın bu teline göre, Edirne işini tehlikeli gören Osman Nizami Paşa, hükümetten çekilmek istemiş, ancak buhran olmaması için bundan vazgeçmiş olduğunu kendisine söylemiştir.

---

(1) A. B., c. 35, b. 13613.
(2) Aynı belge.

Vangenhaym'ın, Balkanlılar arası Bükreş barış konferansının toplantısının öngününde Girs'le yaptığı bir konuşma da dikkate değer (1).

Girs ona bir gün önce Edirne'nin boşaltılması için Babıâli'ye yapmış olduğu bir başvurmayı ve uyartısının (uyarısının) sert bir karşılık görmüş olduğunu anlatır ve Vangenhaym'ın Babıâli'ye özdeksel (maddi) bir önerme (öneri) yapılması yolundaki düşüncesini beğenir. Girs işin çok evemeyi gerektirdiğini çünkü Bükreş'te (2), ancak Bulgar Edirne'yi elde edebilirse uyuşulabileceğini; bu iş üzerinde Romanya ve bütün savaşçıların anlaşmış olduklarını ve işbu kenti Türklerden hep birlikte geri almak için bir eyleme girişebileceklerini, bunu Rusya'nın istediğini, bu olursa Türkiye'nin büsbütün eli boş çıkacağını ve 3-4 güne kadar bu yolda karar verilebileceğini ve ondan önce Türkleri boyun eğmeye kışkırtmak gerektiğini söyler ve şunları ekler: Ben (Girs) Enos-Midya çizgisinin geniş ölçüde kuzeye doğru (Ergene'ye) (3) alınması için girişitte (girişimde) bulunmaya anıkım (hazırım); mali yardım da iyi olur- Girs yalnız bu mali yardım sorununda Fransa'nın kendi işlerini o kadar çabuk çözüleyebilip bileme-yeceğinde duraksar ve Fransa, Osmanlı gümrüklerinin artmasına onaşmak için bu işlerin çözülenmesini (çözümlenmesini) beklemektedir, der.

Bir yandan bütün Balkanlıların Türkiye'ye karşı işbirliği yapacakları sözü dolaştırılır ve Romanya kral ve hükümeti yukarda gördüğümüz gib bunu yalanlarken, öbür yandan da Yunanistan'ın el altından Bulgaristan'a karşı Türkiye ile iş-

(1) A. B., c. 35, b. 13614 (19.7.1913).
(2) Orada toplanmış olan Balkanlılar arası barış konferansında.
(3) Ergene sözünü Vangenhaym ekliyor.

birliği yaptığı sözü dolaştırılmaktadır. Roma'da Nabi Bey'den gelen 29 Temmuz tarihli bir tele göre Yunan Dışişleri Bakanı, Yunan dostu diye tanınmış İtalyan saylavı (milletvekili) Galli'ye bir tel çekip bunu kesin olarak yalanlamıştır.

Böylelikle 10 gün kadar Osmanlı'yı baskı ve gözdağı ile Edirne'den çıkarmaya uğraştıktan sonra bu yol az çok bırakılacak ve ona bazı asılar (çıkarlar) sağlayarak bu sonuç elde edilmeye çalışılacaktır. Yukarda anlattığımız Londra Büyükelçiler Konferansı'nın 24 Temmuz tarihli toplantısı bu çığıra girileceğini zaten göstermekte idi.

Büyük devletlerin Osmanlı'yı Edirne'den çekilmeye kandırmak için ona özdeksel (maddi) önermelerde (önerilerde) bulunmaları

30 Temmuz'da, Balkanlılar arası Bükreş barış konferansı toplanmak üzere iken Vangenhaym, hükümetine çektiği bir telde (1) İtalya Büyükelçisi Garroni'nin Türklere somut (concret) önermeler (öneriler) yapılsa bile Edirne'den vazgeçmeyeceklerini, bu yola girmekle Osmanlı hükümetinin devrilip ülkede karmakarışıklık ve kırın olacağını ve şimdikinden daha uygun başka bir hükümetin bulunamayacağını söylediğini bildirdikten sonra kendi düşüncesini şöyle anlatmaktadır (2):

Eğer Osmanlı hükümetine aşağıdaki önermeler (öneriler) yapılırsa o bunu abayacaktır (geri çevirecektir) ama yumuşayacaktır:

---

(1) A. B., c. 35, b. 13616 (30.7.1913). Bunların Grey'e anlatılış biçimi için bak: I. B., c. IX, K. II, b. 1203. Orada Sazonof'un sınırın daha kuzeyde, Ayestefanos'ta, Karadeniz'de ulaşmasına ve onaştığı (yanaştığı) söylenilmektedir. Bu yön aşağıda da görülecektir.

(2) Daha ilerde A. B., b. 13754'te bu düşüncenin Vangenhaym'da Osman Nizami Paşa ile konuşurken doğduğu yazılıdır.

1) Ergene sınırı

2) Gümrük yükselmesi

3) Edirne için bir müdür (iyi anlaşılmıyor, belki orada Trablusgarp Naibüssultanı biçiminde birinin bulunması demek istiyor).

4) Kapitülasyonların gevşetilmesi için görüşmeler.

Dolayısıyla bunlar yukarda birkaç kere sözü geçmiş olan pazarlık konularıdır ve artık yalnız baskı ve gözdağıyla Osmanlı'nın Edirne'den çıkarılması ümidinin kesildiğini gösterir.

31 Temmuz'da Bulgaristan'la öbür Balkanlılar arasında Bükreş'te toplanan barış konferansında beş günlük bir bırakışma yapılır. İşbu günde Grey, İngiliz kamutayında bazı sorulara karşılık verir. Türklerden yana olan sorular şunlardır:

Balkan Savaşı'nın başında, İngiliz ve öbür büyük devlet hükümetlerinin savaşçılara statükonun değişmeyeceğini bildirmiş oldukları doğru mudur? - Bu bildiriye uygun bir durumda kalmakta direnmekten vazgeçmek için Sırp ve Bulgar ordularının elde ettikleri başarılardan başka sebepler olmuş mudur? - Bağlaşıkların ele geçirdikleri yerleri ellerinde tutabilmek işindeki başarısızlıkları anlaşılmış olduğuna göre, Dışişleri Bakanı (Grey) inancalayabilir mi ki, Türkiye'nin kaybettiklerini silahla geri almak yolundaki denemelerini boşa çıkarmak amacıyla ona karşı girişilecek zorlayıcı ölçemlerin (önlemlerin) yürütülmesi için İngiliz hükümeti öbür hükümetlerle işbirliği yapmayacaktır ve bu yolda Türkiye'ye karşı bir veya birkaç büyük devletçe zor kullanılmasına onaşmayacaktır (yanaşmayacaktır).

Grey'in karşılığının özeti aşağıdadır:

Statüko işinde büyük devletler ilk görüşlerine saygı gös-

terilmesini sağlamak için zor kullanmayı (yani Osmanlı'nın savaşta kaybettiği yerleri zorla Balkanlıların elinden geri alıp yeniden Osmanlı'ya vermeyi) uygun bulmamışlardır. Ege adaları ve Arnavutluk işlerinde büyük devletler daha sonra kesin kararlarını vermiş değillerdir. Arnavutluk işinde büyük devletler kararlarına saygı gösterilmesi için zor kullanmışlardır (Şkodra işine im olmalı). Dolayısıyla başka şıklarda da bir şey yapılamayacağı söylenilemez. Sorunun son kısmına gelince (Türkiye'ye karşı zor kullanılması) hiçbir inancada (güvencede) bulunamam, çünkü bu (yani böyle bir inancanın verilmesi) bugün ortada bulunmayan ve önceden ve şimdiden kestirilemeyecek olan durumlar ortaya çıkarsa İngiltere'nin büyük devletlerden ayrılmasını gerektirebilir. Büyük devletlerce, bağlaşıkların bir ülkeler ele geçirme savaşına girişmelerine göz yumulmuş olduğuna göre, benim de (Grey) önce desteklemiş olduğum ulusallık ilkesine uygun olarak Türklerin eski Türk topraklarını yeniden ele geçirmelerine karşı koymak için bir sebep olmadığı sorusuna gelince, anlaşılıyor ki bütün bu sorular *devletlerin davranışları mantık ve arsıulusal hukuka dayanıyor sanıldığından yapılmaktadır. Gerçekten ise bu davranışlar; tek başına alınırsa, her bir devlet için kendi asıları (çıkarları) ile ilgili düşüncelerin ve toptan alınırsa bütün büyük devletler için de Avrupa barışını korumak isteğinin etkisi altında bulunmaktadır; öyle sanıyorum ki bundan böyle de işbu devletler bu gibi etkilere göre davranaduracaklardır.*

Grey bu demecinde son yılın Balkan işleriyle ilgili genel siyasal felsefesini açık olarak anlatmıştır ve bu (hele imlediğimiz kısım) ayrıca bir yorumu gerektirmeyecek kadar kolay anlaşılabilecek biçimde söylenilmiştir. Bu sorular ve Grey'in verdiği karşılık, İngiltere'de Türklerden yana bir takımın be-

lirdiğini ve hükümetin de bunların sorularına verdiği karşılıkta gevşeklik gösterdiğini ve davranışının hiçbir ilke ile bağlı olmayıp sırf kılgın (pratik) düşüncelerden doğduğunu açığa vurmak zorunda kaldığını herkese anlatmıştır; bu olay Türk ileri gelenlerini yüreklendirecek özdedir.

Vangenhaym'ın İstanbul'da Edirne işini bir pazarlık konusu yapmaya uğraştığını ve bu yolda başarı elde ettim sandığını yukarda gördük. Kendisiyle çok görüşen Girs bunu ve az çok da kendi anladıklarını Petersburg'a bildirince orada işin bu yoldan gidilerek çözülenebileceği ümidi uyanır veya artar ve Petersburg'daki Alman Büyükelçisi Purtales, 1 Ağustos'ta Sazonof'un bu iş üzerindeki düşüncelerini Yagov'a bildirir, onun teline göre:

Sazonof'a haber gelmiş ki İstanbul'da, Edirne'yi ödün karşılığı olarak bırakmak düşüncesi ele alınmaya başlanmıştır. Sazonof, Putales'e Türklere bu yolda görüşmeyi kolaylaştırmak için elini uzatmaya anık (hazır) olduğunu bildirir. Sınırın Enos - Ergene - Ayastefanos (aşağı yukarı şimdiki sınırın Karadeniz'e ulaştığı nokta) olmasına, Türklerden savaş ödencesi (tazminatı) istenilmemesine karşılığı olmadığını, gerekirse gümrüklerin artışına da onaşacağını (yanaşacağını) söyler.

Bunları 2 Ağustos'ta Londra'da Lihnovski'ye telleyen Yagov (1) İstanbul'daki bu yeni tinsel (psikolojik) durumdan asılanmak (yararlanmak) için büyük devletlerin çabuk davranmaları gerektiğini eklemektedir.

Ancak iki gün sonra Vangenhaym'dan alınan bir tel durumun değişmiş olduğunu gösterir; o şunları demektedir (2):

---

(1) A. B., c. 36, K. I, b. 13754.
(2) A. B., c. 36, K. I, b. 13756 (4.8.1913).

Geçen görüşmede sadrazamı uygun bir tinsel (psikolojik) durumda bulmuştum; bugünkü görüşmemde ise bundan hiçbir iz kalmamış. Sadrazam beni şu sözlerle karşıladı: Bay dö Girs'e onun araya girme önermelerine (önerilerine) olumsuz karşılık vermek için gitmek üzere idim -ve şunları dedi: Edirne işi bir ülkü işidir, bu bir pazarlık konusu olamaz. - Benim (Vangenhaym) direnerek yaptığım uyartılardan (uyarılardan) bir sonuç çıkmadı. Sait Halim'in sözlerinden anladığıma göre karşılaştığım değişiklik İngiliz kamutayındaki (meclisindeki) olaylardan (yukarda anlatılan sorular ve Grey'in karşılıkları) ve Bükreş'te (Balkanlılar arası barış konferansında) görünen güçlüklerden doğmuştur. Sonra bana öyle geliyor ki büyük devletler şimdiki durumlarını Edirne'nin Türkiye'de kalmasına göre ayar etmişlerdir (yani Türkler bunu sezmeye başlamışlardır). Osman Nizami Paşa'nın durumu tehlikededir.

Bir gün sonra 5 Ağustos'ta Londra'daki Rus ve Alman büyükelçileri Grey'le Edirne'den çıkma karşılığı olan Osmanlı'ya verilecek ödünler üzerinde görüşülür (1), bunları yukarda Vangenhaym'ın bir telinde gördük, bunlarda yapılan değişiklik sınırın Enos - Ergene - Ayestafanos olması ve savaş ödencesi (tazminatı) istenilmeyeceğinin söylenilmesidir. Grey bu önermeleri (önerileri) iyi karşılar ve herkes çabuk davranılması gerektiği düşüncesinde birleşir.

Büyük devletler arasında, Edirne sorununu Londra antlaşmasına uygun bir biçimde çözülemek için bu anlattığımız görüşmeler yapılırken, İstanbul'da Osmanlı hükümeti ve İttihat ve Terakki ileri gelenleriyle Bulgar oruntağı (delegesi)

(1) A. B., c. 36, K. I, b. 13758.

Naçeviç arasında da (bu uzkişi 10 Temmuz'dan beri İstanbul'dadır) görüşmeler olmaktadır. Bunlar üzerinde Osmanlı Hazinei Evrakında bir belge bulamadım; esasen ilk cildin kaynaklar kısmında anlatmış olduğumuz sebepler dolayısıyla (1) bulunmaması da beklenebilir.

Yayımlanmış belge eserlerinde bu görüşmeler üzerinde tek tük yazılara rastlanılır. Bunlara göre Naçeviç'le iki türlü görüşme vardır, biri Edirne ve sınır işleri dolayısıyladır; öteki ise bir Osmanlı-Bulgar bağlaşması konusu ile ilgilidir. İstanbul'da hükümet çevenleri (çevreleri) bir Osmanlı-Bulgar anlaşma hatta bağlaşmasının olanaklı olduğu haberini yaymaktadırlar; Bulgar hükümeti ise bu yolda görüşmeleri ve hatta herhangi bir türlü anlaşma görüşmelerini yalanlamaktadır (2).

Cemal Paşa hatıratında (3), bu iş dolayısıyla şunları yazar:

"Edirne'nin tarafımızdan işgalinden sonra hiçbir taraftan ümidi muavenet (yardım ümidi) görmeyen Bulgarlar, bizim kabul edebileceğimiz musalâha (barış) esasatını nim (yarı) resmi bir mahiyette araştırmak üzere M. Naçeviç'i İstanbul'a göndermişlerdi. Eski Stambulovistlerden (4) olan bu ihtiyarzat bir Bulgar-Türk mukarenetinin (yakınlaşmasının) en eski ve hararetli mürevviçlerinden (taraftarlarından) idi. Kendisiyle nim resmi (yarı resmi) bir mahiyette cereyan eden birkaç mükâlemeden (konuşmadan) anlaşıldı ki Naçeviç bir sulh müzakeresini idare için kâfi şeraiti haiz değildi."

---

(1) Bak: c. I, s. XIV.
(2) Bak: F. B., c. VII, b. 530 ve 544 (3 ve 5.8.1913).
(3) C. P., s. 92.
(4) Stambulof Bulgaristan'da "liberal" ve Rus düşmanı partinin başı idi. Bak. c. I, s. 21 ve 56.

Bu yazı Fransız belgelerinde söylenenleri az çok berkitmektedir (desteklemektedir).

Ağustosun ilk günlerinde Veliaht Yusuf İzzettin Efendi'nin Edirne'ye gitmesi Avrupa'da artık Türklerin orada yerleşip kalacaklarına güvendiklerinin bir kanıtı sayılır (1).

Yukarda görmüş olduğumuz Londra Büyükelçiler Konferansı'nın 24 Temmuz tarihli toplantısında kararlaştırılmış, hükümetler arasında görüşmelerle olgunlaştırılmış ve Vangenhaym'ın sadrazama ileri sürdüğü önermelerle (önerilerle) somut (concret) bir biçim almış olan, Edirne'yi bırakması ve buna karşılık ödünler alması için Babıâli'ye yapılacak başvurma, 7 Ağustos'ta yapılır. Bu başvurmanın yaklaştığını duyan ve sezen Babıâli 5 Ağustos'ta büyükelçilerine gönderdiği bir genelgede bunu önlemeye uğraşır. Bu genelgede şunlar vardır:

İstanbul'daki büyükelçilerin Edirne'den vazgeçmemiz için her birinde ayrı ayrı Babıâli'ye verilecek bir notayı anıkladıkları (hazırladıkları) öğrenilmiştir. Bulunduğunuz yerdeki dışişleri bakanını görüp kendisine şunları söyleyin: İstedikleri vazgeçiş olanaksızdır, çünkü: Boğazların ve İstanbul'un korunması için Ediren'nin elimizde bulunması gerekir - Biz oradan çekilirsek Bulgarlar çok kıyınç (zulüm) ve kırım yaparlar; ulus ve ordu bize karşı olur.

Osmanlı büyükelçilerinden gelen karşılıkların en önemli kısımları aşağıdadır.

Turhan Paşa 8 Ağustos'ta şunu teller:

Sazonof diyor ki: Bütün bunlar Rusya üzerinde hiçbir etki yapmaz ve siz her ne olursa olsun Edirne'den çıkacaksınız

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 541 (5.8.1913).

- Bu gibi sebepleri daha önce de ileri sürmüştüyseniz de Londra antlaşmasını yine imzaladınız. Eğer Bulgarlar İstanbul'a girmemişlerse bu Rusya'nın buna karşı olması yüzündendir. Danef'le Dimitrief benden işbu kenti ve Boğazları hemen Rusya'ya vermek üzere oraya girmek için izin istediler (1). Kesin olarak hayır dedik ve ekledik: Rusya kendisinin yoktan var ettiği bir ülkeden bir armağan kabul edemez; onlar çok hoşnutsuz olarak buradan ayrıldılar - Bilin ki bir Büyük Bulgaristan bizim işimize gelmez... Bizim Osmanlı ülkesinin hiçbir karışında gözümüz yoktur; ancak bizi size karşı yürümek zorunda bırakırsanız daha başka devletler de kendilerini ilgilendiren bölgeleriniz üzerine yürür ve bu Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu olur. Edirne işini bitirmeniz ve Rusya ile öbür büyük devletlerin size sağlamak istedikleri asıları (yararları) elde etmeniz gerekir.

Görüldüğü gibi Sazonof'un dili kesindir, ancak onun neden böyle konuşmak ve sert görünmek zorunda bulunduğunu daha önce anlatmıştık.

7 Ağustos'ta Mahmut Muhtar Paşa Berlin'den şu yolda karşılık verir:

Dışişleri müsteşarı dedi ki: İngiltere, İstanbul İngiliz büyükelçisine yönerge yollanılmasının gecikeceğini bize bildirmişti; sebebi: Kamutayda sorularla karşılaşmak için onun dağılmasını beklemek isteğidir - Babıâli'ye yapılacak başvurma sonuçsuz kalacak olan bir gösterişten başka bir şey değildir. - Rusya Edirne'nin boşaltılması karşılığı olarak gümrüklerin % 4 artışına onaşmak (yanaşmak) istemiyor.

Mahmut Muhtar Paşa müsteşardan duyduklarına, ayrıca

(1) Daha da önce demiş olduğumuz gibi bu, mart sonlarında Edirne düştükten sonra yapılmıştır.

belirtmeyerek, güvenilir bir kaynaktan öğrendiğini söylediği şu haberi eklemektedir: Almanya'ca Bulgaristan'ı bir yana bırakarak Türkiye, Romanya ve Yunanistan arasında bir anlaşma yapılması istenilmektedir; ancak Avusturya Bulgar'ı bırakmak istemiyor.

Bunu daha yukarda da görmüştük ve bu cildin 3'üncü kısmında, Kayser'in olan bu düşünce yüzünden, Almanya ile Avusturya arasında epeyce aytışmalar (tartışmalar) olacağını göreceğiz.

Rusya'nın, Türkiye'deki tutumsal ve tecimsel (ekonomik ve ticari çıkarlarının) azlığı dolayısıyla kendisini pek az ilgilendiren ve çok küçük ölçüde zarara sokacak olan gümrüklerin % 4 artışına onaşmaması (yanaşmaması) (eğer bu doğru ise, çünkü o daha önce buna eyginlik (yetkinlik) göstermiştir) karşısında ister istemez, Türkiye'nin çok sıkışık olan para durumu dolayısıyla bunu beğenir ve orada Edirne'den çıkmak isteyenler güç kazanır diye korkmuş olması akla gelmektedir. Rusya'nın Türkiye'den yana sınır düzeltilmesine daha kolaylıkla onaşmış (yanaşmış) olması ise kolay anlaşılır, çünkü, o İstanbul'un önündeki yerlerinin büyümesini, oralarda gözü olduğu için, hep istemektedir.

8 Ağustos'ta Hüseyin Hilmi Paşa Viyana'dan karşılık olarak şunu teller:

Berştold dedi ki: Başvurma yapıldı (1), dolayısıyla artık bunun önüne geçmek olamaz (Rusya size Anadolu'da çatacaktır- büyük devletlerin ödün adançlarına (anımsatmalarına) karşı Edirne'den çıkınız - Bulgarlar sizinle aralarında dostluk olmasını istiyorlar.

---

(1) Az aşağıda göreceğimiz gibi 7 Ağustos sabahı yapılmıştır.

Rifat Paşa Paris'ten 6 Ağustos'ta şunları teller:

Pişon başvurmanın Londra Büyükelçiler Konferansı'nca kararlaştırılmış olduğunu ve dolayısıyla onun önüne geçemediğini söyledi ve şunları adançladı (anımsattı): 1) Fransa bir veya iki büyük devletin kendi başlarına iş görmeye kalkışmalarının önüne geçmek için elden geleni yapacaktır. 2) Kendisi ayrıca baskıda bulunmayacaktır. Yine Pişon şu düşünceyi ileri sürdü: Rusya ve Avusturya'nın veya ikisinin birden bir iş görmeye kalkışmaları bütün büyük devletlerin hep birlikte yapacakları başvurmadan daha tehlikelidir.

Londra ve Roma'dan önemli bir karşılık gelmez.

Büyükelçilerin başvurması 7 Ağustos'ta yapılır. Bunların her biri sabahleyin ayrı ayrı Sadrazam ve Hariciye Nazırı Sait Halim Paşa'yı Yeniköy'deki yalısında görür ve ona birbirine benzeyen şu demeçte bulunurlar:

Osmanlı hükümeti her ne olursa olsun Londra antlaşmasına ve hele Enos-Midya çizgisine saygı göstermelidir- Sınırın çizilişinde büyük devletler, Osmanlı hükümetinin sınırının güveni için: ileri süreceği dilekleri göze almaya eygindirler (yatkındırlar).

Osmanlı hükümetinin karşılığı 11 Ağustos'ta verilir, özeti aşağıdadır:

Osmanlı hükümeti elinden geldiği kadar Londra antlaşması ilkelerine uygun davranmaya çalışmıştır; eğer Enos-Midya ile ilgili ilkelere ötekiler kadar saygı gösterilmemişse, bu, Bulgarların biteviye yaptıkları kıyınç (zulüm) ve kıyımın önüne geçmek ve İstanbul ve Boğazların güvenini sağlayan bir sınır elde etmek gerektiği için böyle olmuştur.

Bu karşılık büyük devletlerin dileğini büsbütün abamak (geri çevirmek) demekti. Bir gün önce 10 Ağustos'ta Bükreş'te

Balkanlılar arasında barış imzalanmıştı ve 5-6 gündür Bulgar ordusu dağılmış ve seferberliği sona erdirilmişti; dolayısıyla Osmanlı hükümeti için Balkanlar yönünden çekinilecek bir şey kalmamıştı.

Bu Edirne işi, onu kendine gerçekten öz iş edinen bir büyük devletin bulunmaması, Bulgaristan'ın orayı geri alacak güçte olmaması ve Rusya'nın saklı isteği oranın ilerde İstanbul ile birlikte kendisine daha kolaylıkla geçer, gizli ümidiyle Osmanlı'da kalması olduğundan ve dolayısıyla bu işte kuru patırtıdan ileri gitmek düşüncesinde bulunmadığından, yavaş yavaş sönecek ve unutulacaktır. Daha aşağıda anlatacağımız gibi Gümülcine de kısa bir zaman Türklerin eline geçtiğinde bu iş yeniden alevlenecek ve Rusya yine görünüşte olsun köpürecekse de sonda yine yatışacak ve iş İstanbul antlaşmasıyla Osmanlı ile Bulgar arasında baş başa çözülenecektir.

Rusya bir süre Türkiye üzerinde tutumsal (ekonomik) baskıda bulunulmasında direnip Osmanlı Tütün Rejisinin hükümete vereceği paraya takılacak ve bunu verdirmemesi için Fransız hükümeti üzerinde (1) baskıda bulunacaktır. 8 Ağustos'ta Pişon, Delkase yolu ile Sazonof'a şunu dedirtir (2): "Tütün Rejisi ile Babıâli arasındaki anlaşma bugünkü olaylardan epey önce anıklanılmıştı (hazırlanmıştı) (3). Bu şirkette Alman ve Avusturyalı ortaklar da vardır ve o piyasaya hiç başvurmadan Türkiye'ye para sağlamak üzere özel (4) bir an-

(1) Reji sermayesinin çoğunun Fransız olması dolayısıyla.

(2) F. B., c. VII, b. 575.

(3) Yukarda görülmüş olan Cemal Paşa'nın hatıratına ve işgüder Bop'un kendi hükümetine yazdıklarına ve imza tarihine bakılırsa Pişon'un, bir yandan Fransız sermaye sahiplerinin çok kazançlı bir işi kaçırmamaları, öbür yandan da Sazonof'un görünüşte olsun gücenmemesi için gerçeğe pek uymayan böyle bir demeçte bulunmuş olduğuna inanmak gerekir.

(4) Bu söz telde imlenmiştir.

laşma yapmıştır. Hukuk müşavirlerine danıştıktan sonra hükümetin bu anlaşmaya karışmak için hiçbir hakkı olmadığını tanımak zorunda kaldım."

Rusya'ya bu karşılığı vermekle birlikte Pişon, Rifat Paşa'ya (1) Rusya'nın resmen kendisinden Türkiye'ye baskıda bulunmasını istediğini ve kendisinin de buna, bütün öbür büyük devletler de bu biçimde davranırlarsa, onaşacağı (yanaşacağı) karşılığını verdiğini söyler ve Rusya ile görüşülüp Edirne'nin paylaşılması veya berkitmelerinin (takviye edilmelerinin) kaldırılması gibi bir temel üzerinde anlaşılması öğüdünü ekler.

Edirne işinin yatışmaya doğru gittiğini gösteren imlerden (işaretlerden) biri de Turhan Paşa'nın 9 Ağustos tarihli bir teline göre Rusya'nın en sağcı gazetelerinden biri olan Grajdanin'in (2) Türkiye'den yana bir yazı yazıp orada Rus hükümetinin Bulgar'ı koruma siyasasına çatması ve böylelikle 1905 ayaklanmaları sırasında Rusya'ya bağlılık göstermiş olan Kafkas Müslümanlarının gücendirilmekte olmasından sızlanmasıdır.

Yine Turhan Paşa'nın 15 Ağustos tarihli bir teline göre Sazonof Edirne işinde bir anlaşmaya varılacağını ve dolayısıyla Rusya'nın kendi başına bir davranışta bulunmasının gerekmeyeceğini Romanya elçisine söylemiş ve işbu elçi de bunu kendisine anlatmıştır.

Hüseyin Hilmi Paşa'nın 12 Ağustos tarihli teline göre

---

(1) Onun 14.8.1913 tarihli teli.

(2) "Yurttaş" anlamındadır. Daha önce de sözü geçmiş olan Çar'ın gizli akıl hocalarından Prens Vladimir Petroviç Mestçerski'nin gazetesidir. Çar onu, babası II'ncü Aleksandr'ın istibdat (autocratie) geleneklerinin bir oruntağı (delegesi) saymakta ve düşüncelerine çok önem vermektedir; dolayısıyla bakanlar bu gazetede çıkan yazılardan çekinmektedirler.

Avusturya veliahtı da Edirne işinde direnilmesi, ancak eski Osmanlı Bulgar sınırının aşılmaması öğüdünü yakınlarından biri yolu ile Asım Bey'e (eski Hariciye Nazırı olacak) bildirmiştir.

Rifat Paşa'nın 13 Ağustos tarihli teline göre Fransız Dışişleri Bakanlığı siyasal işleri müdürü: Eğer Bulgaristan genel siyasa bakımından Türkiye ile sürekli bir anlaşmaya varabileceğine inanırsa Edirne'den vazgeçeceği sanında bulunduğunu, kendisine söylemiştir.

Diplomatik durumun böylece yatıştığını gören Osmanlı hükümeti durumu da uygun gördüğü için Gümülcine yönlerinde de bazı denemelere girişecektir. Ancak bu olayı anlatmadan önce Balkanlılar arası yapılan Bükreş konferansını ve antlaşmasını ve onun ilk sonuçlarını anlatacağız.

BÜKREŞ ANTLAŞMASI

İlk görüşmeler ve Kavala sorunu

Edirne'nin geri alınması işini ve bundan doğan olayları toptan görmek için Balkanlılar arasında olan bitenleri bir yana bırakmıştık; şimdi bu olaylara döneceğiz.

Bulgaristan'ın Romanya ile ayrıca anlaşmak için denemelerde bulunduğunu ve Romanya'nın buna yanaşmak istemediğini ve o yolda karşılıklar vermiş olduğunu görmüştük. 20 Temmuz'da, yani Edirne'nin geri alınması sıralarında, Bulgaristan bu gibi yollardan vazgeçip bütün Balkanlılarla anlaşma yoluna girer. 20 Temmuz'da bir Bulgar subayı Sırp ileri karakollarına gelip bırakışma görüşmelerinde bulunmak üze-

re Niş'e gitmek isteyen General Paprikof için yol ister (1). Yine bugünde Kral Ferdinand, Kral Karol'a bir tel çekip yeniden barış ister (2), Romanya ile anlaşıp Sırp ve Yunanlılarla savaşı sürdürmek düşüncesinde olmadığını, bunlarla bırakışma yapmak için Niş'e oruntaklarını (delegelerini) yolladığını, eğer karşılık görürse hemen savaşı kesmeye ve ordusunun seferberliğini sona erdirmeye ve iyi ve doğru düşüncelerini göstermek için her türlü inanca (güvence) vermeye anık (hazır) olduğunu bildirir ve Romen ordusunun ilerleyişinin durdurulmasını diler.

Genadief de Majoresko'ya yine bugünlerde bu yolda bir tel çeker.

22 Temmuz'da Paris'teki Bulgar elçiliği Fransız Dışişleri Bakanlığı'na verdiği bir nota ile hükümetini Rus öğütlerine uyarak Niş'e oruntaklarını (delegelerini) gönderdiğini, Kral Ferdinand'ın da Kral Karol'a barış için başvurmuş olduğunu bildirir, başlayan görüşmelerin uzun sürebileceği için savaşın hemen durdurulmasını ister ve Bulgaristan'ın seferberliklere toptan son verilmesi ilkesine eygin (yatkın) olduğunu ekler (3).

Bir yandan bu Bulgar başvurmasını desteklemek, öbür yandan da Rusya'nın Balkanlar'da yalnız Slavların asılarını (çıkarlarını) korumakta olduğu yolunda en çok Yunan kaynaklarından çıkan ve biraz da Yunanistan'ın 10-15 gündür yapılagelen Rus anlaşma önermelerine (önerilerine) eyginlik (yatkın-

---

(1) F. B., c. VII, b. 432.

(2) F. B., c. VII, b. 431-Bükreş'teki Fransız elçisi bu olayı hükümetine 21 Temmuz'da, Osmanlı elçisi ise 23 Temmuz'da tellemiştir.

(3) F. B., c. VII, b. 439.

lık) göstermeyişini haklı göstermek amacını güden propagandayı karşılamak için 23 Temmuz'da bir Rus bildirisi çıkarılır; Neratof, Turhan Paşa'ya (1) bunun büyük devletlerle anlaşılarak çıkarılmış olduğunu söylemiştir. Bildiride şunlar vardır:

Birtakım yabancı basını Balkan işleri dolayısıyla Rus siyasasını tenkit etmiştir - Onun Yunan'dan çok Sırp'a eygin (yatkın) olduğu (Slavcılık dolayısıyla) söylenilmiştir - Bu doğru değildir - Rusya'nın Belgrad ve Atina'da yaptığı demeçler eştir - Rusya ve büyük devletler Bulgaristan'ın aşırı ufaltılmasına ve alçaltılmasına onaşamazlar (yanaşmazlâr) - Biz Balkanlar'da çabuk barış kurulmasından başka bir amaç gütmüyoruz; bu işte Rusya ile öbür büyük devletler arasında düşünce birliği olduğuna inanımız vardır - Buna göre, büyük devletlerin Türkiye'nin eylemi karşısında da, onu kendi kararlarına saygı göstermeye zorlayacaklarına inanmak gerekir.

Bu durum ve bu olaylar karşısında Balkanlı bağlaşıklar Bulgaristan'la barışa eyginlik (yatkınlık) göstereceklerdir. 23 veya 24 Temmuz'da (pek iyi anlaşılamıyor) Kral Karol, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ krallarına birer tel çekip (2) Ferdinand'ın kendisine başvurduğunu bildirir, genel duruma ve büyük devletler arasındaki ilişkilere göre bunların Bulgaristan'ın aşırı bir ufaltılmasına onaşmayacaklarını (yanaşmayacaklarını) ve işbu ülkenin çok kötü bir durumda bulunduğunu söyler ve bir an önce bırakışma yapılmasını ister.

24 Temmuz'da Yunan ve Sırp kralları karşılık verirler; Bulgar'a güvenilemeyeceği için bir ön barış şartları sapta-

(1) Onun bu tarihli teli.
(2) F. B., c. VII, b. 455.

nılmadan vuruşmaları durdurmak istemediklerin ileri sürerler (1).

Bir yandan da Avusturya hükümeti Bulgar'ı kurtarmak düşüncesiyle savaşı durdurmak için Balkan başkentlerinde, Rusya gibi, baskıda bulunmaktadır. Bundan başka Avusturya Romanya'ya, Bükreş'te varılabilecek anlaşmaların büyük devletlerce onarılmasının gerektiği düşüncesinde olduğunu ve eğer bu anlaşmalar kendi asılarına (çıkarlarına) dokunursa Avusturya'nın bunları korumakta kendini özgür sayacağını bildirir. Majoresko, Avusturya elçisi Fürstenberg Prensi'nin bu başvurmasına karşılık olarak işbu bildiriyi kaydettiğini (prendre acte) söyler. Majoresko'nun düşüncesi, doğruluk ve tüze (hukuk) üzerine kurulmuş bir barışa varılarak büyük devletlerin işe karışmalarını önlemek imiş (2).

27 Temmuz'da Venizelos'tan başka bütün oruntaklar(delegeler) Bükreş'te toplanmışlardır. Bulgar oruntakları (delegeleri) Majoresko ve Take Yuanesko'yu görürler; onların demeçlerinden anlaşılan şu olmuştur ki Bulgaristan yine özgür

---

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 457 ve 468. Bu son belgede Yunan kralının telinin özü verilmektedir; bu öz şöyle başlar: "Eğer Bulgaristan'ca bize zorlanılan kanlı bir savaştan sonra barışın bizim, bağlaşıklarımızın ve Türkiye'nin haklı olarak isteyeceğimiz asıları (çıkarları) kapsayacağı yolunda gerçek inancalar (güvenceler) elde edilmeden, şimdi bırakışmayı imzalarsam yurduma karşı bir kıyada (ihanette) bulunmuş olurum..." Bu tel Fransa'nın Çetine Elçisi Deleroş-Verne'dendir. H.D.G. de (s. 133-4) telin metni vardır ve orada Türkiye sözü bulunmamaktadır; dolayısıyla bu konulmamış demektir. Ancak Kral Konstantin'in daha önce Türkiye ile sınırdaş olmak istemiş olmasına ve Venizelos'un o sırada işi bu kadara götürmek istemeyişine (bak: H. D. G., c. V. s. 129), Yunanlıların Türklerle anlaşmak için yapmış oldukları girişitlere (girişimlere) ve az sonra Yunanlıların Trakya'da Türklerle işbirliğine eygin (yatkın) bulunmalarına bakılırsa Deleroş-Verne'nin teli ya anıklanmış (hazırlamış) ve sonra değiştirilmiş bir karalamanın veya o sırada çok dolaşan bir Türk-Yunan işbirliği sözünün yankısı sayılabilir.

(2) Bak: Av. B., c. VI, b. 8016 ve 8066 (25 ve 26.7.1913) ve F. B., c. VII, b. 479 (27.7.1913)

bir Makedonya sorununu ortaya atmayı ve biri Romanya öbürü Sırbistan ve Yunanistan'la olmak üzere iki barış antlaşması yapmayı düşünmektedir. Eğer birinci dilek konferansta ileri sürülürse Sırp ve Yunan oruntakları (delegeleri) hemen görüşmeleri kesmek düşüncesindedirler; Romanyalılar da ancak bağlaşıklarıyla birlikte ve tek bir barış istemektedirler (1). O sıralarda Niş'te ayrıca bir bırakışma konferansını toplama düşüncesinden de vazgeçilir.

31 Temmuz'da Bükreş Konferansı ilk toplantısını yapar ve 5 gün için vuruşmaların durdurulmasına karar verir.

Bu konferans sırasında önemli işlerden biri Kavala'nın Bulgar'da mı, Yunan'da mı kalacağı konusu olmuştur. Bulgarlar bu kent üzerindeki savlarını oranın Selanik'le Meriç arasında tek uygun liman olduğuna ve kendilerinin Ege Denizi'nde bir limana gereksili (muhtaç) bulunduklarına, Yunanlıların elinde ise gereğinden pek çok liman bulunduğuna dayamaktadırlar. Yunanlılar ise ora Hıristiyanlarının Bulgar'dan çok Rum olduğunu, Selanik'in kendileri için Türklerle savaştaki yenin (başarının) ve Kavala'nın da Bulgarlarla savaştaki yenin (başarının) ödeni olacağını ileri sürmektedirler. Bu iki devletin bu yolda direnmeleri konferansın ana konularından biri olacağı gibi büyük devletlerin de ikiye ayrılmasında önemli bir etken olacaktır.

Bu işte kesin olarak baştan sona kadar Avusturya ve Rusya Bulgar'ı tutacaklardır. Avusturya'nın neden böyle yaptığını, bu yolda yukarlarda gördüğümüz birçok ayrıntı anlatır. Rusya ise bir Slav devletini korumak ve kazandırmak, Bulgarları büsbütün elden kaçırmamak, onların korunması işini

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 483.

yalnız Avusturya'ya bırakmamak ve 1878 tarihli Ayastefenos (Yeşilköy) antlaşması ile Bulgar'a verdirmiş olduğu yerlerden elden geldiği kadar çoğunu onlara sağlamak gibi düşüncelerle böyle yapmışa benzer (1). Böylelikle Balkanlar'da başlıca iki önürdeş olan Avusturya ile Rusya bu sırada işbirliği yapacaklar ve bu yalnız Kavala konusunda kalmayıp genel olarak Bulgarları korumak ve Bükreş'te yapılacak antlaşmanın ayrıca bir büyük devletler konferansında gözden geçirilmesini istemek işinde de bir sıralar kendini gösterecektir; ancak doğaldır ki Avusturya bu yoldaki dileklerinde Sırp'ı ufaltmak ve zarara sokmak amacını güderken Rusya yalnızcana Bulgar'ı çok ezdirmemek ve onu Yunan'a karşı korumak amacından ileri gitmemektedir.

Fransa baştan sonuna kadar Kavala işinde Yunan'ı tutacak ve genel olarak da Bulgar'a karşı durumda kalacaktır. O bunu hem bir Akdeniz devleti olarak Doğu Akdeniz'de Yunan'a dayanmayı uygun gördüğü için, hem de Almanya'yı Yunanistan'ın tek koruyucusu durumunda bırakmamak için böyle yapmaktadır (2). Almanya da Kavala işinde Yunan'a eygindir (yatkındır).

(Yunan Kralı, Kayser'in enişte sidir). O genel olarak Romanya (Kral bir Hohenzolern'dir), Yunanistan ve Osmanlı'yı birbirine yaklaştırarak ve Üçlü Bağlaşmaya dost kılarak, Balkanlar'da sözünü geçirmek ve Rusya'ya karşı Slav olmayanlarla bir duvar kurmak düşüncesindedir. Keza Almanya, Bükreş konferansının kesin olmasını ve onun sonuçlarının bir büyük devletler konferansında gözden geçirilmemesini istemektedir. Böyle bir toplantıda Avusturya-İtalyan karşıtlığının açı-

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 508 (1.8.1913)
(2) F. B., c. VII, b. 539 (5.8.1913)

ğa vurulmasından korktuğu için Almanya'nın böyle davrandığını daha önce görmüştük. İtalya başta Yunan'a düşman olduğu için Rusya ve Avusturya'nın yanında bulunursa da az sonra Alman'ın yanına geçer. İngiltere de bu işte epey çekingen duracaktır, ancak Yunan'a eygindir (yatkındır). Özet olarak denilebilir ki bu Bükreş konferansı sırasında Rusya ile Avusturya bir yanda ve Fransa ile Almanya da öbür yanda bulunurlar.

1 Ağustos'ta Bükreş görüşmelerinin gidişi Kavala işi bir yana, öbür sorunlar üzerinde bir anlaşmaya varılacağı sanını verecek biçimdedir. Kavala işinde ise her iki yan kendi kamuoylarının durumu yüzünden bu yoldaki savlarından vazgeçemeyeceklerini ileri sürmektedirler (1). Bunu görünce Majoresko şu düşünceyi ileri sürer: Kavala'nın kimin olacağı sorunu bir yana bırakılarak oranın keskili (yazgısı) büyük devletlerce saptanılmak üzere barış yapılsın. Böylelikle Kavala'yı alamayacak olan devlet kendi kamuoyuna karşı: Ne yapayım büyük devletler öyle istediler diyebilecek bir durumda olur. Majoresko Bükreş'teki büyük devlet elçilerinden bu düşünceyi nasıl karşılayacaklarını hükümetlerinden sormalarını diler.

Fransa ve Almanya bu işe karışmaya ve bir büyük devletler konferansı toplanmasına eyginlik (yakınlık) göstermezler (2). Ancak Bükreş'teki Fransız elçisi, Majoresko'ya der ki: Eğer öbür büyük devletler bu işe ve az aşağıda göreceğimiz gibi Koçana işine onaşırsa (kabul ederse) biz de onaşırız (3). Avusturya ve Rusya ise bunun tersine durum alırlar. Sa-

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 511
(2) Bak: F. B., c. VII, b. 518 ve 541 (2 ve 5.8.1913)
(3) F. B., c. VII, b. 526 (3.8.1913)

zonof, İsvolski yolu ile Fransız hükümetine, büyük devletlere şu yolda bir önermede (öneride) bulunmayı düşündüğünü bildirir (1):

".... Hükümeti Kavala sorununun konferans çalışmalarının ilerlemesine engel olması olanağını öğrenmesi üzerine işbu konferansta varılacak olan kararları öbür büyük devletlerle birlikte gözden geçirmekte özgür olduğunu bildirir." Fransa bu Rus düşünce ve isteğine karşı durum alacak ve arada epey aytışma (tartışma) olacaktır. Avusturya ise bu işi gitgide genişletmeye ve Koçana gibi daha başka kentlerin keskili (yazgısı) işini de bu yol ile çözülemeye (çözümlemeye) kalkışacaktır (2). İngiltere'nin almış olduğu durum kesin olarak anlaşılamamıştır; genel olarak denebilir ki o Kavala sorununu önce pek önemli görmemektedir ve bu işte büyük devletler arasında bir birlik olursa ona katılmak düşüncesindedir (3).

Kavala işinin barışı çok geciktirebileceği anlaşılınca Romanya'da daha başka bir düşünce doğar: Romanya ve Sırbistan'ın bu işte Bulgaristanla Yunanistan'ı baş başa bırakmaları (4). Bu yolda düşünceler olduğunu duyunca İstanbul'daki Fransız işgüderi Bop, bu yapılırsa Türklerin elden çıkardıkları yerlerden bir kısmını daha geri almak için bundan asılanmaktan (yararlanmaktan) geri kalmayacaklarını Paris'e teller (5). Sonda bu yoldaki düşüncelerin hiçbirini yürütmek gerekmeyecek ve Bulgaristan Kavala'dan vazgeçecektir.

---

(1).F. B., c. VII, b. 529 (3.8.1913).

(2) F. B., c. VII, b. 526 (3.8.1913).

(3) Bak: I. B., c. IX, K. II, b. 1191 ve F. B., c. VII. b. 526, 571 ve 580.

(4) Petersburg Romanya elçisinin Delkase'ye sözleri - F. B., c. VII, b. 520 (2.8.1913).

(5) F. B., c. VII, b. 546 (5.8.1913).

Genel barış sorunu

Genel barış görüşmelerine dönelim: Bükreş konferansı ikinci toplantısını 31 Temmuz'da yapar ve şu yolda bir karara varır (1).

Ayrıca bir aytışmayı (tartışmayı) gerektirmeyen sorunlar için Bulgar oruntağı (delegesi) ayrı ayrı öbür ülke oruntaklarıyla (delegeleriyle) görüşsün ve sorunu çözülesin; (çözümlesin) eğer iş, böylelikle çözülenemezse genel toplantıya getirilsin. O akşam Bulgarlar Romanyalılarla buluşurlar ve hemen her sorun üzerinde anlaşırlar; bu buluşmada Bulgarlar bir kere daha Romanyalıları öbür bağlaşıklarından ayrı bir anlaşma yoluna sokmaya ve onları kazanıp öbür devletlere karşı kullanmaya çalışırlar ve onlardan sorarlar: Eğer size her istediğinizi verirsek Sırp ve Yunanlılarla yapacağımız aytışmalarda (tartışmalarda) bizim yardımcımız olur musunuz? Romanyalılar şu yolda karşılık verirler: Biz uysallık ve anlaşma düşüncelerini destekleyeceğimizi adançladık (söz verdik), bundan ilerisine gidemeyiz.

2 Ağustos'ta Bulgar, Sırp ve Yunanlılar arasında da bu yolda özel görüşmeler olur, Sırplar ve Bulgarlar sınır sorunu üzerindeki savlarını bildirirler. Sırplar Struma ovasını yani Serez sancağının bir kısmını ve Yunanlılar Meğri'ye kadar (Dedeağaç'tan 10 km kadar batıda) olan Ege kıyılarını isterler. Bu aşırı isteklere Bulgarlar da o biçimde aşırı karşılık vererek Selanik ve Üsküp'ü isterler; akşama her üçü isteklerini kısmış bulunur (2).

Bir yandan bu görüşmeler olurken öbür yandan Balkanlılar ve en çok Bulgaristan'la Yunanistan büyük devletlere

(1) F. B., c. VII, b. 512.
(2) F. B., c. VII, b. 526.

başvurup savlarına yanat (yandaş) kazanmaya çalışmaktadırlar; 2 Ağustos'ta Kral Ferdinand, Puankare'ye bir tel çeker (2), özeti aşağıdadır:

Bulgar ordusu on aydır savaşıyor; onun Trakya'daki kesin yenleri (başarıları) ve sonsuz özverileri Sırbistan ve Yunanistan'a büsbütün bağımsız olmak ve hiç umulmadık ölçüde büyümek olanağını verdi. Bugün Bulgaristan'dan hem Makedonya hem de kılgın (pratik) olarak açık denize çıkabileceği tek liman olan Kavala esirgeniyor. Bu yapılırsa barış çok çürük temeller üzerine kurulmuş olur, hatta belki de kurulamaz.

4 Ağustos'ta Paris'teki Bulgar Elçisi Stansiof hükümetinin düşünce ve ilerisi için tasarlarının bir kısmını oldukça açık olarak gösteren bir yazıyı Pişon'a yollar; özet olarak şunları demektedir (3):

Yalnız son savaşa bakarak Bulgaristan üzerinde düşünce yürütmek haksızlık ve saknısızlık (ihtiyatsızlık) olur -Bulgar ulusu birçok üstünlüğü yüzünden Balkan uluslarının birincilerindendir, belki de birincisidir- Romanya bir denklik amacı güderek savaşa katıldı ve bu düşünce ile Bulgaristan'dan yer aldı -Balkan denkliği bugün Avrupa'ca güdülmesi gereken bir amaçtır (3).- Bunun için Bükreş konferansından çıkacak olan pek büyük Yunanistan ve yakın bir gelecekte bir Avusturya-Sırp çarpışmasından çıkabilecek pek büyük bir Sırbis-

(1) F. B., c. VII, b. 526.

(2) F. B., c. VII, b. 531.

(3) Bulgaristan'ın daha önce denklik düşüncesine karşınlığını (muhalefetini) görmüştük (bak yukarda s. 369 a) burada denklik ister gibi görünüyorsa da bu istek aldatıcıdır, çünkü Stansiof, Avusturya dağıldıktan sonra ortaya çıkacak olan Büyük bir Sırbistan'la denklik yani Bulgaristan için herhalde 10 milyondan artık bir kalabalık istemektedir. Yoksa o an için denklik kurulmuş bulunuyordu, zira Bükreş konferansından Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan denk çıkacaklardır.

tan karşısında yeter aşamada büyük bir Bulgaristan'ın bulunması gerekir. -Bir Bulgaristan-Romanya anlaşması ilerisi için tek olanaklı anlaşma gibi görünmektedir, çünkü bu iki ülke arasında Bulgaristan'la Sırbistan ve Bulgaristan'la Yunanistan arasında doğacak olan unutulmaz ve yatıştırılmaz kin bulunmayacaktır- Rus bakımından Bulgaristan'la desteklenen bir Romanya-Sırbistan kombinezonu Viyana üzerinde etkide bulunmak için önemli bir alet olur- Siyasal bakımdan ilerisi için barışmaları olanaklı kılmak gerekir, bunun için de Türklere karşı kazandığı yenlerle (zaferlerle) haklı olarak övünen bir ulusu ye'se düşürmemelidir. - Bir Balkan Birliği'nin olanaklı olabilmesi için Bulgaristan'ı ezmemelidir.- Bulgarlar olmasaydı Türkler bugün hâlâ Makedonya'nın egemenleri olurlardı, Bulgarlara oradan hiç denecek kadar az bir pay verilmesi adalet bakımından örneği olmayan bir iştir. - Makedonya içindir ki Bulgarlar Türklerle savaştılar ve bunu Sırplarla olan antlaşmaları dolayısıyla oranın Bulgar olan kısmını ülkelerine katacaklarına güvendikleri için yaptılar. - Eğer Sırp ve Yunan dileklerine göre antlaşılırsa Bulgar kahramanlığı ile kurtarılmış ve nice yıllardan beri Bulgar kanıyla sulanmış olan Makedonya'dan Bulgaristan'a bir lokma bile düşmeyecektir.- Ulusallık hakkı bakımından bu, bir paradokstur- Slavlık bakımından bu bir saknısızlık (ihtiyatsızlık) olur, çünkü Rus köylüsünün gönlünde derin bir Bulgar sevgisi vardır ve şimdi Bulgaristan, Ayastefanos (Yeşilköy) Bulgaristan'ından çok küçük olacaktır. - İkinci defadır ki Rusya Bulgaristan'ın güçlü bir devlet olmasına karşı koymak için bir birlik kurulduğunu görüyor;

Rus ulusu buna onaşamaz (razı olmaz) (1). Eğer Romanya yeniden Üçlü Bağlaşmaya kendini kaptırır ve Avusturya-Macaristan'ın bir aleti olursa güçlü ve Romanya'ya kafa tu-

tabilecek bir Bulgaristan'a dayanabilmek Rusya için önemlidir. - Boğazlar sorunu ve Ege Denizi denkliği bakımından Bulgaristan'ın işbu denizde geniş kıyıları olması gerekir; dolayısıyla işbu kıyının tek iyi limanı olan Kavala ona bırakılmalıdır.- İştip, Koçana, Rodoviça ve Strumca Bulgar'da kalmadıkça barış olamaz. - Unutulmamalıdır ki Makedonya'yı kurtarma savaşının çıkmasında Koçana ve İştip Bulgarlarına Türklerce yapılan kırım önemli bir etken olmuştur. - Kavala'nın Bulgar'da kalması da barış için ana şartlardan biridir.

Eğriyi doğruya katarak ve bağlaşıklarına karşı savaşa atılmakla daha önceki antlaşmaları silmiş olduğunu unutarak veya unutmuş görünerek yazılmış olan bu andıç üzerinde ayrıca durmayacağız, ancak bu belge içindeki savların, o vakitten ta bugüne kadar Bulgar siyasasına egemen olan düşünceleri göstermeleri dolayısıyla, önemlidir.

Kralın teline ve genel olarak Bulgar dilek ve savlarına Fransız hükümeti 4 Ağustos'ta karşılık verir, özeti: Eğer sizden istenilenleri vermezseniz savaş yeniden başlar ve bu sizin için daha büyük yıkım olur, barıştan sonra Fransa size kendinizi toplamanız için yardımda bulunacak ve sizi ne kadar sevdiğini gösterecektir (2).

Sazonof da Bulgarları barışı imzalamaya kışkırtmakta ve onun herhalde değiştirilemez bir şey olmadığını ileri sürmektedir; ancak Bulgarlar bir değişiklik yapılacağından emin olmak istemektedirler; Petersburg Bulgar Elçisi Bobçef, Delkase'ye: "Eğer bu iş üzerinde bir Avrupa konferansı olacağına güvensek pek bakmadan imzamızı koyardık" demiştir. Rus

(1) Stansiof biteviye Rus hükümetinden ayrı olarak Rus ulusu düşüncesini ileri sürmektedir.

(2) F. B., c. VII, b. 532

Genelkurmay Başkanı Gl. Jilinski ise Rusya'nın Bulgarlardan yüz çevirmeyeceğini söylemekle birlikte Sırbistan'ın büyümesini ve güçleşmesini istemektedir; 3 Ağustos'ta Delkase'ye şunları demişti: "Üçlü Bağlaşmaya karşı bir savaşta Sırp'ın bizimle işbirliğine güvenebiliriz; kralı içten Avusturyalı olan Bulgaristan'a ise güvenilemez (1)."

Burada Rus siyasasının duruksamalarını ve hem Sırp'ı, hem Bulgar'ı elde tutmak için borçlanmalarını görmekteyiz. Rus'un Bulgar'ı tutması sözden ileri gitmemekte ise de bu yüzden Sırbistan'da ona karşı çok kızgınlık vardır (2).

4 Ağustos'ta, bırakışmanın 3 gün daha uzatılmasına karar verilir.

Hiçbir yönden bir yardım görmeyen ve önemli bir ümit beslemeyen Bulgaristan 6 Ağustos'ta düşmanlarının hemen bütün isteklerine boyun eğmek zorunda kalır. O günün sabahı Rus Elçisi Şebeko da Majoresko'yu görüp hükümeti adına Rusya'nın da Avusturya gibi Kavala işi dolayısıyla imzalanacak antlaşmayı gözden geçirmek hakkını alıkoyduğunu yazı ile bildirir (3); Şebeko daha önce Fransız Elçisi Blondel'i görüp onun da kendisine katılmasını istemiş, ancak onu buna kandıramamıştı; bu eylemine sebep olarak Şebeko, Rus kamuoyunu dinizlemek (engellemek) ve Bulgarlara, ilerde onlarda uyandırılan ümit gerçekleşmese bile, o sırada antlaşmayı imzalamayı kolaylaştırmak için böyle bir davranışın gerektiğini söylemişti. Her ne ise böylelikle işbu günde barış şartları saptanılmış ve Bulgarlarca kabul edilmiş olur. Bundan sonra antlaşma metninin saptanması ve yazılması için süresiz

(1) Bak: F. B., c. VII, b. 534.
(2) Bak: F. B., c. VII, b. 550.
(3) Bak: F. B., c. VII, b. 462 ve 572.

bir bırakışma yapılır ve Sırp, Yunan ve Romen orduları kararlaştırılan sınırların gerisine çekilmeye başlarlar.

7 Ağustos'ta Bulgar Dışişleri Bakanlığı, büyük devlet elçiliklerine bir genelge yollayıp Bükreş antlaşması kendisi için çok ağır bir yük olup ondan pek ağır özveriler istemekte ise de bunu imzalamaya ve güney Bulgaristan'a Türklerin girmeleri tehlikesi pek büyük olmakla birlikte ordusunu hemen dağıtmaya karar verdiğini bildirir ve bunu yaparken büyük devletlerin Bulgaristan'ı koruyup kendi aracılıklarıyla imzalanmış olan Londra antlaşmasına ve saptanılmış olan Enos-Midya çizgisine saygı gösterilmesini sağlayacaklarını umduğunu ekler (1).

Gerçekten ise Bulgar ordusu artık elde tutulamayacak bir duruma girdiği için hükümet onu salıvermek zorundadır ve Türklere karşı korunmayı ve Edirne'yi geri almayı büyük devletlerin yardımından beklemekten başka yapacak şey kalmamıştır.

9 Ağustos tarihli toplantıda Bulgar oruntağı (delegesi) hükümetinin antlaşmayı ancak Rusya ve Avusturya'nın (bu iki devletin antlaşmayı yeniden gözden geçirme) tasarıları dolayısıyla imzalamaya onaştığını (yanaştığını) söyler, Sırp ve Yunan oruntakları da (delegeleri) da antlaşmanın kesin olması ümidini gösterirler.

Bükreş antlaşması ve sonuçları

Antlaşma 10 Ağustos tarihlidir.

Yeni Romanya - Bulgaristan sınırı Tutrakan'ın az batısında Tuna'dan ayrılmakta ve Ekrene'nin (2) güneyinde Karade-

(1) F. B., c. VII, b. 557.
(2) Eski haritalarda "Akraniye" diye yazılır. Balçık'ın güneybatısındadır.

niz'e ulaşmaktadır. Böylelikle Bulgaristan Tutrakan, Silistre ve Balçık'ı ve Varna kuzeyindeki kıyılarının pek büyük kısmını kaybetmektedir.

Sırp-Bulgar sınırı Vardar ve Struma-Karasu ovalarının su bölümü çizgisidir; ancak güneyde Sırp sınırı Strumca deresinin ötesine geçmekte ve Radoviç'i Sırp'ta Strumca kentini Bulgar'da bırakmaktadır. İştip ve Koçana Sırp'ta kalmaktadır.

Yunan-Bulgar sınırı Serez ve Drama'nın epey kuzeyinden geçmekte ve Kavala'nın 30 km. doğusunda Mesta Karasu'nun ağzında Ege'ye varmaktadır.

Sırbistan hem Karadağ'la hem de Yunanistan'la sınırdaştır.

Balkan devletlerinin savaş sırasında uğradıkları kayıplarla elde ettikleri kazançlar arasında bir sürü karşılaştırmalar yapılmış ve bu konu üzerinde aytışmalar (tartışmalar) yıllarca sürmüştür. Bu sorun üzerinde uzun durmayacağız ve: "A Diplomatist: Nationalism and war in Near Est"ten alınmış birkaç rakamı aşağıya koyacağız.

	Savaşlarda kayıplar	Toprakça artış	Nüfusça artış
Bulgaristan	150.000 kişi	1/5 yani %20(1)	1/20 yani %5 (2)
Sırbistan ve Karadağ	79.500 kişi	4/5 yani %80	3/7 yani %43
Yunanistan	50.000 kişi	%100	2/3 yani %67

Görüldüğü gibi savaşlardaki kayıpları öbür bağlaşıkların

(1) ve (2) Osmanlı'dan aldığından Romanya'ya verdiği çıkarıldıktan sonra.

kayıplarının topundan çok olan Bulgaristan'ın kazançları öbür devletlerin kazançlarıyla karşılaştırılırsa hiç denecek kadar azdır.

Balkan devletlerinin savaştan önce ve sonraki nüfusları (1) karşılaştırılırsa şu görülür:

	Savaştan önce	Savaştan sonra
Bulgaristan	4.350.000	4.600.000
Sırbistan	2.900.000	4.200.000
Karadağ	300.000	440.000
Yunanistan	2.600.000	4.350.000
Romanya	7.350.000	7.350.000

Buna göre Bulgaristan, Balkan Savaşı'ndan önce kalabalığı bakımından Tuna'nın güneyindeki Balkan devletlerini ölçüsüz olarak en güçlüsü idi; savaşlardan sonra ise bu devletlerin başlıca üçü arasında aşağı yukarı bir denklik olmuştur. Ancak Sırbistan, Yunanistan ve Romanya, ya eski Bulgaristan veyahut Bulgarların Rumeli'nin Bulgar saydıkları kısımlarından o kadar çok yerler almışlardır ki bu üç devlet, diş bilediği ve fırsat kolladığı apaçık olan Bulgaristan'a karşı, teker teker yakalanıp yenilmemek veya güç ve ağır bir duruma sokulmamak için ister istemez uyanık ve bağlaşık kalacaklardır. Dolayısıyla Bulgaristan topu güçleri kendisininkinin dördüne varan ve kendisini bir çember içinde tutan bu üç devletin baskısı altında yaşayaduracak ve kıpırdanamaz bir durumda kalacaktır. Buna karşı hem öç alma, hem de çemberden kurtulma düşüncesiyle Bulgaristan'ın bir yandan Avusturya ve

(1) Takribi.

öbür yandan Osmanlı ile işbirliği veya bağlaşma araması doğal görülmelidir.

Bükreş antlaşmasının gördüğümüz biçimde imzalanmış olması ve Kavala işinin Bulgaristan'a karşı olarak sonuçlanmış olması Rusya'da, Fransa'ya ve Avusturya'da, Almanya'ya karşı kızgınlık uyandıracak ve gerek hükümetler gerekse basınlar arasında epey aytışmalara (tartışmalara) yol açacaktır. Almanya ve Fransa antlaşmanın kesin olmasında ve onun büyük devletlerce gözden geçirilmemesinde direnirler. İngiltere ve İtalya da az çok onlarla birlik olurlar. Rusya ve hele Avusturya ise antlaşmanın bir büyük devletler konferansında yeniden gözden geçirilmesini ve gerekirse değiştirilmesini isterler (1). Ancak Avusturya'nın en çok Sırp-Bulgar sınırı ve orada yapılmasını gerekli bulduğu değişiklikler üzerinde direndiği için Rusya işin bu biçime girmemesi isteğiyle Kavala'nın Yunan'a kalmasına karşı protestodan vazgeçer. Bu vazgeçiş ve Kavala'yı Yunan'da bırakmak zorunda kalış Rusya'ya en çok şu bakımdan ağır gelmiştir ki o, her ne yapılırsa yapılsın Yunanistan'ın Üçlü Bağlaşma'dan yana olduğuna ve dolayısıyla ona şu veya bu yeri vermek Almanya'ya bağlanmış bir devleti güçlüleştirmekten başka bir sonuç vermeyeceğine inanmaktadır ve bağlaşığı Fransa'ya bu yüzden, yani karşılığında bir ası (çıkar) elde edilemeyeceği besbelli iken Yunan'ı tutması dolayısıyla kızmaktadır.

Balkanların yeni durumu karşısında Avusturya'nın düşüncelerini inceleyelim. Bu yeni durum işbu devlet için şu demekti:

Balkan Savaşı'ndan önce bu devlet Balkanlar'da başlıca

---

(1) Bak: F. B., c. VIII, b. 574, 577, 583, 586, 592.

iki amaç gütmüştü: a) Elden geldiği kadar "Doğuya doğru" siyasasını yürütmek ve şu veya bu biçimde, toprakça veya tutumsal (ekonomik) olarak Selanik ve Ege Denizi'ne inmek; b) Sırp'ı ya kendi egemenliği altında tutmak veya ezik ve güçsüz bulundurmak. Bu amaçlara ulaşmak için Avusturya Balkanlar'da başlıca iki koz kullanmıştır: a) Bulgarlar; b) Arnavutlar; birincileri Bismark'ın öğütlerine ve uyartılarına (uyarılarına) aldırmadan ele almış ve Rus'un Sırp'ı ele almasına yol açmıştır (1); böylelikle Balkanlar'daki Avusturya-Rusya önürdeşliği bu yarımadanın batısını (Sırbistan) Avusturya'nın doğusunu (Bulgaristan) Rusya'nın egemenliği altında bulundurma biçiminden, yani bir paylaşma için anlaşılması daha kolay olan bir biçimden çıkıp, Avusturya'nın Bulgaristan'ı ele alarak bir yandan Rusların ayağını Balkanlar'dan kesmeye ve öbür yandan da Sırpları boğmaya kalkışmasıyla üzerinde anlaşılması olanaksız bir biçime girmiştir. Buna karşı Rusya da Sırbistan'ı tutmaya ve onun yolu ile Avusturya'daki Güney Slavlarını (Yugoslav) işbu devletten ayırmaya kalkışmış ve iş, kâh örtülü, kâh açık biçimde Avusturya ve Rusya arasında bir ölüm kalım uğraşına binmiştir. Bismark'ın 1886'da yazmış olduğu gibi bu işte Rusya, durumun gerektirdiği gibi, daha çok başarı elde edecektir.

Ancak şunu eklemek gerekir ki işi yalnız bu yönden incelemek doğal olarak eksiktir; çünkü Bulgaristan'ın Avusturya'ya ve Sırbistan'ın Rusya'ya eyginliği (yatkınlığı) ve yaklaşması yalnızcana işbu iki büyük devletin güttükleri siyasanın bir sonucu değil, bunun kadar ve belki bundan da çok gitgide gelişen ulusal duyguların da bir sonucudur. Avusturya

(1) Bak: c. I, s. 56.

Rus'un ayağını Balkanlar'dan kesmeye çalışırken Bulgaristan da Rus baskısından kurtulup ulusal benliğini geliştirmeye çalışıyordu ve bu iki devleti, ikisine de ortak olan Rus düşmanlık ve karşıtlığı birleştirmiş idi. Sırp'la Rus için de böyle olmuştur; Avusturya Yugoslavlarının gitgide daha büyük ölçüde Sırp ve Rus'a doğru kaymaları ve Avusturya'nın iç durumunu gitgide daha kötüleştirmeleri de yalnız Sırp ve Rus kışkırtmalarının değil, bunlardan da çok, zamanın gerektirdiği ulusal duyguların gelişmesinin bir sonucudur. Bismark'ın demek istediği de budur. Bu gözden geçirdiğimiz uğraşlarda Avusturya ne kadar ustalık ve başarı gösterseydi de sonda zamanın gerektirdiği ulusal duyguların gelişmesi karşısında yenilecekti; ancak onun bir sürü yanlış davranışları, yarı ölçemleri ve siyasasının kendi bağlaşıkları Almanya ve İtalya'nınkiyle uyduramaması onun yıkılmasını kolaylaştıracak ve çabuklaştıracaktır. Avusturya'nın 1909 yılına kadar Balkanlar'da üst durumda görünmesi Rusya'nın Uzakdoğu ile uğraşması veya Japonya'dan yediği dayak ve iç ayaklanmalar dolayısıyla güçsüz kalması yüzündendi. Hep bu yüzden Avusturya o sıralarda Makedonya işlerinde üstün bir etki gösterebilmiş, kendi demiryollarını doğrudan doğruya Selanik'e ulaştırmaya kalkışabilmiş (1) ve Bosna-Hersek'i ülkesine katabilmişti.

1911'den bu yana ise bu cildin birinci ve bu kısmında gördüğümüz gibi durum değişmiştir. Avusturya büyük bir anlayışsızlıkla 1912 ilkbahar ve yazında Rumeli ve Arnavutluk için bir sürü yanlış girişitte (girişimde) bulunduktan sonra Rusya'dan ve bir genel savaş çıkmasından çekindiği, kendi bağlaşıklarından yüz bulmadığı ve hele başlayan işlerin kendi ba-

(1 Bak: c. I, s. 212

kımından bu aşama kötü sonuç vereceklerini önceden kestiremediği için iki kere Sırp'ın kesin ve beklenilmedik aşamada büyük yenine (başarısına) seyirci kalmıştır.

Bükreş antlaşmasından çıkan Sırbistan ise Adriyatik Denizi'ne doğrudan doğruya toprakça çıkamamışsa da oraya tecimel (ticari) bir çıkat (çıkış) ve bir demiryolu elde etmiş, Karadağ'la sınırdaş olmakla onun limanları yolu ile de Adriyatik'e ulaşmak olasılığını sağlamış ve Avusturya'ya Ege Denizi ve Selanik yollarını kapamıştır. Sırp'ın kazandığı güç ve ünden sonra Avusturya-Macaristan Yugoslavları açıktan açığa Sırp'a eyginliklerini (yakınlıklarını) göstermekten çekinmez olmuşlar, onun yenleri (başarıları) Avusturya-Macaristan'ın ahalisinin çoğunluğu Yugoslav olan kentlerinde açıkçana ve candan alkışlanmış, oradaki Yugoslav çocukları şapka şeritlerinde Sırp yenlerinin (zaferlerinin) adları yazılı olarak dolaşmaya koyulmuş ve Avusturya-Macaristan'daki Yugoslavların ve onların seçilmiş kurullarının hükümete karşınlıkları (muhalefetleri) biteviye bin bir biçimde ve gitgide daha büyük ölçüde kendini göstermiştir.

Karadağ'la birlikte 5 milyona yakın bir kalabalığı olan Sırbistan, bağlaşıkları Yunanistan ve Romanya ile birlikte 17 milyonluk bir kütledir ve bu kütlenin en büyük üyesi olan Romanya da Avusturya ile olan bağlaşıklık bağlarını tinsel (psikolojik) bakımdan olsun kesmiştir ve o da Avusturya-Macaristan'daki birkaç milyonluk ırktaşı için bir kurtuluş ışığı gibi görünmeye koyulmuştur. Sözün kısası daha bir yıl önce Balkanlar'da birtakım yönlerden genişleme ümitleri besleyen Avusturya şimdi büsbütün savgal (savunma) bir durumda kalmak ve tıpkı Osmanlı Devleti gibi ileriye korka korka bakmak zorunda bırakılmıştır.

Avusturya bu durumdan kurtulmak ve Osmanlı'nın en aşağı yüz yıldır ulusal azınlıklar yüzünden başına gelenlerin kendi başına da gelmesini önlemek için Sırbistan'ı çabuk ezmekten başka yol görmeyecek ve onun bu yolda gidişi bir yıl geçmeden 1914-18 Genel Savaşı'nı çıkaracaktır.

Bütün bunlara göre Avusturya'nın Bükreş antlaşmasını kabul etmek istememesi ve onun bir büyük devletler konferansında değiştirilmesini istemesi hem kendi asıları (çıkarları), hem de Bulgaristan'da ümitler uyandırarak onu elde tutmak bakımından kolay anlaşılır. Almanya ise yukarda gördüğümüz sebepler dolayısıyla böyle bir konferansa karşıdır ve dolayısıyla onunla bağlaşığı Avusturya arasında aytışmalar (tartışmalar) olmaktadır; bu aytışmalarda (tartışmalar) iki yanın savlarını ve Avusturya'nın düşüncelerini en iyi toplayan belge, Viyana'daki Alman Büyükelçisi Çirski'nin 12 Ağustos'ta Berştold'la yapmış olduğu bir görüşmeyi anlatan raporudur (1), Avusturya'nın 1913 ve 1914 yazları arasındaki Balkan siyasasının ana etkenleri ve onun davranışının ve Genel Savaş'ın nasıl ve neden çıktığının birtakım sebeplerini iyice gösterir. Raporun çevrilmişi aşağıdadır:

"Bana lütfen verilmiş olan talimata uyarak bugün Kont Berchtold'a Avusturya-Macaristan hükümetinin (Bükreş antlaşmasını) tadil meselesinde bizim noktai nazarımızı kabul etmesini ısrarla söyledim. Elimde bulunan bütün delilleri bu iş için kullandım. Sonra nazıra şunu da hatırlattım ki, evvelce - onun açıkça muvafakati ile - sulh müzakerelerinin Petersburg'da değil Bükreş'te yapılması için müdahalede bulunmayı kabul etmiştik; bundan da maksadımız Avusturya'ya, mü-

(1) A. B., c. 35, b. 13749.

zakereler yapılırken işleri kendi menfaatine göre idare etmesi için fırsat vermek ve bu suretle daha 14 Temmuz'da kendisine tehlikeli olduğunu söylediğim yeni bir tadilattan (yani Bükreş antlaşmasının büyük devletlerce değiştirilmesini istemekten) sakınmaktır.

"O zaman kendiliğimden, nazırın dikkatini şu noktaya çekmiştim: Öyle hareket ederse kendisini yalnız kalmış hissedecek, onun için tadilat (değişiklik) fikirlerinden kaçınılmalıdır. Eğer Bükreş müzakerelerinde, noktai nazarını kabul ettirmeye muvaffak olmadıysa, şimdiki an bu iş için o zamandan daha müsait değildir. Sonra, görünüşe göre, (Petersburg'dan gelen bir habere bakılırsa) Avusturya, Bulgaristan için Kavala'dan maada (başka) Sırbistan'ın zararına olarak daha iyi şartlar elde etmeye teşebbüs etmemiştir. Bu vakıanın bir delili olarak nazıra, Kont Pourtales'in bana göndermek lütfunda bulunmuş olduğunuz 7 cari tarihli raporunu okudum. Malumlarıdır ki bu raporun son parçasına göre Bay Sazonof, bizim sefirimize "Avusturya'nın Sırp-Bulgar sınırı meselesinde, Bükreş müzakerelerinde her türlü müdahaleden çekinmiş olmasından dolayı memnunluğunu bildirmektedir. Kont Berchtold Rus bakanının bu mülahazasından fevkalâde müteessir oldu. Ve bunun tamamen aksinin doğru olduğunu söyledi. İddiasına göre o, Bay Majoresko'ya Prens Fürstenberg vasıtasıyla Sırp-Bulgar hududunun alacağı şekil hakkındaki isteklerini tam olarak bildirmiş; öyle görünüyor ki, Romanya Nazırı, Avusturya'nın istekleri yokmuş gibi hareket etmiş ve onları "hasıraltı" etmiş. Kendisi (yani Berchtold) her ne kadar, müracaatlarının hiç de muvaffak olmadığını görmekle şaşmamışsa da, bu kadarını gene mümkün sanmamış. Bu hadise, Romanya ile Sırbistan arasındaki münasebetlerin, Bük-

reş'te inandırmak istediklerinden daha sıkı olduğu hakkındaki şüphelerini kuvvetlendiriyormuş. Kral Karol'un Çar'a telgrafında, Balkan devletlerinin bir araya gelmesi hakkında pek manalı telmihler (göndermeler) bulunuyormuş; ve her ne kadar, Balkan devletlerinin, ucu Avusturya-Macaristan'a dokunur bir ittifakına inanmak istemezse de gene şu fikirden vazgeçmezmiş ki Balkan devletleri, dinlendikten sonra, yeni harp, Romanya için, şimale (kuzeye) doğru, yani Macaristan'daki Romanya ülkelerinin kurtarılması içinmiş, çünkü Romanya cenupta (güneyde) doymuş imiş, Sırbistan için de, garba (batıya) doğru, Avusturya'daki Sırp ülkelerinin kurtarılması içinmiş ve bu harp her iki devlet tarafından müşterek olarak yapılacakmış, Sırbistan'ın bir iki seneye kadar 500.000 kişilik bir ordusu olacakmış. Romanya ise, Üçlü ittifak ile Rusya arasında bir tahterevalli politikasına hazırlanıyor gibi görünüyormuş. Onun içindir ki, Avusturya-Macaristan'ın geleceği, ona (Berştold'a) karanlık görünüyormuş. Bu sebepledir ki, Balkan sulhunun tadilini şimdi bilhassa ilan etmeli imiş. Balkan devletlerinin bütün kararlarına "evet" ve "Amin" demek ve Balkanlar'a ait bütün meselelerde tamamen geri durmak mesuliyetini tarih önünde alamazmış. Avusturya'nın kendisi bir Balkan devleti imiş. Daha şimdiden Sırbistan'da birtakım sesler yükseliyormuş; bu sesler, Avusturya bir şey yapmayacak ve yapamayacaktır; çünkü zayıftır ve müttefikleri ona bir şey yapmaya müsaade etmeyeceklerdir, diyormuş. - Nazırın bu mülahazasını, itirazsız bırakamazdım; onun için ona: Avusturya yalnız başına Sırbistan'la uğraşmayıp varlığı bir Rus hücumuyla tehdit altında bulunursa, Almanya, Avusturya'nın arkasındadır, dedim.

"Konuşmayı, tekrar asıl konumuz üzerine, yani tadil me-

selesine getirdim ve nazırdan ahvalin cereyanını ve belki de bu tadil işinin tatbik şeklini nasıl düşündüğünü sordum. İştip yahut Koçana Sırbistan'a mı yoksa Bulgaristan'a mı ait olacaktır, meselesi herhalde Avusturya-Macaristan'ı silaha müracaat ettirecek ve ihtimal umumi bir Avrupa harbine sebebiyet verdirecek hayati bir mesele değildir, dedim.

"Kont Berchtold, cevap olarak, mevzuubahis olan şey İştip yahut Koçana değil, Avusturya için, Balkanlar'da Rusya'nın gerisinde kalmamaktır, dedi; üstelik Avusturya ile Sırbistan arasında bir ihtilafın bir Avrupa ihtilafına sebep olacağına inanmadığını da söyledi. Buna karşılık olarak dedim ki: Vakaa hiç kimse geleceği bilemez, fakat ben kendi fikrimin daha doğru olduğunu sanmaktayım.

"Nazır devam etti: Şimdi Rusya ile konuşmalarda bulunuyormuş - müzakere kelimesini kullanmak istemedi. Sırp-Bulgar hududunun ne şekil alacağına dair burada yapılan tekliflere henüz Rusya'dan bir cevap gelmemiş; eğer bu nokta üzerinde Viyana ile Petersburg arasında anlaşma hasıl olursaymış, bu, Sırpları müsaadekâr davranmaya sevk için kâfi gelecekmiş (ben burada, bunun hiç de muhtemel görünmediğini söyledim), benim Petersburg'dan aldığım haberlere uygun olarak, daha muhtemel olmak üzere, anlaşma hasıl olmazsa, o zaman herkes açıkça görecekmiş ki Avusturya, iyi bir sınırlama sayesinde Balkanlar'da sulhun muhafazası içinde hüsnüniyet göstermiş, fakat buna Rusya mani olmuştur. Fakat Avusturya başka bir sebepten ötürü de tadilat (değişiklik) hakkı üzerine ısrar etmeli imiş; şimdi Bükreş kararlarını tasdik ederseymiş ve Rusya da bunun üzerine kendiliğinden herhangi bir adım atarsaymış, o zaman Avusturya, müdahale etmek ve menfaatlerini korumak hususunda her türlü hakkı ve imkânı kaybeder-

miş. Fakat nazari olsa da, tadil hakkını muhafaza ederseymiş, o zaman Rusya, Balkanlar'da yalnız başına istediği, dilediği gibi hareket edemeyeceğini anlarmış. Kendisi Rusya ile bir politika oyunu oynuyormuş ve Alman basınında şahsına karşı yapılan hücumlarla, daha bu işin başında iken vaziyetinin güçleştirilmesine teessüf ediyormuş. - Bu son mülahazası üzerine nazırın dikkatini, "Neue Freie Presse"nin bir makalesine çektim; bu makale: Alman-Avusturya ittifakının bozulması tehlikesini ileri sürmekte ve buna sebep olarak da, Almanya, şimdiki Balkan politikası nüanslarının hepsini takip zorunda bulunmadığını sanıyor demektedir. Paris ve Petersburg'daki muarızlarımız bu makaleye dehşetli sevinirler. Nazır, bunu teslim etti ve Bay Benedikt'i yanına çağırdığını söyledi.

"Kont Berchtold ile bugünkü mükâlemeden (konuşmadan) şu intıbaı (izlenimi) aldım: Nazır, Balkan'da harpçi bir teşebbüs hazırlamıyor, hatta tadil arzularını kabul ettirmediği takdirde bile .... fakat buna şart, oradaki meselelere Rusya'nın da müdahale etmemesidir. Kont Berchtold için önemli görünen şey, Bulgaristan'a karşı iyi niyetlerini göstermek ve Bulgaristan'ın gözüne girmek yarışında Rusya'nın gerisinde kalmamaktır.

"Onun için ben de konuşmamızın sonlarına doğru nazıra böyle bir yarışın ne derece cayı sual (soru yeri) olduğunu ve böyle bir politikanın ne kadar tehlikeli olduğunu anlattım ve aldığımız haberlere göre İtalya'nın Bükreş muahedesini (antlaşmasını) tadil fikrini lüzumsuz ve hatta tehlikeli bulduğunu ciddi olarak ihtar ettim."

Yeni durumu Rus siyasası bakımından gözden geçirelim: Rusya'nın kendisinin düzenleyip yaptırttığı Balkan Savaşı'yla edindiği kazançların başlıcaları şunlardır:

Avusturya etkisi Balkanlar'dan süprülmüş gibidir; o ezik bir Bulgaristan'ın kinini körükleyerek veyahut kalabalığı 7-800.000'i aşmayan dağlık, taşlık ve yoksul bir Arnavutluk'ta İtalya ile önürdeşerek orada tutunmaya çalışmaktadır; Romanya gibi bir kozu da elinden kaçırmıştır. Viyana-Selanik yolu tıkanmış ve onun üzerine kurulmuş olan bütün ümitler sönmüş, Hamburg-Bağdat yolu yüzlerce kilometre üzerinden kesilmiş, Bağdat demiryolu havada kalmış ve Germen devletlerinin Osmanlı ile ilişkileri ancak Rusya'nın bağlaşık veya dostu olan denizci devletlerin egemenliği altında bulunan deniz yoluna kalmıştır. Dolayısıyla İstanbul, Boğazlar ve Doğu Anadolu sorunlarının Rus isteklerine göre çözülenmesi işi daha çok kolaylaşmış ve Osmanlı hükümetine karadan ve askeri bakımdan kılgın (pratik) olarak bitişik tek büyük devlet Rusya olduğu için Osmanlı işlerinde onun başrolü alması ve öbür büyük devletleri istediği yollara sürüklemesi de yine çok kolaylaşmıştır. Rusya, çok geçmeden bir yandan Karadeniz'de donanmasını ve gücünü arttırarak İstanbul'a saldırabilecek duruma girmeye çalışırken öbür yandan Doğu Anadolu vilayetlerinde yeğleme yaptırmak perdesi altında Osmanlı Asyası'nın paylaşılması işini ortaya çıkaracak, hem Anadolu'da kocaman bir etki bölgesi elde edecek, hem de Osmanlı Devleti'nin genel askeri işlerine karışmak ve onları gözetlemek hakkını kendisine tanıttıracaktır. Dolayısıyla Rusya bir iki yıllık uğraşları sonucunda büyük bir başarı elde etmiş olur; ancak Genel Savaş sonucu olarak bunların topu ve daha başka şeyler elinden gidecektir.

Almanya, Fransa ve İngiltere bakımından Balkan Savaşı'nın başlıca sonucu, Osmanlı'nın artık Germen devletlerinden kesilmiş olması ve Rusya'dan başka öbür büyük devlet-

lerle ancak deniz yolu ile ilişkilenebilmesi dolayısıyla denizlerdeki durumları üstün olan İngiltere ve Fransa karşısında Almanya'nın kılgın (pratik) olarak gerilemek zorunda kalması olacaktır; bu onun en çok İngiltere'den yana Bağdat demiryolu işinde ve Irak'taki durumunda onaşmak (yanaşmak) zorunda kalacağı önemli özverilerden açık olarak görülecektir.

BATI TRAKYA'DA BİR TÜRK YÖNETİMİNİ YERLEŞTİRME DENEMELERİ

Yukarıda görmüş olduğumuz gibi yenilmiş olan Bulgaristan'ın hiçbir büyük devletten edimsel bir yardım görmediği için 6 Ağustos'tan bu yana boyun eğeceği anlaşılmış ve Bulgar ordusu salıverilmeye başlanmıştı. O günlerde Bükreş'te bulunan âyandan Besarya Efendi'nin (Osmanlı Ulahlarındandır), Bükreş'e Yunan baş oruntağı (delegesi) olarak gelmiş olan Venizelos'un ileri gelen bir Romanya'lıya söylediklerini Sefa Bey (1) anlatır. Buna göre: Sırp-Yunan bağlaşması geçici bir şey olmayıp sürecektir ve bütün olasılıkları kapsamaktadır. - Avusturya, Romanya ile Bulgaristan'ı birbirine yaklaştırmak için boş yere uğraşmaktadır. - Yalnız Romanya değil Sırbistan'la Yunanistan da Edirne işinde Bulgaristan'a kılgın (pratik) bir yardımda bulunmayacaklardır.

O sıralarda Yunanlılar da genel olarak Bulgar'a karşı herkesi ve hatta Türkleri kullanmak istediği daha önce de anlattığımız gibi açıkça görünmekte ve Yunanlılar onu hep söyleye durmaktadırlar. Daha Bulgarlar Sırp ve Yunanlılara salmadan epey

(1) Onun 9.8.1913 teli.

önce, o sırada Petersburg'da bulunan Yunan kralının amcası Prens Nikola oradaki İngiliz Büyükelçisi Bukanan'a bu yolda sözler söylemiştir (1). Bundan çok sonra Bükreş antlaşması sırasında Petersburg'da bulunan eski Yunan Başbakanı Zaimis, Delkase'yi görmeye gelir ve ona Kral Konstantin'in bir telini kendiliğinden okur: Bunda kral Yunanlıların Türkleri Trakya'ya girmeye kışkırttıkları yolunda dolaştırılan sözleri imleyerek, "Bunu yapmak hakkımız olurdu, çünkü böylelikle bize saldırmış olanlara karşı kendimizi korumuş olurduk, ancak biz bundan sakındık; bunun tersini ileri sürmek bir alçaklıktır" demektedir (2). Bu sözdeki doğruluk ve yanlışlığın aşaması daha yukarıdaki yazılardan anlaşılır. Ancak Bükreş antlaşması imzalandıktan sonra Yunanlılar işbu belge gereğince Bulgar'a bırakacakları yerlerden çekilmeden önce buraları Türklere bırakmayı daha uygun bulurlar; düşünceleri kolay anlaşılır ve başlıca iki noktada toplanmaktadır: a) Oralardaki Rumları Bulgar kıyınç (kıyım) ve kötü yönetiminden korumak; b) O sıradaki düşüncelere göre Türklerdeki yerleri almak daha kolay sanıldığı için ilerde işbu ülkeyi veya onun bir kısmını Türklerden yeniden almak.

Her ne ise 11 Ağustos'ta Başkomutan Vekili Ahmet İzzet Paşa sadrazama şu teli çeker:

"İskeçe dahil olduğu halde Mesta Kara Suyunun şarkında (doğusunda) bulunan bütün kıtanın cüzi bir imtiyazla Türkiye'nin ziri himayesinde kalıp katiyen Bulgarlara terk edilmemesini ve Trakya'nın dahi kezalik Türkiye himayesinde kalmasını Kral Konstantin'in arzu etmekte olduğunu ve bütün Trakya kıtasında bulunan millettaşlarının bu noktai nazar-

(1) I. B., c. IX, K. II, b. 1077 (22.6.1913).
(2) F. B., c. VII, b. 588 (9.8.1913).

dan fikirlerini tenvire (aydınlatmaya) çalıştıklarını ve buna muvaffak olduklarını ve muvakkaten tahtı işgallerindeki mahaller ahalisinin Bulgarların himayesini ret ve Türkiye himayesini talep ettiklerine dair büyük mitingler yaparak müracaatı umumiyede bulunacaklarını ve Avrupa'nın Trakya hakkında henüz bir teşebbüsü olmadığından bunun mühim tesiri olacağını ve Derbent Kara-Pınar cenubundaki ahalinin Yunan devletinin teshilatiyle (boşaltmasıyla) Dedeağaç Konsolosluğu vasıtasıyla Hariciye nezaretlerine ve sefaretlere müracaat edeceklerini ve mevkii mezkûrun şimalinde (kuzeyinde) kalan ahalinin de Edirne vilayeti konsolosluğu vasıtasıyla aynı suretle müracaat ettirilmesi ve ahali tarafından verilecek mazbataların muhteviyatının gayet ciddi olacağı ve icabederse müttehiden (birlikte) ve müsellâhan (silahlı olarak) Türkiye himayesinde kalmak için umuma karşı koyacaklarını temin etmek suretinde olmasını ve Derbent Kara-Pınar'dan çekildikleri vakit 2 saat evvel haber vereceklerini ve terk edecekleri arazinin bir an evvel işgal edilmesini ve terk edilecek mahallerin behemehal Osmanlı ordusu himayesine alınarak Bulgar mezalimine meydan verilmemesini ve bu hususta verilecek cevabın bir an evvel itasını (verilmesini) ve alacağı cevabı bahriye umum kumandanlığına bildirmek üzere umum kumandan Kral Konstantin'in vekili umum bahriye kumandanından talimat alındığını, bugün Sofilu hükümet konağına gelen Yunan bahriye miralayı Konstantin Paldo tarafından Sofilu müfreze kumandanlığına beyan ve ifade olunduğu ve bilmukabele beyanı teşekkür edildiği beyanıyla mükâlemei katiye için emir itası Dimetoka'da bulunan mürettep 9'ncu kolordu kumandanlığından işar kılınmakta icabı hakkında emri cevabii fahîmanelerine muntazırım efendim..."

Ahmet İzzet Paşa'nın bu telini Bompar'ın 22 Ağustos'ta Paris'e çektiği bir tel berkitmektedir (desteklemektedir), Fransız büyükelçisi der ki (1):

"Osmanlı genelkurmayını sıkan bir yön daha vardır; o da, orduca (Yunan ordusu) boşaltılıp Bulgar komitacılarının yabaniliğine (ferocité) bırakılmış olan yerlerdeki Müslüman ve Rum halkın kendisini yardıma çağıran feryatlarıdır, İstanbul'a yardım istemek için gelmiş olan Fransa'nın Dedeağaç konsolosluk işyarı (Agent consulaire) şimdi beni görmeye geldi. Yunan ordusu çekilir çekilmez kendilerini koruyacak bir kuvvet kalmayacağı ve müdafaasız olarak Bulgar komitacılarının elinde kalacakları için Müslümanlar Enos'a ve Rumlar Kavala'ya olmak üzere bütün yerlilerin kaçmaya karar vermiş olduklarını bana söyledi. Ekselansınız (Pişon) hatırlarsınız ki bu yolda bir ilk deneme yapılmıştı ve oradaki korkunç ve iğrenç olayları (horreurs) sona erdirmek için Jürien de la Gravier'i (2) Dedeağaç'a göndermek zorunda kalmıştım. Bruiks (3), Deniz Bakanlığı'nca geri çağrılmış olduğundan bugün elimde Dedeağaç'a yollanacak bir gemi yoktur. Bu yüzden işyarımız orada baysallığı (huzur) sağlamak için jandarmalar yollamasını Babıâli'den istememi dilemektedir. Ona karşılık olarak dedim ki: Böyle bir başvurmada bulunmayacağım gibi, eğer Babıâli kendiliğinden böyle bir işe kalkışırsa öbür büyükelçilerle birlikte Londra Antlaşması'nın bozulmasına karşı protesto etemem gerekir."

Bundan sonra büyükelçi Bulgarların bir an önce kendi-

---

(1) F. B., c. VIII, b. 71.

(2) Bir Fransız savaş gemisi; bu gemi Bulgarlar oraya ilk girdiklerinde yapmış oldukları kıyınç (zulüm) ve kırımı durdurmak için Dedeağaç'a gönderilmişti.

(3) Savaş gemisi.

lerine kalan yerleri (ordu ile) ele almaları isteğini göstermektedir.

Bu belge, Türklere Bulgarların yaptıklarının en ufak bir kısmı yastansa (yansıtsa) bütün antlaşmaları ayak altına almakta duruksamayan büyük devletlerin, kıyınç (kıyım), Türk'ten başkasına yastanılınca (yansıtılınca) nasıl davrandıklarını göstermesi dolayısıyla da önemlidir.

Babıâli Ahmet İzzet Paşa'nın telini alır almaz onun özetini büyükelçilere teller ve şunları ekler (özet):

Bundan anlayacağınız üzere Meriç'in ötesindeki halk Bulgar kıyınç (kıyım) ve kırımı kaygısıyla korku içindedir - Osmanlı hükümeti Bulgar kıyınçları görülür görülmez buna uğrayacak zavallıların yardımına koşmayı hep olageldiği gibi bir insanlık ödevi bilecektir - Sözü geçen bölgelere yollayacağımız ufak birlikler dolayısıyla Meriç'i geçmeme yolundaki demecimize karşı davrandığımız sanılmasın diye işi şimdiden bulunduğunuz yerdeki dışişleri bakanına açınız.

Bu genelge üzerine bazı büyükelçiler, bulundukları yerdeki hükümetlere bir şey açmadan; Aman böyle bir işe girişmeyin, Avrupa'yı ve hiç olmazsa Rusya'yı bize karşı davranmaya kışkırtmış olursunuz yolunda karşılık verirler (1).

Genel olarak büyük devletlerin bu olay karşısındaki tepkileri: "Edirne sizde kalacağa benziyor, daha ileri gidip işinizi bozmayın ve Rus hükümetini kamuoyunu dinizlemek (tatmin etmek) için ortaya atılmaya zorlamayın" yolundadır (2). Bundan başka Pişon artık bizi tehdit eden kimse kalmadığı için

---

(1) Rifat ve Mahmut Muhtar paşalar (12.8.1913 telleri).

(2) Rifat ve Tevfik paşaların ve Nabi Bey'in 19, Sefa Bey'in 20.8.1913 elleri.

Trakya'da 400.000 kişi tutmamızın gerekmediğini, Rusya'nın kendi başına bir iş görmeye kalkışmasından korkulabileceği için onunla Doğu Anadolu demiryolları üzerinde konuşmamızın iyi olacağını ve böylelikle Rus siyasasında bir yumuşama görüleceğini söylemiştir.

20 Ağustos'ta Babıâli, büyükelçilerine yeni bir genelge yollar, özet olarak şunları demektedir:

Birkaç gündür Bulgar hükümeti herkese ilk ilerleyişimizdeki yerlerden ötede yerler ele geçirdiğimizi sandırmak istiyor - Kaç kere bildirdik ki 19 Temmuz tarihli notamızda çizdiğimiz sınırları aşmak düşüncesinde değiliz, çünkü Batı Trakya üzerinde gözümüz yoktur - Besbellidir ki sevkülceyş (strateji) bakımından Edirne'yi ve demiryolunu korumak için çok önemi olan bazı yerler ta baştan beri elimizdedir - Amansız olarak Müslümanlara karşı kırım yapan Bulgarların davranışlarına da bakmayarak başkomutanlığımıza Meriç'in sağ kıyısında bulunup sevkülceyş (strateji) bakımından ikinci aşamada önemi olan yerleri boşaltması buyruğunu bile verdik - Bunları bulunduğunuz yerdeki dışişleri bakanına anlatıp ona 19 Temmuz tarihli notamıza kesin olarak saygı göstermek düşüncesinde olduğumuzu anlatın; onu bizden yana çekmeye ve Bulgarlara, kıyınç (zulüm) ve kırımların durdurulması, oluta (olura) boyun eğilmesi, bizimle yeniden olağan ilişkiler kurulması ve sınırın 19 Temmuz tarihli notamıza göre bir an önce saptanması gerekliliğini anlatmak üzere Sofya'da girişitte (girişimde) bulunmasını sağlamaya çalışın.

Babıâli'nin bu başvurmasına Petersburg ve Viyana'dan gelen karşılıklar dikkate değer. 23 Ağustos'ta Turhan Paşa şunları teller:

Sazonof dedi ki: "İmzanızın onurunu korumalı (1) ve Meriç'in gerisine dönmelisiniz. Bu yapılıncaya kadar iki imparatorluk arasındaki ilişkiler olağan ve dost bir biçimde olamaz ve tuttuğunuz yolda gidersiniz bunlar büsbütün kesilebilir. Edirne sorusuna gelince öbür büyük devletlerinkine eş olan siyasamızı biliyorsunuz. Rus imparatorluk hükümetince tutulacak yol çizilmiştir; ben de izinli olarak gidiyorum... Olutu (yani Edirne'nin geri alınmış olmasını) Sofya'ya kabul ettirme işine gelince bu yalnız Türkiye ile Bulgaristan'ın işidir."

Görüldüğü gibi Sazonof açık olarak: Edirne işi artık kapanmıştır, ancak daha ileri sine gitmeyin demektedir.

Yine 23 Ağustos'ta Hüseyin Hilmi Paşa Berştold'un karşılığını şöyle bildirir (2):

"Rus matbuatıyla efkârı umumiyenin bir kısmı vakaa Edirne meselesi dolayısıyla Bulgaristan'ı iltizam etmiyorsa da Rusya devletinin bu fikirde olmadığı Mösyö Sazonof'un Turhan Paşa'ya vâki tebligatından elbette anlamış olacaksınız. Bulgar'la münasebatınızın salâhını (ilişkilerimizin iyileşmesini) isteriz, fakat Bulgaristan'ın hak ve akden iktisabettiği (aldığı) arazinin bir kısmından mahrum olarak düçarı zaâf olması suretiyle değil."

Görüldüğü gibi Sazonof'un Edirne'nin Osmanlı'da bırakılacağını Turhan Paşa'ya anlattığı gün Berştold Osmanlı'yı hâlâ Rus'la korkutup Bulgar'ı korumak düşünce ve isteğindedir.

Ancak Edirne'nin Türklerde kalmasına açıktan açığa onaşmaya (yanaşmaya) yüz tutmuş olan Rus hükümeti Türk-

(1) "Vous devez faire honneurá votre signature".
(2) Hüseyin Hilmi Paşa, ara sıra Türkçe yazan, hemen tek büyükelçidir.

lerin Batı Trakya'ya da yerleşmeye kalkışır görünmeleri ve ondan sonra da daha nelere kalkışacaklarının kestirilemeyeceği sanına düşmesi üzerine yeniden buhranlar geçirmeye ve coşkunluklar göstermeye başlar. Sazonof Türklerin nerelere kadar gideceklerinin artık kestirilemeyeceğini, onlar yüz bulurlarsa Avrupa asılarını (çıkarlarını) korumanın elden gelmeyeceğini, eğer bütün büyük devletlerin işbirliği sağlanılamazsa Üçlü Anlaşmanın herhangi bir biçimde bir eylemde bulunabileceğini İngiliz büyükelçisine söyler (1). Bukanan karşılık olarak büyük devletler birliğinin korunmasında direnir ve İngiltere'nin Müslüman uyrusunun duygularını incitmemek için bu işte başka herhangi bir büyük devletten ileri gidemeyeceğini söyler. Sazonof hep birlikte iş görmek için başvurmaktan usandığını söyler, hiç olmazsa Üçlü Anlaşma'nın Türkiye ile siyasal ilişkileri kesmesini ister ve Rusya'nın İstanbul'daki büyükelçisini geri çağırmayı ve bir Türk limanını ele geçirmeyi düşündüğünü ekler.

Daha yukarda Rus Bakanlar Kurulu'ndaki görüşmeye göre Rus donanmasının bunu başaracak durumda olmadığını görmüştük, dolayısıyla bu son kısmı bir blöf saymalıdır.

Bu teli alan İngiliz Dışişleri Bakanlığı Osmanlı ile diplomatik ilişkilerin kesilmesine karşın (muhalif) olmuş, bunun İngiliz asılarına (çıkarlarına) dokunabileceğini ve Türkler üzerinde de bir etkisi olamayacağını düşünmüştür.

20 Ağustos'ta Sazonof yine Bukanan'a o sabah Çar'dan bu işte İngiltere ve Fransa kendisiyle birlik olmasalar da İstanbul'daki büyükelçisini geri çağırmak iznini aldığını, bir veya birkaç Türk limanına el koyma işinin daha sonra incelene-

(1) I. B., c. IX, K. II, b. 1242 (18.8.1913).

bileceğini, ancak öğle üzeri sadrazamın Türk ordusunun Dedeağaç üzerine yürümekte olduğunu yalanlaması ve Meriç'i sırf sevkülceyşî (stratejik) düşüncelerle birkaç birliğin geçmiş bulunduğunu ve onların da geri çağrılmak üzere olduklarını söylemesi üzerine Girs'i geri çağırmanın gerekmeyeceğini bildirir (1).

Babıâli'nin yukarda sözü geçmiş olan genelgesine Fransız karşılığını Rifat Paşa 22 Ağustos'ta teller, o başka bir bakımdan önemlidir, Pişon demiş ki:

"Londra Antlaşması'nın değiştirilmesi için büyük devletlerin Bulgaristan üzerinde baskıda bulunmalarını beklememelisiniz. Edirne sorununun yalnızca orada kalmakla çözüleneceğini sanmak yanlış olur. Eğer orada kalmak için ufak bir olasılık varsa o bunun değerinin ödenmesiyle sağlanabilir; o da şöyle olabilir. Altesiniz (2) büyükelçilerle görüşürken Edirne'de kalmamız şartları üzerinde Bulgarlarla konuşmaya anık (hazır) olduğumuzu söylersiniz. Bu, Bulgarlarda ödün ümidini uyandırır. Bu şartları saptamak sizin işinizdir."

Atina'da oruntak (delege) olarak bulunan Galip Kemali Bey, 23 Ağustos'ta çektiği bir telde Venizelos'un Edirne'yi Türklerde görmeyi istediğini yazdıktan sonra Yunan başbakanının sözlerini şöyle bildirir (3):

"Esnayi müzakeratta (görüşmeler sırasında) (Bükreş'te olacak) Bulgar delegeleri Edirne'yi istirdat (geri almak) için sabık (eski) müttefiklerinin tekrar muavenetlerini (yardımlarını) talebeyledikleri halde Bulgar idaresinde kalacak arazide

---

(1) *I. B., c. IX, K. II, b. 1247.*

(2) "Zatı Fahimaneniz" karşılığı olarak sadrazamlara Fransızca böyle denirdi.

(3) Türkçe yazmıştır.

meskûn Rumların muhafazai kavmiyeleri hakkında Yunanistan tarafından talep olunan zaman ve teminatı itadan istinkâf eylemeleriyle (vazgeçmeleriyle) Mösyö Venizelos bundan bilistifade o halde Edirne meselesinde Yunanistan'ın Bulgaristan'a yardım edemeyeceği hakkında beyanatı resmiyede bulunduğunu beyan etti."

Ağustosun 20'sinden sonra bir yatışma havası esmeye başlamışken 26 Ağustos'ta Avrupa'da yeniden bir telaş doğar. Rifat Paşa: Sofya'dan Türk ordusunun Kırcali, Gümülcine ve Mestanlı'ya girdiğinin bildirildiğini; bunlar öğrenilince Türkiye'ye karşı çok kızıldığını ve verilen inancalara (güvencelere) karşın davranmaktaki tehlikelerin belirtildiğini teller.

Yine o günde Tevfik Paşa da buna benzer bir tel çeker.

Hüseyin Hilmi Paşa da yine bugünde Berştold'un sızlandığını ve: "Bu hal hakkınızda vahameti mucip olabilir - Rus donanması meçhul bir semte doğru hareket etmek üzere tehiyattadır (hazırlanmaktadır)" dediğini teller.

Görüldüğü gibi Avusturya Osmanlı'yı hep Rus'la korkutmak isteyedurmaktadır.

28 Ağustos'ta Babıâli bu Bulgar savlarını yalanlar; elçiliklerine yolladığı genelgenin özeti şudur:

Gümülcine, Kırcali ve Meriç'in ötesindeki yerlere girişimizi yalanlayan Osmanlı hükümeti Edirne'yi korumak için elde tutulması ister istemez gereken ve ilk ileri gidişimiz sırasında ele geçirilmiş olan birkaç noktadan başka Meriç'in ötesinde hiçbir yeri almamış ve almayacaktır.

Yine o günde Rifat Paşa, Pişon'un Bulgarlara bizimle anlaşma öğüdünü verdiğini ve Rusya'nın da bunu iyi gözle göreceğini söylediğini teller.

Turhan Paşa da 31 Ağustos'ta, genelgeyi Dışişleri Baka-

nı muavinine verdiğini, onun bundan hoşlandığını "fakat keşke gayretli zabitler hükümetin emri dışına çıkmasalar" dediğini teller.

Bu son iki tel artık Edirne Osmanlı'da kalmak üzere bir Osmanlı-Bulgar anlaşmasının yakın olduğunu göstermektedir.

Diplomatik görüşmeleri bırakıp Batı Trakya'da olan bitenlere gelelim; bunları en iyi anlatan Cemal Paşa'dır; ancak o, belki duymadığı için (o vakit İstanbul muhafızıdır) belki de -ki bu daha olasıdır- ona önem vermemiş olduğu için Yunan başvurması üzerinde bir bir şey yazmamaktadır; onun anlatışı aşağıdadır (1):

"Ordunun Edirne aleyhine hareketi esnasında hükümetçe neşrolunan beyannamede ordumuzun Meriç nehrini katiyen tecavüz etmeyeceği sarahaten (açıkca) taahhüdedilmiş idiyse de o zaman ordunun ruhu mütefekkiri olan bazı zevat bu taahhüdün ademi isabetini nazarı dikkate alarak hükümete tabi olmayan gayri resmi bir teşkilâtı mahsusanın Meriç nehrinin öte tarafında kendi istediği gibi hareket etmesine iğmazı ayn etmek (göz yummak) esasını başkumandanlığa ve hükümete kabul ettirdiler ve bu teşkilâtı mahsusa âkılâne bir hareketi seria ile ta Mesta Karasu vâdisine kadar bütün Garbî (Batı) Trakya'yı işgale muvaffak oldu. Garbi (Batı) Trakya kıtası Edirne vilayetinin Ortaköy ve Kırcali kazalarıyla bütün Dedeağaç ve Gümülcine sancaklarını ihtiva eden (içeren) ve nüfusunun yüzde seksen beşi İslâmlardan terekkübeden ve kıtai mühimmedir. Bu kıtayı işgal eden teşkilâtı mahsusanın riyasetinde şehidi muhterem Süleyman Askerî Bey bulunuyor

(1) C. P., s. 88-92.

ve Çerkes Yüzbaşı Reşit ve İzmirli Eşref ve kardeşi Sami ve gene Yüzbaşı Fehmi beylerle daha sair bazı zevat erkânı asliyesini teşkil ediyorlardı.

"Süleyman Askerî Bey ahalii İslâmiyenin ileri gelenlerini bir umumi kongreye davet ederek merkezi Gümülcine olmak üzere Garbi (Batı) Trakya hükümeti muvakketei İslâmiyesi namı altında bir hükümetin teşekkül ettiğini ilân ettirdi. Bu hükümetin riyaseti muvakkatesine Gümülcine belediye reisi intihap ve kuvvei icraiye riyasetine de Süleyman Askerî Bey tayin olundu. Hükümeti Osmaniye zamanındaki kaza teşkilâtı aynen ipka (korundu) ve her birine birer hükümet reisi intihabedilerek (seçtirilerek) gene her birine birer kuvvei icraiye kumandanı tayin olundu. Hükümet reisleri Gümülcine'deki hükümeti muvakkate (geçici hükümet) reisine tâbi olacaklar, kuvvei icraiye kumandanları da Sümleyman Askerî Bey'in emri altına bulunacaklardı.

"Süleyman Askerî Bey biraz acul (aceleci) ve biraz da nikbin olmasına rağmen pek mükemmel ve müteşebbis bir idare adamı addolunabilirdi. Fartı zekâsı, son derece cesaret ve fedakârlığı ile muhitine ihsası itimat (çevresinde güven uyandıran) ve emniyet eden bu şahsiyeti mümtazenin Garbi (Batı) Trakya teşebbüsatından bilâhare İstanbul konferansı esnasında ve müteakıben Türk-Bulgar esasatının hini tesbitinde (belirlendiği zaman) pek çok siyasi istifadeler temin edilmişti.

"1913 senesi temmuz (1) evasıtından (ortalarından) eylül evasıtına (ortasına) kadar payidar olan bu hükümetin İstanbul muahedesi ahkâmı mucibince mevcudiyetine nihayet verildi. Fakat bu muamele pek kolay olmadı. Süleyman As-

(1) Rumi temmuz.

kerî Bey'in rüfekayı (arkadaşları) mesaisinden birçokları hükümetin taahhüdatına rağmen Garbi (Batı) Trakya hükümeti muvakkatesinin idamesini arzu ediyor ve Bulgar işgaline karşı ibrazı mukavemet emelinde bulunuyordu. Halbuki Hükümeti Osmaniye Garbi (Batı) Trakya kıtasının hiçbir mukavemete düçar olmaksızın Bulgar kıtaatı tarafından işgal edilmesine fiilen muavenet edeceğini taahhüt etmişti. Ona mukabil Bulgarlar Garbi (Batı) Trakya ahalii İslâmiyesi için pek ziyade mucibi istifade hukuk taahhüt etmiş ve ahalii İslâmiye hakkında hiçbir zulüm ve takibatta bulunmayacağını ve derakap affı umumi ilân edeceğini vaadeylemişlerdi. Ahalii İslâmiye'nin şimdi Bulgar işgaline karşı mukavemeti (direnmesi) müsallâha (silahlanmış) ibraz etmesi hiçbir fayda temin etmemekle beraber bilâkis Bulgarlardan kendileri için istihsaline muvaffak olduğumuz pek çok menafii siyasiye ve idariyeyi zayi etmelerine sebep olurdu.

"Arkadaşları arasında hâsıl olan arzuyi mukavemeti tadile muvaffak olamayan Süleyman Askerî Bey bir mektupla İstanbul'a müracaat etti. Mektupta diyordu ki: "Arkadaşlarım nezdinde pek büyük bir itimadı ve binaenaleyh onlar üzerinde şedit (sert) bir tesiri mâneviyi haiz olan İstanbul muhafızı Cemal Bey hemen buraya gönderilerek hükümetin noktai nazarı ve taahhüdatının esbap ve derecesi hakkında izahat ita ettirilmeycek olursa Bulgar kıtaatının huduttan Garbi (Batı) Trakya dâhiline hareketi esnasında mukavemet görmesi ve binaenaleyh kan dökülmesi muhakkaktır."

"Mektubunun vürudu (gelişi) üzerinden henüz dört beş saat geçmeden Süleyman Askerî Bey de İstanbul'a geldi. Hariciye, Harbiye ve Dahiliye nazırlarının müzakeratı neticesinde benim Gümülcine ve İskeçe'ye kadar giderek oradaki ze-

vatı iknaa sarfı mesai etmekliğim tahtı karara alındı. Ve bir taraftan da o sırada İstanbul Bulgar sefaretine tâyin edilmiş olan Mösyö Toşef vasıtasiyle Bulgar hükümetine işarı keyfiyet edilerek tarafımdan her türlü tedabiri teskiniye ittihaz olunarak Garbi (Batı) Trakya hükümetine mukavemetten sarfınazar ettirmedikçe ve bu hususta benim tarafımdan kendisine işaratta bulunmadıkça hareketi işgaliyeye tevessül etmemesi (girişmemesi) Garbi (Batı) Trakyayı işgale memur Bulgar fırkası kumandanına ihtar ettirilmişti.

"İstanbul'dan Edirne, Dimetoka, Dedeağaç tarikiyle (yoluyla) Gümülcine'ye ve oradan İskeçe'ye gittim. Bir gün sonra bana iltihak eden (katılan) Süleyman Askerî Bey'le beraber Trakya kuvvei icraiye kumandanlarıyla görüştüm. Bulgarların Garbi (Batı) Trakya'yı sureti işgalleri hakkında birçok şerait kararlaştırdık. Bunları doğruca Bulgar generaline yazdım. Şeraiti mezkûre kâmilen kabul olunarak hareketi işgaliye başladı. Ben de bir hafta sonra İstanbul'a avdet ettim (döndüm)."

İSTANBUL ANTLAŞMASI

Osmanlı'ya karşı bir yerden yardım görmeyeceğini anlayan Bulgaristan sonda oruntaklarını (delegelerini) İstanbul'a yollayacak ve 29 Eylül 1913'te arada bir antlaşma yapılacaktır. Bu iş için yapılan görüşmeler üzerinde Babıâli Hazinei Evrakındaki belgelerde pek kısa bilgiler vardır; ve bunlar "bugün toplanıldı sınır işleri görüşüldü" yolunda Osmanlı elçiliklerine gönderilmiş genelgelerdir (1). Ancak Cemal Paşa'nın

(1) Bunlara göre Bulgar oruntakları (delegeleri) 2.9.1913'te Sofya'dan yola çıkarlar, 8 Eylül'de İstanbul'da ilk toplantı yapılır, 13 Eylül'de bir anlaşmaya varılacağı belirir, 15 Eylül'de sınır işinin başlıca noktaları üzerinde anlaşılır.

hatıratında, görüşmeler sırasında Bulgar baş oruntağının (delegesinin) sık sık bir Osmanlı-Bulgar savgal (savunma) ve saldırgal bağlaşması tasarını ileri sürdüğü yazılıdır; Cemal Paşa der ki (1):

"Sulh konferansına memur olan Bulgarlar şayanı dikkat bir zihniyet ibraz ediyorlardı. Henüz üçüncü içtimada (toplantıda) iptidar (acele) olunmuştu. Ben müzakere salonunda makamı riyasette bulunan Talât Bey'e limaslahatin (iş gereği) bazı şeyler arzediyordum. General Savof, "Efendiler rica ederim, işimizi çabuk bitirelim de asıl mühim olan diğer işimize başlayalım. Ben buraya iki metre fazla toprağın Bulgaristan'da veya Türkiye'de kalmasını müzakere için gelmedim. Benim sebebi vücudum senelerden beri arzu ettiğim bir emelin istihsali (sağlanması) idi: "Türk-Bulgar ittifakından bahsetmek istiyorum. İşte ben bu işi temin için geldim" demişti. Diğer iki Bulgar murahhası (delegesi) da makamı tasdikte başlarını sallıyorlardı. Biz bunu General Savof'un mûtadı veçhile bizi yemlemek maksadıyla söylemiş olduğuna hamlettik. Ve şeraiti sulhiyenin tâyin ve tesbitinde mümkün olan menafiin kâffesini temine çalıştık ve filhakika emelimizde muvaffak olduk. Müzakeratın nihayetlerine doğru idi, General Savof ittifaktan, bunun temin edeceği menafii azîmei mütekabileden daha esaslı surette bahsetmeye başlamıştı."

Bu bağlaşma işini bütün öbür Osmanlı bağlaşma istek ve tasarlarıyla birlikte anlatacağız ve burada yalnız İstanbul antlaşmasıyla kalacağız. Cemal Paşa, Osmanlı hükümet ve oruntaklarının (delegelerinin) Bulgarlarca avutuldukları ve bu sonuncuların iyice şartlar koparmak için Osmanlı hükümetine

(1) C. P., s. 94.

belirsiz bazı adançlarda (söz vermelerde) bulundukları ve onu aldattıkları yolunda dolaşmış olan sözleri önlemek için olacak, bu bağlaşma işinin ve onun Osmanlı'da uyandırmış olduğu ümitlerin asıl antlaşma üzerinde bir etkisi olmadığını yazmayı, yani Osmanlı hükümetinin Bulgarların uydurulmuş bağlaşma adançlarına (sözlerine) aldanıp asıl antlaşma işinde çok uysal davrandığı ve Bulgarlara aşırı asılar (çıkarlar) sağladığı yollu propagandanın yalan olduğunu altık (dolaylı) olarak anlatmayı gerekli bulmuştur.

Önce şu söylenilmelidir ki bu Osmanlı-Bulgar bağlaşma tasarısı uydurulmuş bir şey değildir. Bu tasarının gerçekten olduğu ileride göreceğimiz gibi Avusturya hükümetinin buna onaşması (yanaşması) için birkaç kere Alman hükümetine başvurmasından ve bu son hükümetin daha yukarda da dediğimiz gibi bu işi beğenmeyip bir Romanya-Yunanistan-Osmanlı anlaşmasını daha uygun bulduğunu söylemesinden anlaşılmaktadır. Bu işin gerçekliği böylece saptandıktan sonra şunu da demek gerekir ve Cemal Paşa'nın yazısı da onu az çok sezdirir ki Bulgarlar daha uygun şartlar elde etmek için bu bağlaşma işini ve onun sonucu olarak Osmanlı'ya sağlanılacak yerleri bir koz gibi kullanıp Osmanlı hükümetini daha uysal kılmak istemişlerdir. Bu yolda ne kadar başarı elde ettiklerini kestirmek güçtür; her halde Edirne işinde Rusya'nın bu kadar köpürdükten sonra yatıştığını gören ve o sırada kendi askerî gücü hiçe inmiş olan Bulgarlar, Batı Trakya'yı ele geçirmek için Türkiye'nin buna onaşması (yanaşması) gerektiğini biliyorlardı, dolayısıyla eğer kendileri yenle (zaferle) biten bir savaş sonucunda Makedonya'nın bütününü veya bir kısmını alırlarsa, kendi büyüdükleri ölçüde Batı Trakya'da ve Ege kıyılarında Osmanlı'ya yer vermek adancında bulunmakla Os-

manlı'nın Gümülcine'de kurulan hükümetin ortadan kalkmasına onaşmasını (yanaşmasını) kolaylaştırmış oluyorlardı. Bütün Bulgaristan'da ora Türklerinden yana kapitülâsyonları andırır aşamada geniş ölçüde özel haklar tanımaları da bu iş için edimsel bir ödün sayılmalıdır. Ancak hep olageldiği gibi bu haklar yalnızcana kâğıt üzerinde kalacaktır.

Her ne ise antlaşmaya gelelim.

Yeni sınır Karadeniz'den Rezva'ya (veya Rezva) suyunun ağzından başlayıp (eski sınırdan 50 km. kadar güneyde) Kırkkilise (Kırklareli) ve Edirne'nin 30 kilometre kadar kuzeyinden geçmektedir. Dolayısıyla kuzeyde Bulgar'a bazen 50 km.'yi bulan bir genişlikte bir toprak şeridi bırakılmıştır. Batıda sınır Cesir Mustafa Paşa'yı Bulgar'da bırakarak onun doğusundan güneye iner ve Meriç'in batısında 25-30 kilometre kadar genişlikte bir şeridi Osmanlı'da bırakarak Sofilo'nun az kuzeyinde Meriç'e ulaşır (yani İstanbul-Edirne demiryolunun Meriç'in batısındaki kısmını, 25-30 kilometre sınırdan içeride olarak Osmanlı'da bırakır) oradan Ege denizine kadar Meriç boyunca gider (m.1). Dolayısıyla Dimetoka Osmanlı'da kalmıştır ve Bulgaristan'ın Ege denizine tek çıkakı (çıkışı) olan Mustafa Kemal Paşa-Dedeağaç demiryolu 100 km. kadar bir uzunlukta Osmanlı toprağından geçmektedir.

Her iki yanın elinde bulunup öbür yana geçecek yerler imzadan sonraki 10 günde askerden boşaltılacak, bundan sonraki 15 günde de öbür yan işyarlarına verilecektir. İmzadan sonraki 3 hafta içinde iki yan ordularını dağıtacaktır. (m. 2)

Genel bağış olacak ve bu, Batı Trakya olaylarını da kapsayacaktır; ancak: "Bulgaristan'a rücu eden arazinin tekrar işgali sırasında kanunen teşekkül edecek heyeti hükümet tarafından tâyin olunacak ve usulü veçhile ahaliye ilân edilecek

olan iki haftalık müddetin inkızasında işbu affı umumiden istifade hakkı sakıt olacaktır." (m.6) Bu, Batı Trakya'da kurulan hükümet üyelerinin ve ondan yana çalışanların işbu 2 hafta içinde bu yoldaki uğraşmalarını bırakıp yeni duruma uymaları gerekiyor demektir.

Bulgaristan'a geçecek olan yerler ahalisi 4 yıl içinde Osmanlı uyrukluğunda kalmayı seçebilir. Bu Müslümanlardan Bulgar uyrukluğuna geçenler 4 yıl askere alınamayacak ve askeri bedel vermeyeceklerdir. Osmanlı uyruğu kalanlar bu 4 yıl içinde Bulgaristan'dan çıkacaklardır, taşınabilecek mallarını ayrıca bir gümrük veya vergi vermeden götürebilecekler ve taşınılamayan malları kendilerinde kalıp onları başkaları eliyle yönetebileceklerdir. (m. 7)

Madde 8, madde 11, madde 12 ve antlaşmaya ekli "Müftülere müteallik mukavelename" Bulgaristan Müslümanlarına kapitüler özde veya daha doğrusu Osmanlı ülkesinde Müslüman olmayan azınlıklara tanınmış olan hakları sağlamaktadır.

Madde 9: "Memaliki Osmaniye'deki Bulgar cemaati memaliki mezkûredeki cemaati sairei Hıristiyaniyenin elyevm haiz oldukları aynı hukuku haiz olacaklardır..." demekle Bulgaristan Müslümanlarına tanınan hakların karşılığını Osmanlı Bulgarlarına sağlamakta ise de işin önemi şuradadır ki Bulgarların hakları eskiden beri olagelen şeylerdi, halbuki Bulgaristan Müslümanlarına tanınan haklar büyük ölçüde yenidir; bundan başka yeni durumda Bulgaristan Müslümanları, Osmanlı Bulgarlarından daha pek kalabalıktır.

Antlaşmaya ek, 1 sayılı protokolün "c" bölümü ahali değişmesi üzerine olup şöyle der:

"Her iki taraftaki Bulgar ve Müslüman ahalinin ve bir de

onların bütün hududu müştereke boyunca nihayet 15 km.'lik bir mıntıka dahilindeki emlâkinin ihtiyari olarak mütekabilen mübadelesini teshil hususunda iki hükümet beyninde ittifak hâsıl olmuştur. Mübadele köylerin tamamıyla mübadelesi suretinde vuku bulacaktır.

"Nefsi kur'a etrafındaki emvalin mübadelesi iki hükümetin himayesi tahtında ve mübadele olacak köyler heyeti ihtiyariyesinin iştirakiyle icra olunacaktır.

"İki hükümet canibinden (tarafından) tâyin olunacak muhtelit (karma) komisyonlar mebhus (sözü geçen) an kariyeler ile efradı ahali beyninde mübadelei emvale (mülklere) ve icabederse bu mübadelattan mümbais farkları tevzie iptidar edeceklerdir."

İkinci ek yukarda sözü geçen "Müftülere müteallik mukavelename"dir. Buna göre:

Sofya'da bir başmüftü bulunacak ve Bulgaristan müftülerinin gerek "şer'i şerife müteallik umuru mezhebiye ve hukukiye" için İstanbul'daki Meşihati İslâmiye ile ve gerekse Bulgaristan Mezahip Nezaretiyle olan ilişkilerinde onlara aracılık edecektir. Bu başmüftüyü Bulgaristan müftüleri ayrıca toplanıp kendi aralarından seçeceklerdir. "Bulgar Mezahip Nezareti başmüftünün intihabını Sofya Sefareti Seniyesi vasıtasıyla Makamı Muallâyi Cenabı Meşihatpenahiye tebliğ edecek ve tarafı âliyi meşihatpenahiden müftii mumaileyhe bir "menşur" ve umuru memuresini ifa ve bu bapta kendisi dahi Bulgaristan'ın diğer müftülerine aynı mezuniyeti ita edebilmesi için bir "mürasele" (resmi yazı) gönderilecektir."

"Başmüftü ahkâmı şeriye dairesinde Bulgaristan müftülerinin muamelâtını ve müessesatı mezhebiye ve hayriyei İslâmiyeyi ve müessesatı mezkûre hademe ve mütevellilerini ne-

zaret ve teftiş altında bulundurmak hakkını haiz olacaktır." (m.1) "Müftüler Bulgaristan Müslüman müntehipleri (seçmeleri) tarafından intihap olunur (seçilir).

"Başmüftü intihap olunan müftünün şer'an matlup olan kâffei evsafı câmi olup olmadığını bittahkik muvafık bulduğu halde ipkaya mezuniyeti havi mumaileyh namına "menşur" itası lüzumunu Babı Meşihata işar eder ve müftii cedide bu suretle istihsal olunacak menşur ile beraber ahalii müslime beyninde icrayi ahkâmı şeriye için mezuniyeti havi icabeden müraseleyi (resmi yazıyı) ita eyler (geri getirir)." (m. 2)

Bu iki maddede görülen en önemli yön müftülerin ve başmüftünün iş görebilmelerini İstanbul'daki meşihatin onamasına bağlı olmasıdır. Bu yüzden ve hiç olmazsa özdeksel (maddi) bakımdan bunların Bulgar hükümetine karşı durumları, Osmanlı ülkesindeki Patrik, Eksarh ve Metropolitlerin Osmanlı hükümetine karşı durumlarından daha bağımsızdır.

Bu müftülerin ve işyarlarının aylıkları Bulgar hükümetince verilecek ve bunlar Bulgar işyarlarının bütün haklarından asılanabileceklerdir (yararlanabileceklerdir).(m. 3)

Başmüftü, müftülerce verilen hüccet ve ilâmları şeriat bakımından inceleyip onayabilir, abayabilir veya ilgililer dilerlerse bunları incelenmek üzere İstanbul'da meşihata gönderebilir. "Başmüftü tarafından veya Makamı Ülyayı Meşihatpenahi canibinden tasdik olunan hüccet ve ilâmlar, Bulgar memurini aidesi tarafından mevkii icraya vaz' olunacaktır. Bu takdirde bu hüccet ve ilâmlara Bulgar'ca birer tercümesi raptolunacaktır (eklenecektir)." (m. 5)

"Başmüftü icabı takdirinde nikâh, talâk, vasiyet, veraset, vesayet, nafaka vesair mevaddı şeriye ile emvali eytamın (öksüz çocukların mallarının) idaresine müteallik mesailde diğer

müftülere vasaya ve tebligatı muktaziye ifa edecektir. Bundan maada müftüi mumaileyh mesalihi mebhuseye dair olan şikâyet ve müstediyatı tetkik ve ahkâmı şeriyeye nazaran ne yapılmak lâzım geleceğini dairei aidesine işar eyleyecektir.

"Müftüler nezaret ve idarei evkaf ile dahi mükellef olduklarından başmüfünün başlıca vezaifinden biri de anlardan hesap talebetmek ve buna müteallik hesap defterleri hazırlatmaktır.

"Evkaf hesabatına müteallik defatir (ilişkin defterler) Türkçe tutulabilecektir." (m. 6)

"Başmüftü ve müftüler indelhace (gerekli durumlarda) Bulgaristan'daki maarifi umumiye meclislerini ve mekâtibi İslâmiyeyi ve medreseleri teftiş ve lüzum görülen mahallerde mektepler ihdası zımnında teşebbüsatı lâzime icra edeceklerdir. Başmüftü lüzum var ise maarifi umumiyei İslâmiyeye müteallik umur ve mesalih için dairei aidesine müracaat edecektir.

"Bulgaristan hükümeti Bulgar maarifi umumiye kanunuyla tâyin olunan nispet dairesinde ve masarifi kendisine ait olmak üzere mekâtibi iptidaiye ve rüştiyei İslâmiye tesis edecektir. Tedrisat Türkçe olacak ve resmi programa tevfikan icra olunacak ve Bulgar lisanının tahsili mecburi olacaktır.

"Tahsili mecburiye ve muallimînin adediyle hukukuna müteallik bilcümle kavaninin (yasaların) İslâmiye heyeti tedrisiyesine tatbikine devam olunacaktır. Bu müesseseler heyeti tedriyesiyle memurin ve müstahdemîni sairesinin maaşatı Bulgar müessesatı heyeti tedrisiyesi hakkında cari olan aynı şerait dairesinde olarak Bulgar hazinesi tarafından tesviye olunacaktır.

"Nüvvap (Naib) yetiştirmek üzere bir müessesei mahsusa dahi tesis edilecektir." (m. 7)

"Nüfusu kesirei İslâmiyeyi câmi olan her bir mahal veya şehirde evkaf işleri ve tedrisatı umumiyei rüştiye ile mükellef bir camaati İslâmiyenin intihabına iptidar edilecek ve bu cemaatin şahsiyeti mâneviyesi kâffei ahvalde ve bilcümle memurini hükümetçe tanınacaktır.

"Her bir mahallin evkafı oradaki cemaati İslâmiye tarafından kavanin (yasaların) ve ahkâmı şeriyeye tevfikan idare olunacağı cihetle cemaati mezkûrenin şahsiyeti mâneviyesi evkafı mezkûrenin sahibi ad ve itibar olunacaktır. Umumi Müslüman mezarlıkları ve cevami kurbünde (ibadet yerlerinin mezarları) kâin mezarlıklar cemaati İslâmiyeye ait emvali zümresine ithal olunacak ve cemaati mezkûre bunları kendi istedikleri veçhile ve kavaidi hıfzıssıhhaya tevfikan istimal eyleyeceklerdir. Emvali vakfiyeden hiçbiri ait olduğu cemaate bedeli tesviye olunmadıkça hiçbir veçhile istimlâk olunamaz.

"Bulgaristan'da bulunan emlâki mevkufenin hüsnü muhafazasına dikkat ve itina olunacak ve bir mecburiyeti mübremeye müpteni ve kavanin ve nizamatı mer'iyeye muvafık bulunmadıkça mebanii diniye veya hayriyeden hiçbiri hedmedilemeyecektir. Esbabı mübremeden naşi mebanii mevkufeden birinin istimlâki icabettiği takdirde bu binanın mebni bulunduğu mahalle nispetle aynı kıymeti haiz diğer bir arsa iare edilmedikçe ve bir de binanın bedeli tesviye olunmadıkça buna teşebbüs olunamayacaktır.

"Esbabı mübremeye mebni istimlâk olunacak olan emvali mevkufenin kıymetleri olarak tediye olunacak mebaliğ, mebanii vakfiyenin tamir ve terminine tamamen sarf ve tahsis olunmak üzere camaati İslâmiyeye tevdi ve teslim kılınacaktır." (m. 8)

Görüldüğü gibi Osmanlı padişahlarının yabancı bir dev-

letin gözetimi olmamak üzere patriklere vermiş oldukları haklara -ki din perdesi altında Müslüman olmayan azınlıkların ulusal benliğini korumuş ve onları Türk ve Müslümanlara karşı bir varlık gibi yaşatmıştır -benzer haklar, işbu antlaşma ve ona ek müftüler mukavelesi ile, Bulgaristan'daki Müslüman yani Türk azınlığına Osmanlı gözetimi altında olmak üzere verilmektedir. Osmanlı Devleti güçleşebilseydi bu haklar ora Türklerini pek toplu ve güçlü bir birlik olarak yaşatabilirdi. Bu güçleşme olmayınca ise bu gibi haklar gölgede kalmak ve uyutulmaktan kurtulamazdı ve hattâ Türk azınlığının Bulgar hükümetince ayrıca sıkıştırılmasına ve yok edilmeye çalışılmasına yol açabilirdi. Nasıl ki çok geçmeden buna başlanılmıştır. Cemal Paşa'nın hatıratında bu yolda yazılar da vardır, o der ki (1): "Bir taraftan da Bulgarlar gerek muhahedei sulhiye ahkâmına (barış antlaşmasının maddelerine) ve gerek şifahi birçok vaitlerine rağmen Garbi (Batı) Trakya ahalii İslâmiyesi hakkında irtikâbı mezalime (zulme) başlamışlar. Pomakları cebren Hıristiyan yapmaya teşebbüs etmişlerdi."

Şu da unutulmamalıdır ki Osmanlı ülkesinde herhangi bir azınlık sıkışık bir duruma girecek olsa veya kurnazcana bir propaganda ile yok yere bunu yaymaya koyulsa ateş püsküren ve işe karışmaya kalkışan büyük devletler, Türkler toptan kırılsalar bile hiç de aldırış etmemeyi bir gelenek edinmişlerdi; dolayısıyla Türklere karşı kötü davranıldı mıydı Osmanlı yalnız kalırdı, Osmanlı ülkesindeki Müslüman olmayanlara zarar geldiği sözü ortaya çıkınca bu gerçek olsun olmasın hemen büyük devletler işe karışmaya anık (hazır) görünürlerdi. Böyle bir durum çok kere kendini gösterecektir.

---

(1) C. P., s. 98.

Antlaşmanın eklerine dönelim; üçüncü ek antlaşmanın 17 nci maddesi gereğince 11, 12, 13 ve 16'ncı maddeler yüzünden çıkacak anlaşamamazlıkların ne biçimde Lahey'de hakem usulüyle çözüleceğini göstermektedir.

Dördüncü ek, yeni sınırca kesilen Meriç ve Mustafa Paşa -Edirne- Dedeağaç demiryolu üzerinde gidiş gelişi düzenlemek içindi. Her iki devlet ayrıca, Ege denizine doğru baştan başa kendi topraklarından geçen bir demiryolu yapacaktır. Bulgaristan, en son on yıl içinde yapacağı bu demiryolu bitinceye kadar gerek demiryolunun Osmanlı'da kalan kısmı, gerekse Meriç ırmağı üzerinden asker ve askerî gereç geçirebilecektir.

Bu antlaşma üzerinde özet olarak şu denilebilir ki o sırada hiç güvenecekleri ve dayanacakları olmayan Bulgarlar Osmanlı'ya, uydurma olmayan ancak 1914-18 Genel Savaşı'na kadar gerçekleşemeyen bir bağlaşma adancında (sözünde) bulunmak ve onun sonucu olarak Babıâli'ye Batıya doğru genişleme ümitleri vermek ve Bulgaristan Türklerine önemli birçok haklar tanımak karşılığında Batı Trakya'yı elde edebilmişlerdir. Burada kendiliğinden bir soru ortaya çıkmaktadır: Eğer Osmanlı hükümeti bu antlaşmayı yapmayıp Batı Trakya'yı ister doğrudan doğruya, ister dolayısıyla elinde tutmakta direnseydi daha iyi mi olurdu ve sonda bu ülke onda kalır mıydı? Buna kesin olarak karşılık verilmez, belki böyle olurdu, belki de Osmanlı'nın başına bir yıkım gelirdi; her ne de olsa Osmanlı hükümeti, yukarda Baron dö Taube'nin anlattığı Rus Bakanlar Kurulu'nda geçen sözleri bilmediği için yeğin (yoğun) bir Rus baskı ve çarpısından korkmakta haklı idi; dolayısıyla bu yapılan işin iyi yapılmış olduğuna hükmetmek bizce en doğrusudur.

Bu antlaşma dolayısıyla İstanbul'daki İngiliz işgüderi Marling'in Grey'e yolladığı yazının bazı parçaları aşağıya konulmuştur; bunlar bu olayın Avrupa'da nasıl görülüp anlaşıldığını bir bakımdan aydınlatır. Marling der ki (1):

"30 Mayıs'ta Londra'da yapılan antlaşma kesin olduğuna ve bundan sonra arada bir savaş biliti (ilânı) yapılmamış oluşuna göre şimdiki antlaşmanın bir özelliği de savaş durumunda olmayan iki ülke arasında yapılmış bir barış antlaşması olmasındadır. Onun başka bir özelliği de vardır, yüz yıldan beri ilk defadır ki Türkiye elden çıkarılmış bir yeri kendi askeri uğraşıyla ve Avrupa'nın karar ve baskısına aldırış etmeden geri almış bulunuyor.

"Son ikincikânunda (ocak) büyük devletlerin hep birlikte Türkiye'ye vermiş oldukları nota ile ona, Edirne'yi bırakmasına karşılık olarak, malî ve başka alanlarda yardım adançlanıyordu (sözü veriyorlardı). Şimd ise Edirne bölgesi (district) Türkiye'nin elindedir ve o, adançlanmış malî yardımı alacağına da kılgın (pratik) olarak güvenmektedir. İttihat ve Terakki komitesinin bu başarısı doğal olarak onun ülkedeki etki ve ününü (prestige) arttırmıştır ve işler olağan biçimde giderse ona uygun bir süre için erkte (iktidarda) kalmayı sağlayacaktır. Dolayısıyla onların "Bulgaristan ve Avrupa üzerindeki yenleri (başarıları)" (2) en çok kapitülasyon ve eski antlaşmalar (3) işinde onu şovinizm (şovenizm) (4) ve yabancı düşmanlığına (xenophobia) götürebilir. Türklerin Londra ant-

(1) I. B., s. IX, K. II, b. 1259.

(2) Metinde tırnak içinde.

(3) Metinde "uhudu atîka" karşılığı olarak tırnak içinde "ancient treaties" denilmiştir.

(4) Koyu ve aşırı yurt ve ulusseverlik, iyi anlamda kullanılmaz.

laşması gibi yeni siyasal aletleri bir yana attıktan sonra eski ve kendilerine batan antlaşmalarla neden bağlı kalacaklarını birbirlerine soruşturdukları işitilmiştir."

***

Bu yazı o sırada Osmanlı hükümetinin ve İttihat ve Terakki fırkasının iç ve dış durumunu ve bunun yabancılarca nasıl görülüp anlaşıldığını aydınlatmaktadır.

Bu yön üzerinde burada daha çok durmayacağız; yeni durum İttihat ve Terakki'ye gerçekten büyük bir güç ve ün sağlamış ve hükümeti çok berkitmişti (sağlamlaştırmıştı). Durumun bundan sonraki gelişimi, Balkan Savaşı'nın ikinci evresi sırasında ve ondan sonra Osmanlı Asyası ile ilgili sorunlar üzerinde büyük devletler arasındaki görüşmeler ve kâğıt üzerinde bir paylaşmaya varan anlaşmalar, Asya'da yaşayan Türk olmayan Osmanlı uluslarının davranışları, Adalar ve Osmanlı-Yunan sorunları, Osmanlı hükümetinin bağlaşık bulmak için çalışmaları ve genel olarak İstanbul antlaşmasıyla 1914'te Genel Savaş'ın çıkmasına kadar olan bitenler bu cildin 3 üncü kısmında incelenecektir.

Türk süvarileri Edirne yolunda.

Trakya'yı yerinden oynatan büyük göç.

Büyük göç İstanbul'a doğru.

Enver Bey kurtarılan Edirne'de.
22 Ağustos 1329 (5 Eylül 1913)

İkinci Balkan Savaşı bittikten sonra, Osmanlı Devleti ile Bulgarlar arasında İstanbul Antlaşması imzalandı (1913). Bu antlaşmaya göre, Edirne, Kırklareli ve Dimetoka Osmanlı Devleti'ne verildi; Batı Trakya ve Dedeağaç, Bulgarlara bırakıldı. İki taraf arasında Meriç ırmağı sınır kabul edildi. Bundan sonra Osmanlı Devleti ile Yunanlılar arasında Atina Antlaşması imzalandı (1913). Bu antlaşmaya göre de, Yanya, Selanik ve Girit adasının Yunanlıların olduğu kabul edildi. Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin Ege adalarıyla ilgili kararını kabul etmedi. Bu karara göre, Bozcaada, Gökçeada ve Meis adalarından başka, bütün Ege adaları Yunanistan'a bırakılacaktı. Osmanlı Devleti bu adaların Yunanistan'a bırakılmasına karşı çıktı. Görüşmeler yeniden başladı. Ama bir karara varmadan Birinci Dünya Savaşı ilan edildi. Böylece Ege adaları sorunu ileri bir zamana bırakıldı. Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege adaları sorunu bugün bile tam olarak çözümlenemedi.
Yakın tarihimizin bu unutulmaz olaylarını Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur'un 'İkinci Balkan Savaşı II' adlı bilimsel çalışmasında ilgiyle okuyacaksınız.